

เทศกาลนรธาตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี : การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อ

สารนิพนธ์
ของ
สุกัญญา ประเสริฐศรี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
พฤษภาคม 2551

เทศกาลนรธาตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี : การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อ

สารนิพนธ์

ของ

สุกัญญา ประเสริฐศรี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

พฤษภาคม 2551

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เทศกาลนรธาตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี : การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อ

บทคัดย่อ

ของ

สุกัญญา ประเสริฐศรี

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

พฤษภาคม 2551

สุกัญญา ประเสริฐศรี. (2551). *เทศกาลนรธาตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี : การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อ*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ : รองศาสตราจารย์อัศรา บุญทิพย์.

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ศึกษาเรื่อง เทศกาลนรธาตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้รู้พิธีกรรมและความเชื่อเทศกาลนรธาตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ช่วงวันที่ 12 – 21 ตุลาคม พ.ศ. 2550

ผลการศึกษาพบว่าเทศกาลนรธาตรีเป็นเทศกาลเฉลิมฉลองพระศรีมหาอุมาเทวีในภาคทหุรา ซึ่งมีชัยชนะอสูร จากความเชื่อของชาวอินดูว่าพระศรีมหาอุมาเทวีในภาคอวตารทหุรา ปราบอสูรได้สำเร็จจึงได้จัดงานเฉลิมฉลองและระลึกถึงชัยชนะของพระศรีมหาอุมาเทวี เพื่อให้เห็นว่าธรรมชาติย่อมชนะอธรรม การประกอบพิธีกรรมเทศกาลนรธาตรีแบ่งออกเป็น 2 พิธีคือ พิธีแรก เป็นพิธีบูชาพระศรีมหาอุมาเทวี ในปางอวตารต่างๆ 9 วัน 9 คืน โดยมีขั้นตอนพิธีกรรมคือ มีการสวดมนต์รายพระเวท ตลอดเช้า กลางวัน เย็น มีการสั่นกระดิ่งเชิญองค์เทพมารับเครื่องบูชา แต่ละคืนจะมีการเปลี่ยนเครื่องทรงพระศรีมหาอุมาเทวี และถวายไฟบูชา พิธีที่สองเป็นพิธีแห่พระศรีมหาอุมาเทวี ซึ่งจัดขึ้นในวันสุดท้ายของเทศกาล เรียกว่าวันวิชัยทัสมิ (วันแห่งชัยชนะ) จะมีการอัญเชิญเทวรูปของพระศรีมหาอุมาเทวี และบรรดาเทพต่างๆ ออกแห่ ซึ่งโดยทั่วไปเรียกกันว่างานแห่เจ้าแม่วัดแขก เทศกาลนรธาตรีสะท้อนความเชื่อของชาวอินดูซึ่งมากราบขอพรพระศรีมหาอุมาเทวีและบรรดาเทพเจ้าต่างๆ เนื่องจากช่วงเวลานั้นเป็นช่วงที่เทพเจ้าเสด็จลงมาประทานพรแก่มนุษย์พิธีกรรมและความเชื่อดังกล่าวยังมีบทบาทต่อสังคม กล่าวคือ ประการที่ 1 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่ออยู่ในสภาวะไม่สบายใจ หากได้ร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อจะทำให้มีกำลังใจเข้มแข็งขึ้น ประการที่ 2 เป็นเครื่องควบคุมความประพฤติของคนในสังคมซึ่งพิธีกรรมและความเชื่อจะเป็นตัวกำหนดแนวทางการประพฤติว่าสิ่งใดควรไม่ควร ประการที่ 3 เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกันเพราะการเข้าร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อ ย่อมทำให้รู้สึกว่ามี ความเชื่อศรัทธาร่วมกันในสิ่งเดียวกัน เป็นพวกเดียวกัน ประการที่ 4 เป็นเครื่องผสมผสานความเชื่อต่างๆเข้าด้วยกัน คือ แม้ผู้ที่นับถือพุทธศาสนาก็เข้าร่วมพิธีกรรมของศาสนาอินดูโดยไม่รู้สึกรัดแย้งและประการที่ 5 เป็นสัญลักษณ์ให้เข้าใจสาระสำคัญของชีวิต เช่น ผู้กระทำความดีย่อมได้รับการยกย่อง ดังเช่น พระศรีมหาอุมาเทวีในภาคของทหุรา ซึ่งได้กระทำความดีปราบอสูรร้าย เพื่อดับทุกข์เข็ญแก่เทวดาและมนุษย์ ความดีเป็นสาระสำคัญของชีวิตมนุษย์ที่เกิดขึ้นมาในชาติหนึ่ง ๆ ฟังกระทำ

NAVARATRE FESTIVAL OF WATPHRASRIUMATHEVEE :
A STUDY OF CEREMONY AND BELIEFS

AN ABSTRACT
BY
SUKANYA PRASERTSRI

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Thai
at Srinakharinwirot University
May 2008

Sukanya Prasertsri. (2008). *Navaratree Festival of Wat Prasri Uma Thevee: A Study of the Ceremony and Beliefs*. A Master's Project. M.Ed. (Thai). Bangkok: Graduate School. Srinakharinwirot University. Advisor: Associate Professor Akkara Buntip

The research aimed at studying the ceremony and beliefs related to the Navaratree festival at Pra Sri Uma Thevee Temple. The quality research method was adopted, and the results were presented descriptively. The data were gathered from documents, related research and field studies during October 12-21, 2007. The research results revealed that the festival is meant to celebrate Durga, a form of the goddess Uma, who has victory over a demon. According to Hinduism, the victory is to show that good always overcomes evil. The ceremony has two parts. The first one, which takes nine days and nights, is to celebrate Uma in her different aspects. The procedure includes chanting of the Veda in the morning, noon and evening. Bells are rung to invite gods to take offerings. Each night, the goddess' robe is changed, and fire is offered. In the second part, on the final day of the ceremony, there is a procession to celebrate the goddess. The final day is called Vijay Dasami (Victory Day), when the goddess and other god statues are carried in a procession. In Thai, generally, it is known as the procession of the goddess of the Indian Temple. The ceremony reflects beliefs held by Hindus. They come to the temple to ask for gods' blessings because they believe gods descend to earth at the time of the year. The ceremony and beliefs serve the following social functions. First, Hindus who participate in the ceremony can raise their morale when they feel unhappy. Second, the ceremony is a code of conduct for people in the society. Third, people of the same faith are bonded because they have an opportunity to participate in an activity based on the same belief. Fourth, the ceremony bonds people of different faiths; Buddhists feel comfortable to join the ceremony. Fifth, it is a symbol teaching people the essence of life. Those who have done good deeds are admired. For example, as an aspect of Uma, Durga is revered because she has defeated a demon, which, in turn, has relieved trouble for angels and humans. The lesson is that humans, when they are still alive, should do good deeds.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง เทศกาลนรธาตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี : การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อ
ของ สุกัญญา ประเสริฐศรี ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....

(อาจารย์พรธาดา สุวัธนวิช)

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุษณา กาญจนทัต)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์

(รองศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์)

..... กรรมการสอบสารนิพนธ์

(อาจารย์ ดร.ดวงเด่น บุญปก)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณบดีคณะมนุษยศาสตร์

(รองศาสตราจารย์เจลิยวศรี พิบูลชล)

วันที่ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.2551

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาและการช่วยเหลือให้คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เป็นอย่างดียิ่งจากระงศาสตราจารย์อัครา บุญทิพย์ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ อาจารย์พรธาดา สุวรรณนิช ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุษณา กาญจนทัต และ อาจารย์ดร.ดวงเด่น บุญปก กรรมการสอบสารนิพนธ์ที่กรุณาเสียสละเวลาให้คำแนะนำชี้แนะข้อบกพร่องในการทำสารนิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาเป็นอย่างยิ่งและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ผู้วิจัย จนสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการทำสารนิพนธ์ฉบับนี้ได้เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณเพื่อนนิสิตปริญญาโท วิชาเอกภาษาไทยทุกคน ที่ให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่ผู้วิจัย

สุดท้ายนี้กราบขอบพระคุณ มารดา และพี่ๆ ที่ให้ความห่วงใย ตลอดจนให้การสนับสนุนด้านทุนทรัพย์แก่ผู้วิจัย

ศุภัญญา ประเสริฐศรี

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	3
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	3
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	4
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดู	4
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ	11
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดู	22
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ	23
3 ศาสนาฮินดูและศาสนสถานในประเทศไทย	26
ประวัติของศาสนาฮินดูในประเทศไทย	26
สมัยก่อนรัตนโกสินทร์	26
สมัยรัตนโกสินทร์	27
สมาคมฮินดูและศาสนสถานฮินดู	28
สมาคมฮินดู	28
ศาสนสถานฮินดู	28
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี	29
ที่ตั้ง	29
ประวัติความเป็นมาการก่อตั้งวัดพระศรีมหาอุมาเทวี	31
งานพิธีประจำปี	32

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อ	34
พิธีกรรมเทศกาลนพราตรี	35
พิธีบูชาพระศรีมหาอุมาเทวี	35
พิธีแห่พระศรีมหาอุมาเทวี	37
ความเชื่อในพิธีกรรมในเทศกาลนพราตรี	44
ความเชื่อของบุคคลที่เข้าร่วมพิธี	44
สัญลักษณ์ของความเชื่อเครื่องประกอบพิธี	46
บทบาทของพิธีกรรมนพราตรีที่มีต่อสังคม	47
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	50
สรุปผล	50
อภิปรายผล	51
ข้อเสนอแนะ	51
บรรณานุกรม	52
ภาคผนวก	56
ภาคผนวก ก	57
ภาคผนวก ข	61
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์	70

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 มะพร้าวเพื่อนำมาล้างบริเวณหน้าโตะบูชา	39
2 ร่างทรงพระศรีมหาอุมาเทวี	40
3 ร่างทรงพระขันทกุมาร.....	41
4 ร่างทรงพระแม่มหากาลี	42
5 บุษบกของพระศรีมหาอุมาเทวี	42
6 ชุ่มโตะบูชา	43
7 ชุ่มโตะบูชา	43
8 บรรดาผู้เข้าร่วมพิธีนวดราตรี	44

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีทำให้ทราบว่ามีชนชาติต่างๆ เข้ามาอาศัยและตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลาช้านาน ชนชาติที่เข้ามาอาศัยและตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย เช่น แวก ลาว พม่า มอญ จีน อังกฤษ ญวน เป็นต้น จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าประเทศไทยมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การผสมผสานระหว่างชาติพันธุ์และวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้สังคมไทยมีวัฒนธรรมและประเพณีหลากหลาย ทำให้มีพิธีกรรมสืบเนื่องจากความหลากหลายนั้น สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชนดังที่ ศิราพร ณ ถลาง (2548: 340) ได้กล่าวว่า พิธีกรรมและประเพณีเป็นส่วนสำคัญในวัฒนธรรมที่ใช้สร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ เมื่อเรานึกถึงพิธีกรรมเราจะนึกถึงกลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ที่เป็น “เจ้าของ” พิธีกรรมนั้นๆ ด้วย

ดวงริตา ราเมศวร์ (2537: 9) กล่าวว่ารากเหง้าของความเชื่อและความศรัทธาของชาวตะวันออกเกิดจาก 2 ศาสนาเท่านั้นคือศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ถึงแม้จะมีลัทธิอื่นๆเกิดขึ้นมากมายอย่างใดก็มักต้องเกี่ยวเนื่องกับ 2 ศาสนานี้เป็นหลัก แม้ปัจจุบันคนไทยส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนาแต่อิทธิพลของศาสนา ฮินดูก็ยังดำรงอยู่ในวัฒนธรรมและประเพณีไทย จะเห็นได้ว่าในรัฐพิธีต่างๆ เช่น พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และประเพณีส่วนบุคคล เช่น งานแต่งงานงานตั้งศาลพระภูมิงานโกนจุกขลุ่ยมีพิธีพราหมณ์-ฮินดูแทรกอยู่ด้วยเสมอและนอกจากนี้คนเชื้อสายฮินดูในประเทศไทยต่างมีส่วนอย่างมากในการสืบสานรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาฮินดูให้ปรากฏในสังคมไทยเพื่อแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอินเดีย

กิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรมในสังคมไทยอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของศาสนาฮินดูยังคงได้รับความนิยมนับถือในประเทศไทยคือการจัดงานเทศกาลนวราตรี เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการบูชาพระศรีมหาอุมาเทวีผู้เป็นเทพเจ้าสำคัญพระองค์หนึ่งในศาสนาฮินดูโดยจัดในวันขึ้น 1 ค่ำถึง 9 ค่ำเดือน 11 (เดือนตุลาคม) ของทุกปี ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ถนนสีลม เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

วัดพระศรีมหาอุมาเทวีเป็นศาสนสถานของศาสนาฮินดู ศาสนิกชนของศาสนสถานแห่งนี้นับถือลัทธิศักติ หรือ ศักตินิกาย (SakTi) คือ ลัทธิที่ให้ความสำคัญกับชายาของเทพเจ้า (พระศิวะ) โดยเชื่อว่าอิทธิฤทธิ์ของเทพเจ้านั้นๆ จะแสดงออกมาโดยผ่านชายาของพระองค์ (วิทยา ศักยาภินันท์. 2549 : 129) ดังนั้นผู้ศรัทธาในศาสนาฮินดูร่วมกับคณะกรรมการของวัดพระศรีมหาอุมาเทวีจึงจัดพิธีกรรมและกิจกรรมเพื่อสรรเสริญพระศรีมหาอุมาเทวีในงานเทศกาลนวราตรี

พระศรีมหาอุมาเทวีเป็นชายาของพระศิวะ ผู้เป็นเทพที่มีบุคลิก 2 แบบ คือ กรุณาและดุร้าย ศักดิ์ของพระองค์จึงมีบุคลิก 2 แบบนี้ในภาคที่เป็นพระนางปารวตี จะปรากฏเป็นหญิงงามใจดี ในภาคที่เป็นเจ้าแม่กาลีและเจ้าแม่ทูรคา จะดุร้ายและเป็นผู้พิทักษ์ความยุติธรรมให้แก่บรรดามนุษย์และเทวดา

ในงานเทศกาลนวราตรี ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวีของทุกปี จะมีการจัดพิธีกรรมขึ้นเพื่อความเป็นสิริมงคลและเฉลิมฉลองในการที่เจ้าแม่ทูรคาประทานพรให้พระรามปราบทศกัณฐ์ได้สำเร็จ ในการนี้ประเพณีฝ่ายประเทศอินเดียตอนเหนือจะมีการทำหุ่นทศกัณฐ์และบรรดาอสูรขึ้นเมื่อพิธีกรรมดำเนินไปจนถึงวันสุดท้ายของเทศกาลนวราตรีก็จะทำการเผาหุ่นทศกัณฐ์และบรรดาอสูรเป็นนัยว่าธรรมะมีชัยฝ่ายธรรม

พิธีกรรมนวราตรีจะเริ่มตั้งแต่ ขึ้น 1 ค่ำ จนถึง 9 ค่ำ เดือน 11 เพื่อบูชาพระศรีมหาอุมาเทวี ในภาคอวตารต่าง ๆ วันละ 1 ปาง เรียงตามลำดับคือ มหากาลี, ทูรคา หรือ มหิษาสุรมารี, จามุนา, กาลี, นันทา, รัทธาฮันตี, สักคัมพารี, ทูรคา และลัคชมรี โดยในแต่ละวันจะมีการบูชาไฟและการแสดงฟ้อนรำ พร้อมกับเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามาสักการะบูชาเพื่อขอพร ส่วนในวันสุดท้าย จะมีพิธีกรรมแตกต่างกับวันอื่นๆ คือ จะมีการอัญเชิญเทวรูปสำคัญออกจากเทวาลัยเพื่อแห่ให้ประชาชนได้สักการบูชาหรือเรียกว่า งานแห่พระแม่อุมาวัดแขกสีลมนั่นเอง ซึ่งขบวนแห่มี 5 ขบวนด้วยกัน คือ

ขบวนที่ 1 ขบวนคนทรงพระศรีมหาอุมาเทวี ผู้ที่เป็นคนทรงในนามของพระศรีมหาอุมาเทวี จะทูนหม้อกลาฮัมทำด้วยทองเหลือง ซึ่งชาวฮินดูถือว่าเป็นหม้อศักดิ์สิทธิ์ ภายในบรรจุด้วยทราย น้ำ เหยี่ยวและเครื่องบูชาหนักไม่ต่ำกว่า 20 กิโลกรัม โดยคนทรงจะทูนอยู่บนศีรษะเพื่อแสดงว่าขณะจิตเข้าสู่ภาวะทรงไม่รู้สึกรู้หาขณะแห่ไปตามท้องถนน ส่วนผู้ที่เป็นคนทรงเจ้าแม่กาลี จะเสียบตรีศูลที่กระพุ่มแก้ม เมื่อเข้าสู่ขบวนรถบุปผชาติจะเปลี่ยนจากเสียบตรีศูลที่กระพุ่มแก้มมาแทงที่ปลายลิ้น

ขบวนที่ 2 ขบวนราชรถของพระกัศัตวรายัน ขบวนนี้จะมีราชรถอยู่ในขบวนที่ตกแต่งด้วยบุปผชาติสวยงามพระกัศัตวรายัน เป็นเทพที่มีนิสัยดุร้ายจึงไม่นิยมเข้าทรง เพราะหากเข้าทรงแล้วจะรุนแรงอาจเป็นอันตรายได้

ขบวนที่ 3 ขบวนคนทรงของพระขันธกุมาร ขบวนนี้จะมีคนทรงในนามพระขันธกุมาร ซึ่งเป็นโอรสของพระศรีมหาอุมาเทวี ร่างทรงนั้นจะเสียบเหล็กแหลมที่แก้ม และเกี่ยวตะขอเบ็ดห้อยผลมะนาวตามร่างกาย พร้อมกับแบกกาวาดี ซึ่งทำด้วยโครงเหล็ก ประดับด้วย หางนกยูงและดอกไม้ นานาชนิด

ขบวนที่ 4 ขบวนราชรถของพระขันธกุมาร ขบวนนี้จะเป็นราชรถที่ตกแต่งด้วยดอกไม้บุปผชาติงดงาม

ขบวนที่ 5 ขบวนบุษบกขององค์พระศรีมหาอุมาเทวี ซึ่งขบวนนี้จะมีบุษบก ภายในบุษบกจะมีพระศรีมหาอุมาเทวี พระพิฆเนศวร และพระกฤษณะ ประดับประดาด้วยดอกไม้ธูปเทียนงาม

ทั้งสองข้างทางตั้งแต่ถนนสารจนถึงถนนสีลมจะมีผู้คนมาตั้งโต๊ะหมู่บูชาพร้อมนำเทวรูปเคารพมาประดิษฐาน ได้แก่ พระศรีมหาอุมาเทวีในภาคต่างๆ และพระพิฆเนศวร วัตถุประสงค์ของการตั้งโต๊ะบูชาเพื่อถวายสักการะพระศรีมหาอุมาเทวี เพื่อเป็นการเสริมพลังเทวรูป และเพื่อเบิก

เนตรเทวรูปที่ได้มาใหม่ หลังจากนั้น 2 วัน ศาสนิกชนจะร่วมกันสร้างน้ำพราหมณ์และผู้เป็นม้าทรงพราหมณ์จะผูกด้ายมงคลสีแดงให้ผู้มาร่วมพิธีถือเป็นการสิ้นสุดเทศกาล นวราตรี (ชนเดช เดชสวัสดิ์. 2549: 314)

เทศกาลนวราตรีเป็นประเพณีสืบทอดให้เห็นอิทธิพลความเชื่อของลัทธิศาสนาฮินดูของประเทศอินเดีย มาสู่ประเทศไทย ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ถนนสีลม กรุงเทพมหานคร ความเชื่อศรัทธานี้ได้จำกัดอยู่แต่ในหมู่ผู้นับถือศาสนาฮินดูเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธด้วย พิธีกรรมและความเชื่อดังกล่าว จึงเป็นประเด็นที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาค้นคว้าเพื่อความเข้าใจลัทธิ พิธีกรรมและความเชื่อศาสนาอื่นในสังคมไทยที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมและความเชื่อในเทศกาลนวราตรี ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี กรุงเทพมหานคร

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมและความเชื่อเทศกาลนวราตรี ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวีจะทำให้เข้าใจแนวคิดในการจัดกิจกรรม พิธีกรรม ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนา ฮินดู และทำให้ทราบถึงบริบทที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สังคม และวัฒนธรรมของผู้ศรัทธาในศาสนาฮินดู โดยเฉพาะผู้ที่นับถือองค์เทพพระศรีมหาอุมาเทวีรวมทั้งเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทยอีกด้วย

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

เทศกาล นวราตรี หมายถึง วันบูชาประจำปีพระศรีมหาอุมาเทวีในภาคอวตารต่างๆ 9 ปาง ซึ่งจัดขึ้น ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 11 รวมทั้งสิ้น 9 วัน 9 คืน

วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลัทธิความเชื่อศาสนาฮินดู และเทศกาลนวราตรี
2. เก็บข้อมูลภาคสนาม ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวีช่วงเทศกาลนวราตรีวันที่ 12-21 ตุลาคม

พ.ศ.2550

3. วิเคราะห์ข้อมูลพิธีกรรมและความเชื่อเทศกาลนวราตรี
4. เสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมนพราตรี

การศึกษาวิจัยเรื่องเทศกาลนพราตรี วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า โดยมีเนื้อหาต่างๆ ตามลำดับดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดู
2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดู
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังของศาสนาฮินดู

วิทยา ศักยาภินันท์ (2549: 1) กล่าวถึงความเป็นมาของคำว่าฮินดูว่า ฮินดู มาจากคำว่าสินธุ (Sindhu) เป็นคำที่ชาวเปอร์เซียใช้เรียกกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus) กำเนิดครั้งแรกของคำๆ นี้ น่าจะอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษ 700 ปี ซึ่งเป็นระยะที่ชาวมุสลิมเริ่มติดต่อกับอินเดีย ไม่ปรากฏคำนี้ในภาษาโบราณใดๆ ของอินเดียไม่ว่าจะเป็นภาษาสันสกฤต บาลี หรือปรากฤต ส่วนคำ อินเดีย มาจากคำว่า อินดัส นั้นเอง จะเห็นว่า คำว่า ฮินดู มีรากฐานทางภูมิศาสตร์มากกว่าทางศาสนา ต่อมาจึงมีการเรียกศาสนาของกลุ่มคนที่มีหลักแหล่ง ณ บริเวณลุ่มแม่น้ำสินธุว่า ศาสนาฮินดู (Hinduism) ทั้งนี้เพื่อให้แตกต่างจากศาสนาอื่นๆ ที่กำเนิดแล้วในสมัยนั้น เช่น ศาสนาโซโรอัสเตอร์ พุทธศาสนา และศาสนาอิสลาม เป็นต้น

เสรี วุฒิธรรมวงศ์ (2540: 23 - 24) กล่าวถึงความเป็นมาของคำว่าฮินดูว่าศาสนาฮินดูได้ชื่อมาจากแม่น้ำสินธุ ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านประเทศปากีสถานในปัจจุบัน และส่วนหนึ่งไหลผ่านรัฐปัญจาบในอินเดียด้วย โดยที่ปากีสถานเองนั้นเคยเป็นส่วนหนึ่งของประเทศอินเดียมาก่อน และแยกตัวออกเป็นประเทศอิสระเมื่ออังกฤษคืนเอกราชให้แก่ประเทศอินเดียในปี พ.ศ.2490 นับแต่โบราณกาลมา แม่น้ำสินธุจึงมีความสำคัญต่อประเทศอินเดียและประเทศปากีสถานทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และในด้านจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวฮินดูนั้นนับถือว่าแม่น้ำสินธุเป็นแม่น้ำที่ศักดิ์สิทธิ์สายหนึ่งในศาสนาของตน ลำน้ำนี้เชื่อมต่อกับแม่น้ำที่สำคัญหลายสายในรัฐปัญจาบด้วยกันคือ โสห์น บีอัสดเจนูป เชลุม ระบาย และสัทเลช ก่อนที่จะไหลลงสู่ทะเลอาหรับที่เมืองสินด์

ในภาษาสันสกฤต คำว่า “สินธุ” หมายถึงแม่น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแม่น้ำสินธุ ซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดของโลกแห่งหนึ่ง เรียกว่าอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ เมืองโมเฮนโจดาโร และเมืองหรรปปาเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของแหล่งอารยธรรมโบราณแห่งนี้ชื่อแม่น้ำสินธุรู้จักกันในตำราภาษาอังกฤษว่า Indus ซึ่งเป็นการเขียนอย่างกรีกหรือเปอร์เซีย แม้ชื่อประเทศอินเดียก็มาจากคำๆ นี้เอง โดยที่ชาวกรีกโบราณเป็นผู้เรียกขานขึ้นก่อน และอังกฤษก็เรียกตาม ทั้งๆ ที่โดยความเป็นจริง

แล้วเดิมประเทศอินเดียมีชื่อว่า “ภารตวรรษ” ตามชื่อของพระราชผู้เป็นปฐมกษัตริย์ของอินเดียแต่ชื่อเดิมนี้หาเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปไม่ แม้ภาษาฮินดีและชื่อฮินดูสถานก็มีที่มาจากชื่อน้ำสินธุนี้เช่นกัน

พวงผกา คุโรวาท (2549: 247) ได้กล่าวถึงความเป็นมาของศาสนาฮินดูว่าศาสนาฮินดูมีที่มาจากศาสนาพราหมณ์ โดยถือพระพรหมเช่นกัน แต่มีการแก้ไขเพิ่มเติมจากของเดิม ซึ่งลักษณะที่ต่างกันก็คือถือว่าโลहितของพระพรหมทำให้เกิดเทพอีกองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า พระรุทระ แล้วพระรุทระยังแบ่งภาคหรือที่เรียกว่าอวตาร ออกเป็นเทพอีกสององค์ คือ พระศิวะ และพระนารายณ์ แล้วเทพทั้งหลายยังแบ่งไปอีกมากมาย

นงเยาว์ ชาญณรงค์ (2545: 259 - 260) กล่าวถึงความเป็นมาของศาสนาฮินดูว่าศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่เก่าแก่มากที่สุดในโลกศาสนาหนึ่ง มีอายุมากกว่า 4,000 ปี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ที่ขุดค้นพบอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ (Indus Valley Period) สันนิษฐานได้ว่า ชาวพื้นเมืองดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ในชมพูทวีป หรือประเทศอินเดียในสมัยโบราณนั้นได้มีความเจริญทางวัฒนธรรมและอารยธรรมสูงแล้ว และมีการนับถือลัทธิศาสนาอย่างเป็นระบบ มีการปั้นรูปเคารพของเทพต่างๆ ที่ตนนับถือ การนับถือศาสนาในสมัยนั้นเป็นลักษณะพหุเทวนิยมแบบนับถือผีสางเทวดาและธรรมชาติ (Animism)

ต่อมาพวกอารยันซึ่งเป็นเผ่าที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของชมพูทวีปแถบใกล้เทือกเขาหิมาลัยซึ่งเป็นชนเผ่าที่รัก มีความสามารถสูงในการผลิตอาวุธและรถศึก และมีความชำนาญเชี่ยวชาญในการใช้อาวุธบังคับม้าและรถศึก เก่งกล้าในการรบ ชอบทำสงครามขยายดินแดน พวกอารยันได้เข้ารุกรานครอบครองดินแดนอุดมสมบูรณ์ลุ่มแม่น้ำสินธุและคงคา จนได้ครอบครองชมพูทวีปไว้ในอำนาจเกือบทั้งหมด พวกอารยันเข้าปกครองและตั้งมั่นอยู่ในบริเวณแคว้นปัญจาบ และด้วยนโยบายและกุศโลบายในทางการเมืองการปกครอง ชาวอารยันจึงพยายามกลืนชาติและทำให้ชาวพื้นเมืองเจ้าของดินเดิมยอมรับด้วยวิธีการต่างๆ และที่สำคัญประการหนึ่งคือการรวมเอาลัทธิศาสนา ความเชื่อของพวกพื้นเมือง เข้ามาไว้ในศาสนาของพวกตน โดยมีการปรับปรุงให้เข้ากันได้ เกิดเป็นวิวัฒนาการของศาสนาขึ้น เทพที่เคารพต่างๆ ของชาวพื้นเมืองเดิมถูกปรับปรุงให้เป็นส่วนหนึ่งของศาสนาเปลี่ยนแปลงชื่อและเรื่องราวให้เป็นเทพสูงสุดในศาสนาและอันดับรองลงมาแล้วแต่ความสำคัญ เพื่อให้มีความนับถือความเชื่อร่วมกันในแนวทางเดียวกัน พวกนักบวชชาวอารยันได้รวบรวมเรื่องราวและแต่งเติมบทสรรเสริญพระเจ้า กฎวินัย แนวทางปฏิบัติ พิธีกรรม ขึ้นเป็นคัมภีร์ เพื่อเป็นหลักการของศาสนาขึ้น เรียกว่า “คัมภีร์พระเวท” ซึ่งมีปรากฏหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร หลังจากนั้นศาสนาพราหมณ์ก็แบ่งเป็นยุคต่างๆ ตามวิวัฒนาการของศาสนาต่อมา

ศาสนาฮินดูเดิมในสมัยยุคแรกๆ เรียกว่า ศาสนาพราหมณ์ แต่ต่อมาเกิดมีศาสนาพุทธและศาสนาเชนขึ้น และมีผู้นับถือศาสนาทั้งสองมากขึ้น ทำให้ศาสนาพราหมณ์ตกต่ำเสื่อมความนิยมนักบวชในศาสนาจึงช่วยกันพยายามแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาสาระและหลักธรรมคำสอนให้ดีขึ้นและเหมาะสมกับสภาวะการณ์ เกิดการปฏิรูปศาสนาเดิม เป็นศาสนาที่ปฏิรูปปรับปรุง แต่งคัมภีร์เพิ่มเติมขึ้น ได้แก่ คัมภีร์ อุปนิษัท และคัมภีร์ภควัทคีตา และเพิ่มเติมความเชื่อเรื่องการอวตารของพระเจ้า คือพระนารายณ์ โดยถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นอวตารปางที่ 9 เพิ่มเข้ามา จากการวิวัฒนาการและปฏิรูปศาสนาให้ดีและ

เหมาะสมยิ่งขึ้นเพื่อยืนหยัดอยู่ได้ท่ามกลางศาสนาที่เกิดขึ้นใหม่นี้เองศาสนาพราหมณ์จึงกลายเป็นศาสนาฮินดูในเวลาต่อมา

ศาสนาฮินดู เป็นศาสนาพหุเทวนิยม คือ นับถือพระเจ้าหลายองค์รวมทั้งนับถือผีสังเทวดาและมีความเชื่อว่าธรรมชาติต่าง ๆ มีจิตวิญญาณที่มีพลังอำนาจแฝงเร้นอยู่ จึงยกย่องให้เป็นเทพเทพีมากมาย

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2545: 312) กล่าวถึง ศาสดาของศาสนาฮินดูว่า ศาสนาฮินดูไม่มีศาสดาจริงจึงเหมือนศาสนาอื่น แต่มีหัวหน้าลัทธิหรือผู้แต่งตำรา

วนิดา ขำเขียว (2543: 59 - 60) กล่าวว่า ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาเก่าแก่มากจึงยากแก่การสืบค้นหาประวัติผู้ให้กำเนิดศาสนา ดังนั้นจึงไม่มีหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างแน่ชัดว่าใครเป็นศาสดา นักศาสนาในยุคปัจจุบันหลายท่าน มีความเห็นว่าศาสนาฮินดูมีองค์ประกอบศาสนาไม่ครบถ้วน จึงนิยมเรียกกันว่าลัทธิ “ฮินดู” แต่พวกที่เป็นฮินดูได้โต้แย้ง โดยยืนยันคำกล่าวของอาจารย์ที่สั่งสอนกันต่อๆมาว่า พระศาสดาของศาสนาฮินดูมีอยู่หลายองค์

จินดา จันทรแก้ว และคณะ (2546: 106 - 107) กล่าวถึงคัมภีร์ศาสนาฮินดูว่า

คัมภีร์ฮินดูแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ศรุติ ได้แก่ คัมภีร์พระเวททั้ง 4 ถือว่าเป็นสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมาจากพระเป็นเจ้าโดยตรง ไม่มีผู้แต่ง แต่เป็นการค้นพบของพระฤๅษีทั้งหลาย เป็นของที่มีอยู่ชั่วนิรันดร์ (นิตย) เป็นลมหายใจของพระเป็นเจ้า เป็นสัจธรรมที่แสดงถึงประสบการณ์ทางวิญญาณของพระฤๅษีทั้งหลายในอดีตกาลที่ยาวนาน พระเวทแบ่งออกเป็น 4 คัมภีร์ คือ

1.1 *ฤคเวท* เป็นคัมภีร์เก่าแก่ที่สุด เป็นบทเพลงสวดหรือมนตร์สรรเสริญอันวอนพระเป็นเจ้าและเทวี มีบทเพลงสวด 1,017 บท แสดงให้เห็นถึงการยกย่องอำนาจธรรมชาติในการต่อสู้ระหว่างแสงสว่างกับความมืด ความร้อนกับความหนาว อำนาจธรรมชาติถูกยกฐานะเป็นเทพเจ้า มีเทพเจ้าสำคัญ ๆ คือ อัคนี, อินทร์, สุริยะ, วรุณ, ฤษา, อัศวิน, ปฤถวี, มรุต, รุทระ, ยมะ ฯลฯ บทเพลงสวดจะมีชื่อพระฤๅษีผู้แต่งบทสวดนั้นๆ

1.2 *ยજุรเวท* เป็นคัมภีร์คู่มือพราหมณ์ในการทำพิธีบูชาัญญ์ จัดตามลำดับเพลงสวดซึ่งส่วนมากนำมาจากฤคเวท ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่จะต้องศึกษาเป็นพิเศษ และมีสาขาแตกต่างกันไปเป็นจำนวนมาก

1.3 *สามเวท* เป็นบทร้อยกรองทั้งหมด มีถึง 1,549 บท แต่มีเพียง 78 บทเท่านั้นที่ไม่อาจร่องรอยได้ในฤคเวท คำฉันท์เหล่านี้ได้คัดเลือกและจัดไว้เพื่อสวดในพิธียัญกรรมหรือถวายน้ำโสม คำสวดอันวอนหลายบทมุ่งเฉพาะโสมเทพ พระอัคนี และพระอินทร์ แต่บทฉันท์เหล่านี้ไม่สู้มีคุณค่าทางวรรณกรรมหรือร่องรอยทางประวัติศาสตร์นัก

1.4 *อรรถพเวท* เกิดขึ้นหลังคัมภีร์อื่นๆ ทั้งหมด หนึ่งในหกเป็นร้อยแก้ว ส่วนคำร้อยกรอง บางส่วนสืบร่องรอยได้ในหนังสือเล่มที่ 10 ของฤคเวท เป็นคัมภีร์เวทมนตร์คาถาเพื่อสิ่งที่ปรารถนา และกำจัดสิ่งที่เป็นอันตราย

นอกจากนี้ แต่ละคัมภีร์ดังกล่าวยังแบ่งออกเป็นส่วนใหญ่ๆ อีก 4 ส่วน คือ สังหิตา (มนตร์), พรหมณะ, อาร์ณยกะ และอุปนิษัท

1.4.1 สังหิตา หรือมนตร์ เป็นเพลงสวดสรรเสริญอันวอนพระเป็นเจ้าและเทวี

1.4.2 พรหมณะ เป็นคัมภีร์คู่มือในการทำยัญกรรม

1.4.3 อาร์ณยกะ เป็นคัมภีร์อธิบายปรัชญาในการทำพิธีกรรมและบูชาต่าง ๆ โดย ยกนิทานเปรียบเทียบ

1.4.4 อุปนิษัท เป็นส่วนสรุปของพระเวท (เวทानตะ) เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการค้นคิด ทางปรัชญาและ อุทานธรรม ซึ่งเปิดเผยให้เห็นความจริงทางนามธรรมอย่างลึกซึ้ง

คัมภีร์พระเวทถือว่าการบันทึกเรื่องราวที่คนธรรมดาไม่เห็นว่าเห็นเพราะเป็นการเปิดเผยของเทพเจ้าดังกล่าวแล้วแก่นของพระเวทจึงเป็นเรื่องของการทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความมั่งมีศรีสุขในชีวิตนี้คือพูดถึงความต้องการทางวัตถุและความสุขที่ผู้ทำพิธีอันวอนปรารถนา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าความคิดเรื่องการบูชาบวงสรวงในพระเวทมีลักษณะพิเศษอยู่ตรงที่ว่า การบวงสรวง หรือยัญกรรมใด ๆ ถ้ากระทำอย่างเหมาะสม ถูกต้องแล้ว จะมีอำนาจยิ่งกว่าเทพเจ้าเสียอีก

2. สมฤติ เป็นคัมภีร์ชั้นสอง แปลตามศัพท์ว่า “สิ่งที่จำไว้ได้” จึงเป็นสิ่งที่จดจำกันมาและ ถ่ายทอดกันสืบต่อมา ซึ่งถือว่าได้รับแรงกระตุ้นจากพระเวทอีกทีหนึ่ง คัมภีร์เหล่านี้คือ

2.1 *คัมภีร์ธรรมศาสตร์* เป็นตำรากฎหมาย เพื่อวางระเบียบความประพฤติของประชาชน และสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความเจริญของสังคมอินเดีย ดังนั้น ชื่อของผู้ให้กำเนิดกฎหมายคือ มนุ, ยาชญวาลกยะ และปราศร

2.2 *คัมภีร์อิติहाส* คือคัมภีร์ว่าด้วยวีรกรรมของวีรบุรุษ อันได้แก่ มหาकाพย์ทั้งสอง คือ รามายณะ หรือรามเกียรติ์ กับ มหาภารตะ ซึ่งเป็นตัวอย่างแสดงผลของการประพฤติธรรมตามแนว คัมภีร์ธรรมศาสตร์

2.3 *คัมภีร์ปุราณะ* เช่นเดียวกับคัมภีร์อิติहाส ทั้งสองคัมภีร์นี้รวมกันมีชื่อว่า พระเวท คัมภีร์ที่ 5 จุดประสงค์ของคัมภีร์นี้ก็คือ การสอนศาสนาแก่ประชาชนโดยเล่าเรื่องเทพนิยาย, นิทาน และพงศาวดารต่าง ๆ คัมภีร์นี้รู้จักกันดีที่สุดในกลุ่มชาวบ้านทั่วไป

2.4 *คัมภีร์อาตมะ* เป็นคัมภีร์สำคัญของแต่ละนิกายว่าด้วยการบูชาเทพเจ้า พร้อมทั้ง ข้อปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1) ไวษณะ-อาคม มีพระวิษณุเป็นหลัก 2) ไศวะ-อาคม มี พระศิวะเป็นหลัก และ 3) ศักตะ-อาคม หรือ ดันตระ มีศักติ หรือเทวี เป็นหลัก แม้จะแตกต่างออกไป ตามแนวนิกายทุกคัมภีร์ก็มีพระเวทเป็นหลักยึดทั้งสิ้น

กีรติ บุญเจือ (2530: 112) กล่าวถึงคัมภีร์ของศาสนาฮินดูว่า คัมภีร์เก่าแก่ที่สุด คือ คัมภีร์พระเวท ซึ่งเกิดขึ้นในสภาพของสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวกับบทบาทของเทพต่างๆ ชาวฮินดูเชื่อว่า

มีผู้ผูกขึ้นโดยการดลใจของพระเจ้า ใช้ประโยชน์สำหรับสอนให้รู้จักเทพแต่ละองค์ และยกเกียรติเทพเจ้าในพิธีกรรม คัมภีร์ที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านที่นับถือศาสนาฮินดูอย่างมาก ก็คือ อาคมะ 3 เล่ม คือ ศิวาคมะ ไชษณาคมะ และศักติยาคมะ ทำให้ชาวบ้านเน้นการนับถือศาสนาฮินดูในปัจจุบันเป็น 3 ลัทธิ คือ ลัทธิพระศิวะ ลัทธิพระนารายณ์ และลัทธิศักติซึ่งมีแนวโน้มทางปฏิบัติกลับ

อุษณีย์ เกษมสันต์ ณ อยุธยา (2546: 24) กล่าวว่า สัญลักษณ์ทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่สำคัญที่สุด คือ ตัวอักษรอ่านว่า โอม มาจาก อุ-อะ-มะ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนพระตรีมูรติเทพ

คือ อุ แทนพระศิวะ หรือพระอิศวร อะ แทนพระนารายณ์ หรือพระวิษณุ มะ แทนพระพรหม หรือพระพรหมชาตา เครื่องหมายสวัสดิกะเป็นสัญลักษณ์ที่ทุกนิกายและทุกลัทธิใช้ ส่วนมากสวัสดิกะ เป็นเครื่องหมายของพระพิฆเนศวร หรือพระคเณศ หมายถึง เป็นมงคลทุกทิศ ทุกทาง ทุกด้าน ทุกมุม ปราศจากอุปสรรคทั้งปวง ในประเทศไทย เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ใช้รูป คือ ทั้งตรีศูล และตัวอักษร อ อุ ม เป็นสัญลักษณ์

ประสาร สมพงษ์ (2544: 49) กล่าวถึง สัญลักษณ์ของศาสนาฮินดูว่า “โอม” จัดเป็นคำศักดิ์สิทธิ์สำหรับชาวฮินดูเป็นคำระบุมารวมถึงเทพเจ้าทั้งที่มีตัวตน (personal) และไม่มีตัวตน (impersonal) คำว่า โอม เป็นคำที่เปล่งออกมาจากการรวมกันของอักษร 3 ตัว คือ อุ อะ มะ มีคำอธิบายในเชิงปรัชญาว่า ในเบื้องต้นอันกำหนดเวลาไม่ได้ มีแต่พรหมอันเป็นภาวะสงบนิ่งยิ่งใหญ่ (supreme silence) จากพรหมนั้นเอง ได้กำเนิดพลังที่ฉายเปล่งออกมาเป็นพลังเสียงแรกสุด (Primal sound) นั่นคือคำว่า “โอม” อาศัยถ้อยคำนี้ได้ก่อกำเนิดสิ่งสร้างสรรค์ต่างๆ อันประกอบด้วยธาตุ 5 อย่างคือ อากาศธาตุ อาโปธาตุ วาโยธาตุ เตโชธาตุ และปฐวีธาตุ พลังของพรหมที่แสดงออกมาโดยผ่านโอม จึงได้ซึมแทรกเข้าไปในสรรพสิ่ง และเป็นตัวการควบคุมสรรพสิ่งไว้ ดังนั้นจึงมีคำเรียกอีกอย่างว่า “ปรานวะ” แปลว่า ไหลผ่านปราน หรือ ชีวิตทั้งหมด

ด้วยศาสนาฮินดู เป็นศาสนาประเภทเทวนิยม สัญลักษณ์ในศาสนาจึงสื่อถึงเทพเจ้าต่างๆ นอกจากนี้ยังนิยมสร้างสัญลักษณ์และเครื่องหมายไว้บนหน้าผาก หรือส่วนอื่นๆ ของร่างกาย นิกายไวษณพ ซึ่งนับถือพระวิษณุหรือพระนารายณ์ ทำเครื่องหมายอักษรโอม ไว้บนหน้าผาก เหนือระหว่างคิ้ว, นิกายไศวะ ที่นับถือพระศิวะ ทำเครื่องหมาย 3 เส้น ซ้อนกัน ไว้บนหน้าผาก เครื่องหมายนี้ทำด้วยกระแจะจันทร์บ้าง ผงหรือขี้เถ้าพิเศษบ้าง สีขาวก็มี สีแดงก็มี เรียกว่า สีหาสันท์ แปลว่า ที่นั่งของสีหะคือมหาเทพที่ตนนับถือ

ภัทรพร สิริกาญจน์ (2546: 110) กล่าวถึงนิกายศาสนาฮินดูว่ามี 3 นิกายคือ

1. นิกายไวษณพ (คือผู้นับพระวิษณุ) พระกฤษณะในภควัทคีตาได้รับการบูชาในฐานะเป็นอวตารของพระวิษณุ ต่อมาพระกฤษณะ พระวิษณุ และพระนารายณ์ก็ตี หมายถึงเทพเจ้าองค์เดียวกันแต่พระกฤษณะเป็นที่รู้จักกันดีที่สุด รองลงมาได้แก่พระรามในคัมภีร์รามายณะ (รามเกียรติ์) ในคัมภีร์ปุราณะพูดถึงนารายณ์สิบปางโดยมีพระพุทธรูปเจ้าเป็นอวตารปางที่เก้า การยกย่องพระวิษณุจากเทพเจ้าของดราวิเดียนมาเป็นพระเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพียงพระองค์เดียวซึ่งเป็นการแสดงวิวัฒนาการในเทวนิยายฮินดูอย่างสำคัญทีเดียว

2. นิกายไศวะ ไม่สู้กว้างขวางเหมือนนิกายแรก พระศิวะเป็นเทพเจ้านอกคัมภีร์พระเวท แต่ต่อมาเป็นที่ยอมรับกันในหมู่วรรณะพราหมณ์ แต่ถึงอย่างนั้น พราหมณ์ผู้ทำพิธีในวัดพระศิวะจะมีศักดิ์ศรีต่ำในสังคม ทั้งผู้นับถือส่วนใหญ่ไม่ใช่วรรณะพราหมณ์ ที่แคชเมียร์ ลัทธิไศวะแพร่หลายมาก มีบทเพลงสรรเสริญพระมหาเทพศิวะอย่างลึกซึ้ง มีนิกายย่อยของลัทธิไศวะที่สำคัญคือ วีรไศวะ หรือ ลิงค้ายัต ซึ่งแพร่หลายในรัฐกรณาฏกะ (ไมซอร์) ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 แต่มีลักษณะแปลกจากนิกายเดิมด้วยเน้นศรัทธา คือความเชื่อ แต่ไม่เห็นด้วยกับพิธีกรรมของพวกพราหมณ์

3. นิกายศักติ ซึ่งเป็นการบูชาชายาหรือพระมเหสีของพระเป็นเจ้า เช่น กาลี หรือทูรคา เป็นต้น แต่ลัทธิบูชาเจ้าแม่นี้มีความเกี่ยวข้องกับลัทธิตันตระ ซึ่งพัฒนามาแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 จนถึงที่ 15 มีทั้งของฮินดูและพุทธ มีจุดมุ่งหมายเพื่อโมกษะหรือการเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระเป็นเจ้า แต่ในขณะเดียวกันก็เพื่อบรรลุความสำเร็จต่าง ๆ ในโลกด้วย เช่น ความรัก ฐุรกิจ รักษาโรค แก้แค้นศัตรู เทวีในฐานะเป็นศักติ (มเหสี) ของพระศิวะถือว่าเป็นพลังพิเศษในเรื่องการเสพเมถุน และเวทมนตร์คาถา

ธนู แก้วโอภาส (2542: 226 – 231) กล่าวถึงเทพเจ้าในศาสนาฮินดูว่า เทพเจ้าสูงสุดเชื่อว่าเป็นปฐมเหตุแห่งการเกิดทุกสิ่งทุกอย่างในเอกภพทรงอยู่เหนือเทพเจ้าทั้งปวง สภาพสูงสุดทรงสภาพอยู่นิรันดร์ไม่มีเบื้องต้น ไม่มีที่สิ้นสุด ทรงอยู่เหนือกาลเวลา อวกาศ และเหตุผลสภาพสูงสุดทรงแสดงศักดิ์ปรากฏออกมาให้เห็นเป็นหลักใหญ่ 3 ประการด้วยกัน คือ เป็นพระผู้สร้าง พระผู้รักษา และพระผู้ทำลาย สภาพสูงสุดของพระเจ้าทั้งสามประการแสดงออกมาในรูปของเทพเจ้า 3 พระองค์ คือ

1. พระพรหมคือเทพเจ้าผู้สร้าง มี 4 พักตร์ แสดงให้เห็นความรอบรู้ทั่วทิศ พระองค์ทรงสร้างทุกอย่างในเอกภพ มีมเหสีนามว่า สรัสวดีซึ่งเป็นเทพีเจ้าแห่งศิลปสร้างสรรค์ทั้งมวล ปัจจุบันชาวฮินดูไม่ได้เคารพพระพรหมว่าเป็นเทพเจ้าองค์สำคัญและไม่มีโบสถ์ วิหารสร้างให้แก่พระพรหม ยกเว้นที่แห่งเดียวเท่านั้นคือที่พูษการ์ (Pushkar) อย่างไรก็ดีครั้งหนึ่งพระพรหมเคยได้รับความนิยมนับและได้รับการกราบไหว้บูชาจากชาวฮินดูมาก แต่ต่อมาชาวฮินดูหันไปเคารพพระศิวะและพระวิษณุมากกว่า

2. พระวิษณุหรือพระนารายณ์ เทพเจ้าแห่งการรักษาได้รับการเคารพอย่างกว้างขวางในหมู่ชาวฮินดูมี 4 กร ทรงบรรทมหลับอยู่นิรันดร์บนขดของพญานาคนามว่า อนันต์ พระวิษณุจะทรงตื่นจากบรรทมเมื่อเทพเจ้าองค์อื่นๆ มาอ้อนวอน เพื่อต้องการความช่วยเหลือจากพระองค์เพื่อรักษาเอกภพไว้ เมื่อเอกภพตกอยู่ในห้วงอันตรายของอำนาจแห่งความชั่วร้าย เชื่อกันว่าพระวิษณุแปลงร่างในรูปต่างๆ ลงมาทำลายล้างความชั่วร้ายและรักษาดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมความดีในโลก พระวิษณุลงมาจุติครั้งสำคัญ 10 ครั้งด้วยกันการลงมาจุติ 10 ครั้ง ของพระวิษณุหรือพระนารายณ์จึงมักจะเรียกกันว่า พระนารายณ์อวตาร 10 ปาง ในการจุติทั้ง 10 ครั้งของพระนารายณ์จุติมาแล้ว 9 ปางและจะลงมาจุติอีก 1 ปาง การลงมาจุติ 10 ครั้งเรียกว่า “ทศวตาร” (Dasavatara) เมื่อพระวิษณุไม่ต้องลงมา

ปราบความชั่วร้ายต่างๆ บนโลกนี้พระองค์จะทรงบรรทมอยู่บนขดพญานาคนามว่าอนันต์ตลอดไป โดยมีเหสีนามว่าลักษมีนั่งอยู่แทบพระบาท

3. พระศิวะ เป็นเทพเจ้าแห่งการทำลาย เป็นเทพเจ้าที่ได้รับการเคารพพ้องกับพระวิษณุ พระองค์ทรงสำแดงอิทธิฤทธิ์ออกมามากมายหลายประการ แต่กลับชาติมาเกิดน้อยมาก พระศิวะเดินทางท่องเที่ยวอยู่บนสวรรค์ชั้นนิรันดร์ โดยไม่มีนิเวศน์สถานอยู่บนสวรรค์ แต่ทรงประทับอยู่กับครอบครัวของพระองค์ที่ภูเขาไกรลาสในเทือกเขาหิมาลัย เป็นที่เชื่อกันว่าพระพรหมเป็นผู้ลงโทษพระศิวะให้มีความเป็นอยู่เช่นนี้

พระศิวะถึงแม้ปัจจุบันจะเป็นเทพเจ้าผู้ทำลาย แต่ก็ยังเป็นเทพเจ้าแห่งการสืบพันธุ์ด้วยพิธีกรรมเกี่ยวกับการแสดงออกทางเพศ บางพิธีมีความเกี่ยวข้องกับการนับถือพระศิวะ ด้วยเหตุนี้สัญลักษณ์ของพระศิวะจึงถูกสร้างขึ้นเป็นรูปศิวลึงค์ และพระศิวะยังเป็นเทพเจ้าแห่งนักพรต พระโคณนทีเป็นพาหนะของพระศิวะ ด้วยเหตุนี้ชาวฮินดูจึงนับถือโคว้าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

พระศิวะมีชายาหนึ่งองค์ มีโอรส 2 องค์ ชายาของพระศิวะมีนามต่างๆ เช่นมีนามว่า ภารวดี กาลี เทพี อูมา ฯลฯ เป็นต้น มเหสีของพระศิวะเป็นเทพเจ้าที่ได้รับการเคารพมากที่สุดหมู่ชาวฮินดู และมีที่บูชาให้กับพระองค์เป็นพิเศษ โอรสองค์หนึ่งของพระศิวะมีนามว่าพิฆเนศวร มีเศียรเป็นช้าง เป็นเทพเจ้าผู้ทรงขจัดอุปสรรคต่างๆ อีกองค์หนึ่งมีนามว่าการติเกยะ(Kartikeya)หรือพระขันธกุมารเป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม พระการติเกยะเป็นเทพเจ้าที่ชาวฮินดูรู้จักน้อย ทางใต้ของอินเดียเรียกเทพเจ้าองค์นี้ว่าสุพราห์มัญยะ (Subrahmanya)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า ศาสนาฮินดูนั้นมีที่มาของชื่อจากที่ชุมชนแหล่งตั้งเดิมในแถบลุ่มน้ำสินธุซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมโบราณและเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางของประชาคมโลกในยุคนั้น จึงมีการสัมพันธ์ชื่อศาสนากับชื่อแม่น้ำเข้าด้วยกัน ศาสนาฮินดูมีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนานนับตั้งแต่ชนชาติอารยันเริ่มตั้งถิ่นฐานในชมพูทวีป เมื่อพวกพราหมณ์เข้ามามีอิทธิพลทางศาสนาจึงได้ชื่อว่าศาสนาพราหมณ์ เมื่อศาสนาพราหมณ์เสื่อมลง พวกนักบวชจึงพยายามปรับปรุงโดยแต่งคัมภีร์เพิ่มเติม รวมทั้งเพิ่มความเชื่อเรื่องการอวตารของพระเจ้า และเปลี่ยนชื่อเป็นศาสนาฮินดู ศาสนาฮินดูเป็นศาสนาที่เก่าแก่มากกว่าศาสนาอื่น จึงไม่มีหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏแน่ชัดว่าใครเป็นผู้ก่อตั้งศาสนา ซึ่งผู้ที่นับถือศาสนาฮินดูจะเชื่อในคัมภีร์และเทพเจ้าต่างๆ ที่นับถือสืบๆ กันมา ศาสนาฮินดูมีคัมภีร์ที่สำคัญได้แก่ คัมภีร์พระเวทจุดมุ่งหมายของศาสนาฮินดูนั้นเพื่อให้บุคคลหลุดพ้นจากกองกิเลสและกองทุกข์ รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระปรมาตมศาสนาฮินดู เชื่อในเรื่องเทพเจ้าว่ามนุษย์ และสรรพสิ่งถูกสร้างขึ้นด้วยเทพเจ้ามนุษย์ต้องปฏิบัติตามบัญญัติของพระเจ้า และเชื่อในพระเจ้าหรือเทพเจ้า

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อเทศกาลนพเคราะห์ผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อตามลำดับดังนี้

2.1 ประวัติความเป็นมาของพิธีกรรมนพเคราะห์

นพเคราะห์ (Nava Ratri) วันขึ้น 1-9 ค่ำ เดือน 11 ในประเทศอินเดียกระทำพิธีบูชาพระศรีมหาอุมาในภาคอวตารต่าง ๆ วันละ 1 ปาง เรียงตามลำดับคือ มหากาลี, ทูรคา หรือมหาสุมรรที, จามุนทา, กาลี, นันทา, รัทธาฮันตี, สัคคัมพารี, ทูรคา และลักกรมารี เพื่อระลึกถึงการประหารอสูรที่สำคัญต่าง ๆ ระหว่างนี้ผู้บูชาต้องถือพรตรับประทานเฉพาะอาหารมังสวิรัต บ้างท้องที่ถือศีลอด วันที่ 9 จะมีการอัญเชิญเทวรูปสำคัญออกจากเทวาลัยไปแห่แหนให้ประชาชนได้สักการบูชา คล้ายกับที่ปฏิบัติในเมืองไทย

โหรโยธยา (มปป.: 299 - 300) กล่าวถึงพิธีกรรมนพเคราะห์ว่างานประเพณี “นพเคราะห์” หรือ “ดูเซร่า” นั้นเป็นประเพณีที่สืบทอดมาเป็นเวลานานร้อยปี อาจจะหายไปบ้างในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 มีความเชื่อว่า ช่วงเวลาของประเพณี จะเป็นช่วงที่พระแม่และขบวนเทพเสด็จลงมายังโลก เพื่อประทานพรให้กับมนุษย์ทั้งหลาย โดยเฉพาะวันสุดท้าย เรียกกันว่า “วันวิชัยทัสมิ” (วันแห่งชัยชนะ) ซึ่งจะเป็นวันที่ฉลองชัยขององค์พระแม่ที่มีต่ออสูรและหมู่มารร้าย ซึ่งงานดังกล่าวแต่ละท้องถิ่นก็จะมีตำนานที่แตกต่างกันไป

อินเดียตอนเหนือ เชื่อว่าพระรามได้ขอพรจากพระแม่ทูรคาเพื่อให้ปราบทศกัณฐ์ได้สำเร็จ หลังจากมีชัยชนะต่ออสูร พระรามได้จัดงานเฉลิมฉลองถวายให้กับเจ้าแม่ทูรคา ประเพณีของอินเดียเหนือจึงมีการทำหุ่นทศกัณฐ์ และเหล่าอสูรด้วย โดยจะทำการเผาหุ่นในวันสุดท้ายของเทศกาลนพเคราะห์ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีที่ได้รับชัยชนะต่อความชั่วร้าย

ในถิ่นกัฏฐ มีความเชื่อคล้ายกับอินเดียตอนเหนือ แต่ปางพระแม่ที่บูชาคือ “ปราวตี” ส่วนกัลลัตตานับถือในปาง “มหากาลี” ส่วนเมืองไทยถือกันว่าเป็นชัยชนะของพระแม่มหากาลี แต่เรียกกันว่า “พระแม่ศรีมหาอุมาเทวี”

ที่กรุงเทพฯ วัดในศาสนาฮินดู ไม่ว่าจะเป็นวัดเทพมณเฑียร สมาคมฮินดูสมาช ซึ่งเป็นสายอินเดียเหนือ นิิกายไวษณพนิกายถือพระนารายณ์เป็นประธาน หรือวัดพระศรีมหาอุมาเทวี (วัดแขกสีลม) ซึ่งเป็นสายอินเดียใต้ นิิกายศักติ นับถือพระแม่อุมาเทวีเป็นประธานจะประกอบพิธีเนื่องในเทศกาลนพเคราะห์ (วันขึ้น 1-9 ค่ำ เดือน 11) ในวันดังกล่าว เหมือนกันหมด พระนารายณ์มาเกี่ยวข้องกับวันสำคัญของพระแม่ศรีมหาอุมาเทวีตรงที่ว่า เมื่อพระรามซึ่งเป็นนารายณ์อวตารก่อนกรีธาทัพรบกับอสูรทศกัณฐ์นั้น ได้ตั้งแท่นบูชาขอพรจาก “เจ้าแม่ทูรคา” (ปางหนึ่งของพระอุมา) เพราะฉะนั้นสายอินเดียเหนือจึงระลึกถึงมหาเทพารามายณะพร้อมกันไป

เจริญ ตันมหาพราณ (2541: 64) กล่าวถึงพิธีดูเซร่า หรือ นพเคราะห์ว่ามีมาแต่โบราณ เป็นลัทธิเรียกว่าตันตระ แต่โหดเหี้ยมทารุณมากเกินไป เพราะในสมัยก่อนการบูชาเจ้าแม่ฯ จะต้องนำแพะมาบั่นคอบูชาด้วยความเชื่อว่าเจ้าแม่ฯทรงโปรดมาก ภายหลังเมื่ออินเดียเป็นเมืองขึ้นของ

อังกฤษแล้วอังกฤษจึงไม่อนุญาตให้มีพิธีนี้อีก เพราะเป็นการทารุณสัตว์สำหรับพิธีที่ทำกันในประเทศสยาม ใช้ฟักเป็นสัญลักษณ์แทนหัวแพะเนื่องจากงานแห่พระศรีมหาอุมาเทวี เป็นงานเฉลิมฉลองของชนเผ่าทามิลนาฑู ที่จัดขึ้นเพื่อรำลึกถึงวันแห่งชัยชนะขององค์เจ้าแม่ที่มีต่ออสูรร้าย ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นของอินเดียก็มีการนับถือพระศรีมหาอุมาเทวีในปางหรือภาคที่แตกต่างกันออกไป

ศิลปากร, กรม (2519: 45) กล่าวว่า ทสระ ตกในวันขึ้น 10 ค่ำเดือนอศวิณ หรืออาสาสุย (เดือน 11) เป็นนักขัตฤกษ์ เป็นที่ระลึกถึงพระนารายณ์ครั้งอวตารลงมาทรงพระนามว่า ทศคา ได้ฆ่ายักษ์ที่มีศีรษะเป็นกระบือมีนามว่า มหะสาสุร ให้สิ้นชีวิตในวันนี้ อีกประการหนึ่ง ในวันนี้เหมือนกันเป็นวันที่พระรามยกพยุหโยธาทัพไปต่อรบด้วยราวณะหรือราพณาสูร คือทศกัณฐ์ เพราะเหตุฉะนั้นชาวมรฐะทั้งหลายถือเอาว่าวันนี้เป็นวันดีสำหรับจะเดินทางไกลไปในที่ใดที่หนึ่งและเป็นวันฤกษ์ดีสำหรับที่จะส่งเด็กไปเข้าโรงเรียน คนทั้งหลายมักเอากิ่งไม้อย่างหนึ่งไปบูชาที่เทวสถาน ก่อนแต่นี้ขึ้นไป 9 วัน คือตั้งแต่วันขึ้นค่ำหนึ่ง เดือน 11 มาจนถึง 9 ค่ำ นี้เรียกว่า นวราตรี พวกพราหมณ์ได้สดมภ์บูชาพระนารายณ์อวตารซึ่งทรงพระนามว่า ทศคา

สมพร สุขเกษม (2532: 178) กล่าวถึงพิธีนวราตรีว่า พิธีนวราตรี (เดือน 11) บูชาพระแม่ทศคาเทวี หรือพระศรีมหาอุมาเทวี ตรงกับขึ้น 1 ค่ำ ถึง 9 ค่ำ เดือน 11 รวม 9 วัน 9 ค่ำ พิธีฉลองวันวิชัยทัตติหรือดูเซร่าตรงกับวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 11 จากงานนวราตรี พิธีดูเซร่าเป็นพิธีเก่าแก่สืบเนื่องมาแต่โบราณสมัยพระเวท (ยุคพราหมณ์) สืบทอดมาสู่เมืองไทยโดยชาวอินเดียโบราณได้นำมาเผยแพร่ ตามคัมภีร์ปุราณ กล่าวว่า งานดูเซร่า เป็นเทศกาลฉลองชัยที่ความดีชนะความชั่วตามเรื่องในรามายณะที่ความชั่วพ่ายแพ้ต่อความดีด้วยพระบารมีของเจ้าแม่วิชยาเทวี งานนี้ชาวเมืองจึงฉลองอย่างเอิกเกริก ด้วยการประดับประดาไฟ มีการแสดงนาฏลีลา การประกอบพิธีกรรม การบูชาเพลิง และมีการอ่านคัมภีร์พระเวท ประชาชนจะถือศีลกินเจ บำเพ็ญกุศล บันบานขอโชคขอลา เพราะถือว่าเป็นช่วงที่พระศรีมหาอุมาเทวี และเทพต่าง ๆ เสด็จมารับการคารวะบูชาจากบรรดาศิษย์ทั่วทุกทิศ วันวิชัยทัตติ เจ้าแม่จะมาในร่างของคนทรง และแสดงนาฏลีลา นำหน้าขบวนแห่ไปประสาทพรแก่บรรดาศิษย์ตามเคหะสถาน พิธีนี้กลายเป็นงานประเพณีประจำปีของวัดพระศรีมหาอุมาเทวีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้

พวงนิล คำป้งสุ (2547: 103) กล่าวว่า เทศกาลดูเซร่าจัดขึ้นเพื่อรำลึกถึงชัยชนะที่องค์ทศคาเทวีเหนือมหาสูร และชัยชนะที่พระรามมีเหนือท้าวราวณะ (ทศกัณฐ์) ผู้ลักพาเมียของพระองค์ไปไว้ยังกรุงลงกา การบูชาองค์เทวีมีความสำคัญเพราะการที่พระนางปราบอสูรซึ่งเทพเจ้าทั้งหลายไม่อาจเอาชนะลงได้ ย่อมหมายความว่าเทพสตรีมีความสามารถยิ่งกว่าเทพบุรุษ นวราตรีเป็นเทศกาลที่กินเวลา 9 วันเต็ม ผู้คนจะบูชาองค์เทวีในฐานะพระโลกมาตา ชาวอินเดียจะตั้งรูปเคารพขององค์เทวีเอาไว้ในบ้านเรือน กระทำสักการบูชาทุกวัน และยก กถา (เรื่องราว) มากเล่าให้กันฟังในรัฐคุราต พวกผู้หญิงจะออกมาเต้นระบำ ครรพะ ประนมมือ เคาะไม้ให้จังหวะไปรอบ ๆ ตะเกียงดินเผา ในเบงกอล เทศกาลกาลิบูชากับทศคาบูชาถือเป็นเทศกาลสำคัญ มีการประกอบพิธีกันที่เทวาลัยมหากาลีในกัลกัตตาและเทวาลัยอื่นๆ อีกหลายแห่ง มีคนมาร่วมงานกันเนื่องแน่นในงานทศคาบูชาจะมีการสวดสรรเสริญพระเทวีและมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมอีกหลายอย่าง ครั้นถึงวันที่สิบ

ผู้คนจะนำกระบือซึ่งสมมุติว่าเป็นมเหสีมาสู่มาฆบูชาพระเทวี แล้วแห่เทวรูปพระเทวีไปลอยน้ำ การบูชาพระพุทธรูปมีความหมายทางสังคมด้วยคือทำให้ผู้คนเกิดกำลังใจในการต่อสู้กับอุปสรรคและความยากลำบาก เพราะทรงเป็นเทวีแห่งสงคราม จึงได้รับการนับถือบูชาจากชนในวรรณะกษัตริย์มากเป็นพิเศษ ในสมัยโบราณมีธรรมเนียมว่าหลังจบพิธีในวันที่สิบแล้ว กองทัพจะเริ่มทำสงครามซึ่งในปัจจุบัน ไชยbrownแห่งเทศกาลดูเซร่าของรัฐไมซอร์กับชัยปุระเป็นสัญลักษณ์แทน มหาราชาในอดีตจะประทับอยู่บนหลังช้าง เข้าร่วมขบวนเขตใจกลางเมืองออกไปจนถึงนอกประตูเมืองพอดี เสียงเป่าแตรและเสียงร่ำกลองดังกระหึ่ม ช้างจะได้รับการตกแต่งอย่างสวยงาม ทหารดูภาคภูมิด้วยชุดพระราชพิธี พวกเจ้าขุนมูลนายก็แต่งกายตามแบบโบราณราชประเพณีมาเข้าร่วมขบวน พร้อมกันนั้นมีการเตรียมการแสดงรามลีลาในตอนค่ำเพื่อรำลึกถึงชัยชนะของพระรามในการรบกับท้าวราavanaสิบวัน เป็นสัญลักษณ์แทนคติว่าธรรมย่อมชนะอธรรมก็แล้วเสร็จลง การแสดงนี้จะมีติดต่อกันตลอดเก้าวัน ครั้นถึงวันที่สิบจะมีการนำหุ่นท้าวราavanaกับโอริสและอนูชามาเผา แล้วจุดประทัดกันอย่างเอิกเกริก แสดงให้เห็นชัดว่าความดีได้รับการสถาปนาขึ้นอีกครั้งหนึ่งแล้ว

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเทศกาลนวราตรีสรุปได้ว่าเทศกาลนวราตรีเป็นเทศกาลเฉลิมฉลองที่พระศรีมหาอุมาเทวีมีชัยชนะต่ออสูรและช่วงเวลานี้เชื่อว่าเป็นช่วงเวลาเวลาที่พระศรีมหาอุมาเทวีและบรรดาเทพเจ้าต่าง ๆ จะเสด็จมายังโลกมนุษย์เพื่อประทานพรดังนั้นในวันนี้จะมีศาสนิกมาราบไหว้ขอพรพระแม่ศรีมหาอุมาเทวีและเทพที่เกี่ยวข้อง

2.2 ความหมายของพิธีกรรมและความเชื่อ

2.2.1 ในส่วนของ “พิธีกรรม” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายลักษณะเช่นกันดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้อธิบายคำว่า พิธี ไว้ว่า “น. งานที่จัดขึ้นตามลัทธิหรือความเชื่อถือตามขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อความขลังหรือความเป็นสิริมงคล และอธิบายคำว่า พิธีกรรม ไว้ว่า “น. การบูชา, แบบอย่างหรือแบบแผนต่าง ๆ ที่ปฏิบัติในทางศาสนา”

กิ่งแก้ว อุตถากร (2525: 5 - 6) กล่าวว่า พิธีกรรม หมายถึงวิธีการหนึ่งที่จะนำไปสู่เป้าหมายให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ เป็นการกระทำที่มีแบบแผนมีขั้นตอน โดยมุ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ของผู้จัดพิธีกรรม และมีคุณสมบัติที่สำคัญคือ เป็นเรื่องจิตใจและการใช้สัญลักษณ์

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532: 1) กล่าวว่า พิธีกรรม หมายถึงการกระทำที่คนเราสมมติขึ้นเป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป

ประมวล ดิฉินสัน (2521: 137 - 183) กล่าวว่า พิธีกรรม หมายถึง การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ของคนรุ่นก่อนให้แก่เพื่อนมนุษย์และคนรุ่นต่อมาทั้งนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์และการรวมกลุ่มรวมจิตใจอันเป็นความสำคัญยิ่งของมนุษย์

วดีพร จิตต์สถาพร (2549: 5) กล่าวว่า พิธีกรรม หมายถึง การปฏิบัติตามความเชื่ออย่างมีขั้นตอนและมีระเบียบวิธี โดยมุ่งให้บรรลुวัตถุประสงค์นำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่ต้องการและเพื่อให้เกิดความสบายใจ

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (2536: 20) กล่าวว่า พิธีกรรม หมายถึง การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามค่านิยม ทัศนคติ ความคิด และความเชื่อ โดยเข้าใจว่าการกระทำอย่างนั้นย่อมมีผลตอบสนอง ทำให้คนได้รับประโยชน์ตามที่คาดหวังเอาไว้ ทำแล้วมีผลทำให้จิตใจเบิกบาน เป็นสุขที่เรียกว่า ใบบุญได้กุศล ในการทำบุญตักบาตรแด่พระภิกษุสงฆ์ ขณะตักบาตรในใจของคนส่วนมากมักอธิษฐานต่างๆ นานา เช่น เกิดชาติหน้าของจงอย่าได้อดอยาก อย่ารู้ยาก รุ่งจน ขอให้มั่งมีเงินทอง ขอให้ผิวขาวเหมือนข้าวที่ตักบาตร ฯลฯ ความจริงจะเป็นฉันใดย่อมไม่สามารถพิสูจน์กันได้ แต่ผู้ตักบาตรมักเชื่อว่า ถ้าเกิดชาติหน้าจริงตนย่อมได้รับผลตามที่จิตอธิษฐานไว้อย่างแน่นอนหลังจาก ตักบาตรแล้วจึงทำให้จิตใจสบาย และเป็นสุข พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่เราสมมุติขึ้นเพื่อให้เกิดความสบายใจแก่ตัวเราเอง

กล่าวโดยสรุป พิธีกรรม หมายถึง การปฏิบัติตามความเชื่อโดยมุ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามความต้องการ และเพื่อให้เกิดความสุขทางใจที่ได้ปฏิบัติตามความเชื่อ

2.2.2 ในส่วนของ “ความเชื่อ” ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายลักษณะเช่นกัน ดังนี้

กิ่งแก้ว อุตถากร (2525: 91) กล่าวว่า ความเชื่อหมายถึง เห็นจริงด้วย เห็นจริงตามจะเห็นเช่นนั้นด้วยความรู้สึก หรือการไตร่ตรองด้วยเหตุผลตามมา

ธวัช ปุณโณทก (2528: 350) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพยำเกรง

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2518: 54 - 72) กล่าวว่า ความเชื่อ หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาจำนวนหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีหรือผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้นก็กระทำการสิ่งต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจลึกลับนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงได้มีพิธีต่างๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงพระผู้เป็นเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาลให้เป็น มนุษย์จึงตั้งเทพเจ้าประจำสิ่งนั้นๆ ขึ้น

นนทา ขุนภักดี (2535: 185) ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อของคนไทยในอดีตสรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง สภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งและนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบเพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจ เห็นคล้อยตามและปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงถึงว่าความเชื่อนั้นๆ จะมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่ก็ตามและชี้ให้เห็นความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ เพราะความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว เมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้าง ความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อคือ การยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเป็นจริงโดยมีความศรัทธา อาจจะมีเหตุผลหรือไม่ก็ได้

2.3 ลักษณะสำคัญของพิธีกรรม

สุเมธ เมธาวิทยกุล (2532: 2) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของพิธีกรรมว่า

1. เป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นจริง เช่น การกราบไหว้ การคำนับ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความรู้สึกของผู้กระทำว่า มีความเคารพนับถือ นอบน้อม ยำเกรง เป็นต้น ต่อสิ่งหรือบุคคลนั้น การกระทำสัญลักษณ์เป็นการกระทำที่ประหยัด ไม่ต้องอธิบายมาก คนอื่นที่คุ้นเคยและเข้าใจสัญลักษณ์นั้นเมื่อได้รู้ ได้เห็น ได้ยิน ได้ฟังก็เข้าใจทันที ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นเครื่องหมายของกลุ่มชนหนึ่ง ๆ ซึ่งมีสัญลักษณ์ร่วมกัน การใช้สัญลักษณ์นับว่ามีประสิทธิภาพสูง เป็นการช่วยแผ่ขยายพฤติกรรมทางจิต คือ ช่วยให้เกิดจินตภาพ ความคิดรวบยอด จินตนาการ และเกิดเป้าหมายที่ชัดเจน มั่นคง สัญลักษณ์จะช่วยให้เกิดสิ่งเหล่านี้ได้ง่ายกว่าการผลักดันทางอื่น เช่น การพูด อธิบายให้ฟัง แต่สัญลักษณ์เป็นตัวจุดระเบิดเริ่มต้นเท่านั้น ส่วนการขยายจินตนาการ และจินตภาพเป็นหน้าที่ของผู้เห็นสัญลักษณ์เอง

2. เน้นเรื่องจิตใจเป็นสำคัญ คือ จุดมุ่งหมายใหญ่ ทำเพื่อให้เกิดความสบายใจ เกิดกำลังใจ สาเหตุที่ทำให้เพราะเกิดความเชื่อในอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติที่ใจเท่านั้นสัมผัสได้ แต่ตา หู จมูก ลิ้น กาย สัมผัสไม่ได้ สิ่งนั้นได้แก่ ผีสงฆ์ เทวดา อำนาจจิต เป็นต้น การประกอบพิธีกรรมนั้นมีความหวังว่า สิ่งเหล่านั้นจะทำให้สมหวัง เช่น อยากจะให้ข้าวนาได้ผลดี ก็หวังว่า พระแม่โพสพจะช่วยดลบันดาลให้ผลเป็นอย่างที่คาดหวังไว้หรือเวลาป่วยไข้ก็มีความเชื่อว่าเป็นเพราะอำนาจของผีสงฆ์ เทวดา ก็มีความหวังว่า อำนาจของพุทธมนต์ซึ่งเหนือกว่าผี เทวดา จะช่วยให้ปลอดภัยจากความกลัวอำนาจมืดเหล่านั้นได้

นิคม วงเวียน (2533: 190 - 191) เขียนบทความเรื่องบทวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อชาวส่วยในวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : กรณีเขมร ลาว ส่วยสุรินทร์เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อของชาวส่วยว่า การประกอบพิธีกรรมเป็นการถ่ายทอดความรู้สึกและประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แก่เพื่อนมนุษย์ และคนรุ่นต่อมา ทั้งนี้เนื่องด้วยมนุษย์มีภาษาจำกัด จึงต้องใช้กิริยาอาการอื่นแสดงออกเพื่อถ่ายทอดความรู้ให้แกกัน ต่อมาเพิ่มความซับซ้อน พิสดารจนกระทั่งกำหนด รูปแบบที่แน่นอน เป็นพิธีกรรมในที่สุด ความนึกคิดจินตนาการของมนุษย์ก่อให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อผลักดัน ให้มนุษย์ประกอบพิธีกรรมอันละเอียดซับซ้อนยิ่งขึ้น และพฤติกรรมของมนุษย์มีการยืดหยุ่นได้ ดังนั้นพิธีกรรมของมนุษย์จึงมีรูปแบบต่าง ๆ กัน สุดแต่ความเหมาะสมแก่ภูมิประเทศและเหตุการณ์ การที่มนุษย์สร้างพิธีกรรมขึ้นนั้น นับเป็นวิธีการบันทึกผลสำเร็จแห่งการเรียนรู้ที่ทรงประสิทธิภาพที่สุด จนปรากฏอยู่ในลักษณะของสัญลักษณ์ เมื่อเรานำพิธีกรรมมนุษย์มาวิเคราะห์จะเห็นสัญลักษณ์แห่งรหัสบอกความรู้ อันจำเป็นต่อความอยู่รอด

กล่าวโดยสรุปพิธีกรรมเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความเป็นจริงเป็นเครื่องหมายของชนกลุ่มหนึ่ง เพราะมีสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมร่วมกัน และพิธีกรรมจะเน้นด้านจิตใจเป็นสำคัญ คือมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้จิตใจของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรม เกิดกำลังใจ หายหวาดกลัว

2.4 พิธีกรรมในศาสนาฮินดู

ประทีป สาวาโย (ม.ป.ป.: 104 - 106) กล่าวว่า พิธีกรรมในศาสนาฮินดู สรุปแล้วมีอยู่ 4 หมวด ดังนี้

1. กฎปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะ มีกฎให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ดังนี้

1.1 การแต่งงาน จะมีนอกรวรรณะไม่ได้ แต่ชายที่เป็นพราหมณ์แต่งงานกับหญิงวรรณะอื่นได้ ส่วนหญิงเป็นพราหมณ์ห้ามแต่งงานกับคนวรรณะอื่น

1.2 อาหารการกิน คนในวรรณะต่ำ ปรุงอาหารให้คนวรรณะสูงกินไม่ได้

1.3 อาชีพ คนเป็นวรรณะใดต้องประกอบอาชีพตามที่กำหนดไว้สำหรับวรรณะนั้นเท่านั้น

1.4 ที่อยู่อาศัย กฎสำหรับเรื่องที่อยู่อาศัย เดิมมีอยู่แต่ปัจจุบันได้ยกเลิกไปแล้ว

2. พิธีสัมสการ ชาวฮินดูต้องทำพิธีกรรมประจำบ้านที่ขาดไม่ได้ การทำพิธีต้องให้พราหมณ์นักบวช เป็นผู้ทำ มี 12 ประการ ดังต่อไปนี้

2.1 ครรภาธาร พิธีตั้งครรรภ์ ถัดจากวิวาห์

2.2 ปุงสวัน พิธีที่กระทำเพื่อให้ทารกในครรภ์เป็นเพศชาย

2.3 สีมน์โตนนยัน พิธีตัดผมหญิงมีครรรภ์ (เมื่อตั้งครรรภ์ได้ 4, 6 หรือ 8 เดือน)

2.4 ซาตกรรมพิธีคลอดบุตร

2.5 นามกรรม พิธีตั้งชื่อเด็กหลังคลอดแล้ว 12 หรือ 14 วัน

2.6 นิษกรรมณ พิธีนำเด็กไปดูแสงอาทิตย์ยามรุ่งอรุณ เมื่อเด็กอายุได้ 4 เดือน

2.7 อันนปราศัน พิธีป้อนข้าวเด็ก หลังคลอดเดือนที่ 5 หรือ 6

2.8 จูชกรรม พิธีโกนผมไว้จุก หลังเกิดปีที่ 3

2.9 เกศนตกรรม พิธีตัดผม วรรณะกษัตริย์ทำเมื่ออายุ 22 ปี วรรณะพราหมณ์ทำเมื่ออายุ 16 ปี และวรรณะแพศย์ทำเมื่ออายุ 24 ปี

2.10 อุปานยัน พิธีเริ่มการศึกษาเพื่อเป็นพราหมณ์ด้วยการคล้องสายสิญจน์ที่เรียกว่า ยัชโญปวีต ถ้าเป็นพราหมณ์ทำเมื่ออายุ 5 ขวบ กษัตริย์ 6 ขวบ แพศย์ 8 ขวบ แต่วรรณะศูทรห้ามเข้าพิธีนี้

2.11 สมาวรรตน์ พิธีกลับบ้านเมื่อเสร็จการศึกษาจากครู

2.12 วิวาหกรรม พิธีแต่งงาน

3. พิธีศราทธ พิธีทำบุญอุทิศให้มารดา บิดาหรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จัดในเดือน 10 ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ ถึงวันแรม 15 ค่ำ การทำบุญอุทิศนั้น เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าทำบิณฑะ โดยมีความเชื่อและวิธีปฏิบัติ ดังนี้

3.1 เชื่อว่าคนที่ตายไปแล้ววิญญาณไม่มีร่างอยู่อาศัย เปรตเป็นเปรต ต้องสังเวยด้วยข้าวบิณฑะ แล้ววิญญาณจึงจะไปสู่สุคติ วิญญาณที่ได้รับการสังเวยจากบุตรชายสามารถช่วยให้พ้นจากนรกขุมที่ชื่อว่า “ปุตตะ” ได้

3.2 ระยะเวลาทำพิธี ทำก่อนวันเผาศพ 1 วัน และหลังวันตาย 10 วัน สำหรับพิธีทำในวันที่ 11 หลังวันตายนี้ถือเป็นพิธีใหญ่ ญาติพี่น้องทั้งฝ่ายบิดามารดาสืบขึ้นไป 3 ชั่วคนต้องมาร่วมพิธีทั้งหมด หลังจากนั้นการทำพิธีนี้จะเลื่อนไปทำเดือนละครั้งจนครบ 1 ปี จึงเปลี่ยนไปทำปีละครั้ง

4. พิธีบูชาเทพเจ้า การทำพิธีนี้ต่างกันไปตามวรรณะ ถ้าวรรณะสูงพออาจจะกำหนดลงได้ พิธีบูชาเทพเจ้าที่ควรทราบคือที่คณวรรณะสูงปฏิบัติกัน ดังนี้

4.1 สวดมนต์ภาวนาประจำทุกเช้า

4.2 พิธีบูชาในเทศกาลสำคัญ เช่น ศิวราตรี (พิธีลอยบาป) ในวันเพ็ญเดือน 3 พิธีไวศาซี (วันปีใหม่)

4.3 การไปนมัสการบำเพ็ญกุศล ณ เทวสถาน ซึ่งมีทั้งที่ปฏิบัติประจำและเป็นครั้งคราว เพื่อแสดงความเคารพเทพเจ้าที่ตนนับถือ

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าพิธีกรรมในศาสนาฮินดู แบ่งออกเป็น 4 หมวดดังนี้

1. กฎปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะ 2. พิธีสมัสการ 3. พิธีศราทธ 4. พิธีบูชาเทพเจ้า

2.5 บทบาทของพิธีกรรมต่อสังคม

กุหลาบ มัลลิกะมาส และคณะ (2528: 760) กล่าวว่า ประเพณีและพิธีกรรมเป็นสมบัติของสังคมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตและสังคมมาโดยตลอด ประเพณีและพิธีกรรมจึงมีบทบาทต่อมนุษย์หลายประการ ดังนี้

1. เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คนเราไม่ว่าจะอยู่ในยุคในสมัยใดเมื่อประสบกับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ก็มักเกิดภาวะความเครียดและความกังวลใจ สภาวะจิตใจที่ไม่มั่นคงเช่นนี้โดยมากจะมีผลต่อภาวะร่างกาย เป็นเครื่องบั่นทอนสุขภาพที่อาจทำให้เกิดความเจ็บป่วยทางกายหรือทางจิตประสาทได้ หากมีการทำพิธีกรรมบางอย่างแล้วก็สามารถใช้พิธีเป็นสื่อเป็นพลังจิตแก้ไขเรื่องราวให้กลับกลายเป็นดีได้ อันจะทำให้จิตใจสบายขึ้นได้ผ่อนคลายและมั่นคงเข้มแข็งยิ่งขึ้น

2. เป็นสิ่งควบคุมความประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเรียบร้อยและเป็นปกติมีสันติสุขได้นั้น หมายความว่า สังคมนั้นๆ มีข้อตกลงหรือระเบียบแบบแผนของสังคมประการหนึ่งก็คือ ประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งประเพณีและพิธีกรรมจะเป็นตัวกำหนดว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก และอย่างไรจึงควรประพฤติหรือไม่ควรประพฤติ ดังนั้นในสังคมจึงมีแบบแผนการ

ประเพณีปฏิบัติที่เป็นไปตามที่สังคมกำหนดและหวัง ไม่มีใครประพฤติดัดหรือปฏิบัติออกนอกกลุ่มนอกทางจนทำให้สังคมเกิดความปั่นป่วน วุ่นวายอันเป็นเหตุให้สังคมไม่เป็นปึกแผ่นมั่นคง

3. เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน ควรประเพณีปฏิบัติหรือกระทำกิจกรรมใดๆ ร่วมกันเป็นแบบแผนแนวเดียวกันนั้น ย่อมเป็นสิ่งผูกพันให้คนในกลุ่มหรือสังคมมีความรู้สึกใกล้ชิดกัน และรู้สึกว่าเป็นพวกพ้องเดียวกัน ดังเช่นชาวเหนือที่พำนักอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร เมื่อถึงเทศกาลออกพรรษาก็จะร่วมกันมาจัดประเพณีตักบาตรเทโว ๓ วัน ๓ คืน เป็นต้น

4. เป็นเครื่องมือผสมผสานความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกัน จากประวัติความเป็นมาของชาติไทยนั้น เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าชนชาติไทยมีวัฒนธรรมที่วิวัฒนาการต่อเนื่องกันมาโดยตลอดในแง่ของความเชื่อก็เช่นกัน ตั้งแต่ดั้งเดิมคนไทยมีความเชื่อผีสงและวิญญาณสิ่งต่างๆ เมื่อลัทธิพราหมณ์แพร่ขยายเข้ามา คนไทยก็รับวัฒนธรรมตลอดจนความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าต่างๆ ด้วยเช่นกัน และเมื่อศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของชนชาติไทย คนไทยก็ยอมรับและนับถือศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย

5. เป็นสัญลักษณ์ชี้แนะให้เข้าใจสาระสำคัญของชีวิต ประเพณีและพิธีกรรมแต่ละอย่าง ย่อมมีแนวคิดที่แฝงอยู่ในพิธีการ หรือในแบบแผนการปฏิบัติ ขั้นตอนต่างๆ ในประเพณีและพิธีกรรมจึงเป็นสัญลักษณ์ของแนวคิด และมีบทบาทชี้แนะให้เราเข้าใจสาระสำคัญของชีวิตอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีและพิธีกรรมส่วนบุคคลจะแฝงแนวคิดที่เป็นสัญลักษณ์เกี่ยวกับสถานภาพของบุคคลในแต่ละช่วงวัยอย่างน่าสนใจ เช่น พิธีทำขวัญเดือน เป็นสัญลักษณ์แสดงว่าเด็กซึ่งมีอายุครบ 1 เดือนแล้ว จัดว่าพ้นเขตอันตรายอย่างแน่นอนจึงทำขวัญและตั้งชื่อเด็ก นอกจากนี้ยังเป็นสัญลักษณ์ของการบอกกล่าววงศาคณาญาติด้วยว่า มีสมาชิกใหม่เพิ่มขึ้นในครอบครัว

2.6 สาเหตุของความเชื่อ

สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์ (2536: 7) กล่าวว่า ความเชื่อเกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ มนุษย์ย่อมเกลียดทุกข์และรักสุขเป็นธรรมดา ฉะนั้น เมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้น ก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้... ลัทธิความเชื่อแต่เดิมนั้นยึดถือธรรมชาติ อันมีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาว น้ำ ลม ไฟ เป็นสรณะ ต่อมาเมื่อมีศาสนาเกิดขึ้น ก็มุ่งยึดถือเหล่าเทพเจ้า ภูตผีปีศาจซึ่งคิดว่ามีตัวตนเป็นสรณะ และเชื่อว่าสิ่งที่นับถือนั้นย่อมจะแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ช่วยตนได้ยามที่ตนมีทุกข์ ต่อมาเมื่อวิทยาการต่างๆ ได้พัฒนาการมากขึ้น ความเชื่อในสิ่งดังกล่าวบางอย่างก็ลดน้อยลงและบางอย่างแปรเปลี่ยนจากธรรมชาติมาเป็นสิ่งประดิษฐ์ เช่น ผ้ายันต์ ตะกรุด ผ้าประเจียด เป็นต้น

ความเชื่อเกิดจากความกลัว และความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่สามารถควบคุมให้อยู่ในอำนาจได้ มนุษย์ก็เชื่อว่าสิ่งนั้นย่อมมีอิทธิพลเหนือมนุษย์ ธรรมชาติบางอย่างที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ จึงทำให้มนุษย์กลัว ทำให้เกิดความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์นั้น

ภิกขุ โฏ จิตต์ธรรม (2518: 2) กล่าวว่า ความกลัวและความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนาในสังคมมนุษย์สมัยโบราณ อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมากแต่มนุษย์ก็ยังมีพฤติกรรมแสดงออกทางความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวันแม้ในสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่ามี ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มาก แต่เมื่อมีความวุ่นวายเกิดขึ้น คนหาที่พึ่งไม่ได้ก็หันมาทางความเชื่ออีก

พูนพิสมัย ดิศกุล (ม.ป.ป.: 1) กล่าวว่าความเชื่อเกิดจากการยอมรับในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่เห็นเหตุต่างๆ ดังนั้นเมื่อภัยพิบัติต่างๆ เกิดขึ้นก็จะวิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อว่าจะช่วยได้ และเมื่อพ้นภัยก็แสดงความกตัญญูรู้คุณต่ออำนาจเหล่านั้น

สุวัฒน์ จันทรจำนง (2540: 357) กล่าวถึงสาเหตุของความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นเนื่องมาจากความต้องการขั้นมูลฐาน 4 ประการ คือ

1. ความต้องการทางร่างกายเพื่อให้ตนเองอยู่รอด
2. ความต้องการทางสังคมเพื่อให้ตนมีศักดิ์ศรีและมีความหมายเป็นที่ยอมรับ
3. ความต้องการทางปัญญาเพื่อการเรียนรู้
4. ความต้องการทางจิตวิญญาณ เพื่อขจัดทุกข์ทางใจ

2.7 ประเภทของความเชื่อ

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์ (2536 : 8) กล่าวถึงประเภทของความเชื่อว่า ความเชื่อแบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ

1. ความเชื่ออย่างงมงาย เป็นความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล เนื่องจากความกลัวและความไม่รู้ ทำให้มนุษย์เกิดความเชื่อ และแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งนั้นๆ ตามความเชื่อที่คิดว่าทำอย่างนั้นแล้วสิ่งนั้นจะดับทุกข์ และช่วยบันดาลสุขให้เกิดขึ้นกับตน เช่น การที่มนุษย์กราบไหว้บูชา พันผ้าให้ต้นไม้ใหญ่ ด้วยเข้าใจว่าต้นไม้มีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ การเชื่อว่าต้นไม้ชื่อ “นางค่อม” จะช่วยคุ้มครองป้องกันภยันตรายต่าง ๆ เป็นต้น

2. ความเชื่ออย่างมีเหตุผล เป็นความเชื่อที่มีหลักการ มีเหตุผลที่น่าเชื่อถือขึ้น เชื่อถือว่า ถ้าทำอย่างนี้แล้วจะเกิดผลอย่างนั้นขึ้น เช่น เชื่อว่าปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ใกล้บ้านไม่ดี เพราะรากของต้นไม้จะชอนไชเข้ามาในบ้านหรือกิ่งของต้นไม้ใหญ่จะหักลงมาทับบ้าน เชื่อว่าสตรีมีครรภ์ไม่ควรยืนขวางบันได เพราะจะทำให้กีดขวางคนขึ้นลงบันได และคนท้องอาจตกบันไดลงมาได้

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2528: 20) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลต่างๆ ที่มีต่อกวี เช่น สิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์รุ่นเก่า และอิทธิพลความเชื่อต่างๆ และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของมนุษย์จัดเป็นคติชาวบ้านอย่างหนึ่ง แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ความเชื่อตามธรรมดา (Belief) ได้แก่ ความเชื่อทั่วไป เช่น เชื่อว่ามีนรก สวรรค์ ผีसाง เทวดา

2. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition) ได้แก่ ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว เช่น การเชื่อถือโชคลางต่างๆ ความเชื่อในเวทมนตร์คาถา ภูตผีปีศาจ และปรากฏการณ์ธรรมชาติบางอย่าง

สัว์ฒัน จันทรจำนง (2540: 7 - 8) กล่าวว่ามนุษย์มีความเชื่ออยู่ 3 แบบ

1. ความเชื่อแบบศรัทธาปสาทะ (Faith) เช่นความเชื่อความศรัทธาในศาสนา ในลัทธิ ความเชื่อในพระเจ้า ในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือความศรัทธาในตัวบุคคล ในองค์ศาสตพยากรณ์ ในตัวเจ้าลัทธิ ในวีรบุรุษ ในนักการเมืองการปกครองที่เรารู้สึกชื่นชอบ บางครั้งก็เป็นความเชื่อที่ไม่สามารถจะหาคำตอบได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลมาอ้างอิงได้ เป็นความเชื่อความศรัทธาเพราะว่าอยากจะเชื่อ เป็นความเชื่อที่เกิดจากอารมณ์แบบอัตวิสัย (Subjective) ที่เกิดจากความจงรักภักดี ความไว้นือเชื่อใจหรือเกิดจากความหลงใหลมันใจด้วยความกระตือรือร้นเพราะอยากเชื่อ (Credulity) ความเชื่อที่เกิดจากศรัทธาปสาทะเช่นนี้ถือว่าเป็นสภาพจิตที่ไม่ต้องการใช้เหตุผล ดังที่ John Scotus Revier นักปราชญ์ทางศาสนาของยุโรปสมัยกลาง (1358-1420) กล่าวไว้ว่า “ที่ใดมีเหตุผล ที่นั้นไม่มีศรัทธา”

2. ความเชื่อที่เกิดจากการยอมรับว่าสิ่งหนึ่งมีอยู่หรือเป็นจริง (Belief) โดยอาศัยพยานหลักฐานและข้อมูลสนับสนุน เป็นความเชื่อที่อาศัยเหตุผล แต่เป็นเหตุผลที่ยังแฝงอยู่กับอารมณ์ความรู้สึกเป็นความเชื่อแบบอัตวิสัย (Subjective) รวมกับความเชื่อในการยอมรับความจริงตามสภาวะ หรือ ที่เรียกว่า ภาววิสัย (Objective) ผู้ที่มีความเชื่อแบบนี้ ส่วนใหญ่จะลดอคติลงได้เป็นบางส่วนและเพิ่มความมีเหตุผลมากขึ้นกว่าเดิม St. Anselm (576-1652) นักเทววิทยายุโรปสมัยกลางผู้ที่ได้รับสมญานามให้เป็น St. Augustine คนที่ 2 กล่าวว่า “ศรัทธาจะต้องมีมาก่อนความเข้าใจทั้งมวล มิฉะนั้น มนุษย์จะไม่เข้าใจในพระเจ้าที่เป็นอนันตะ” เขากล่าวว่า “ข้าพเจ้าจะมีปรรณนาที่จะเข้าใจเพื่อที่จะเชื่อ แต่ข้าพเจ้าเชื่อเพื่อจะได้เข้าใจ (*Fides quarens Intellectum*)”

3. ความเชื่อที่เกิดจากองค์ความรู้ (Knowledge) เป็นความเชื่อโดยอาศัยการมีพยานหลักฐานที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส เป็นความเชื่อที่เกิดจากการยอมรับในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอยู่จริง (Objective) สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสบการณ์ จากพยานหลักฐานที่เชื่อถือได้ หรือเป็นองค์ความรู้สากลที่มีการยอมรับว่าเป็นความจริง ความเชื่อแบบนี้ได้แก่ความรู้ที่มีการพิสูจน์แล้วว่าเป็นความจริงจากการสัมผัส เช่น ความรู้ในทางวิทยาศาสตร์

2.8 ความเชื่อศาสนาฮินดู

อารี วิชาชัย (2543: 10) กล่าวว่า เกี่ยวกับเรื่องความเชื่อ (Faith) หรือ ศรัทธา ในทางศาสนาประเภทเทวนิยมจะมีลักษณะความเชื่อที่เหมือนกันทุกๆ ศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็เป็นอีกศาสนาหนึ่ง ซึ่งมีความเก่าแก่มีความสำคัญในแถบเอเชียและเป็นศาสนาประเภทเทวนิยมที่มีความเชื่อตามแบบสากลใหญ่ๆ อยู่ว่า

1. โลกมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ถูกสร้างโดยเทพเจ้า
2. กฎศีลธรรมและกฎหมาย พระเจ้าได้บัญญัติไว้ให้แก่มวลมนุษย์
3. ศาสนิกทุกคนจะต้องมีความเชื่อ มีศรัทธาต่อพระเจ้าหรือเทพเจ้า โดยไม่ต้องพิสูจน์ โดยไม่ต้องมีความสงสัยหรือโต้แย้งใดๆ ทั้งสิ้น

ทั้ง 3 ประเด็นใหญ่ๆ นี้ถือได้ว่าเป็นหลักการแห่งความเชื่อของศาสนาฮินดู

2.9 ประโยชน์ของการบูชาเทพเจ้า

ดวงริตา ราเมศวร์ (2537: 41 - 43) กล่าวว่า พวกอารยันหรือฮินดูเชื่อในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าและการพิธีกรรมซึ่งหมายถึงการบำเพ็ญภavanaเพื่อชำระกายให้บริสุทธิ์เพื่อเป็นการบูชาต่อเทพเจ้า พวกเขามีความเชื่ออย่างเหนียวแน่น 2 ประการในการบูชาต่อเทพเจ้า

1. หากประกอบพิธีกรรมอย่างถูกต้องจนเป็นที่พอใจต่อเทพเจ้าแล้ว เทพเจ้าก็จะเมตตาและประทานพรลงมาให้สมปรารถนาตามที่ขอความเชื่อในประการแรกนี้เองที่ทำให้เหล่านักบูชาหรือพราหมณ์กลายเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในจิตใจของประชาชนซึ่งสูงกว่ากษัตริย์เสียอีกเนื่องจากเป็นผู้ติดต่อกับเทพเจ้าโดยตรง และเป็นผู้ที่กระทำพิธีกรรมต่างๆ ทั้งหมดเพื่อบูชาต่อเทพเจ้า
2. หากประกอบพิธีกรรมด้วยมานะพากเพียรจนถึงที่สุดแล้ว อาจเปลี่ยนสถานภาพจากมนุษย์ธรรมดาขึ้นเป็นชั้นเทพได้ ความเชื่อประการแรกนี้ทำให้เกิดค่านิยมว่าผู้ประพฤติพรหมจรรย์และกระทำตามหลักอาศรม 4 อย่างครบถ้วน ย่อมมีโอกาที่จะยกฐานะของตนเทียบเท่ากษัตริย์หรือสูงยิ่งกว่าจนถึงชั้นเทพได้ และด้วยประการหลังนี้เองที่ส่งผลให้เกิดมีผู้คนมากมายสละทรัพย์สมบัติและครวเรือ่นออกถือบวช และพยายามมุ่งแสวงหาสัจธรรมต่างๆ เพื่อบรรลุสู่จุดสูงสุดแห่งคัมภีร์พระเวท โดยหมายบรรลุให้ถึงชั้นเทพ ช่วงเวลายุคพระเวทตอนปลายนั้นเองที่ทำให้เกิดมีลัทธิใหม่ๆ มากมาย

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ความเชื่อเกิดจากความกลัว สิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น ภัยธรรมชาติหรือดินฟ้าอากาศ เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบอธิบายสิ่งเหล่านั้นได้

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดู

บำรุง คำเอก (2549:197-198) ศึกษาเรื่องอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ต่อประเพณีวัฒนธรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบว่า ตามคติของพราหมณ์ เชื่อว่าพระอิศวรจะเสด็จลงมาเยี่ยมโลกปีละครั้ง ครั้งหนึ่งกำหนด 10 วัน วันขึ้น 7 ค่ำ เดือนอ้าย เป็นวันเสด็จลง แรม 1 ค่ำ เป็นวันเสด็จกลับ และในระหว่างที่เสด็จอยู่ในโลกนี้ พราหมณ์จึงทำพิธีตรียัมปวายต้อนรับพระอิศวรมีเทพยดา เช่น พระอาทิตย์พระจันทร์ พระธรณี พระแม่คงคา มาเฝ้าชุมนุมพร้อมกัน ทำจำลองเป็นแผ่นกระดาน ผังไว้หน้าขมรมโลกบาลทั้งสี่ก็มาเล่นไล่ชิงช้าถวาย พญานาคมาร่าพอนพ่นน้ำ สาดน้ำถวาย พิธีตรียัมปวายนี้ เป็นพิธีปีใหม่ของพราหมณ์ และเป็นพิธีอัญเชิญเสด็จพระอิศวรลงมาสู่โลก 10 วัน มีการอ่านโคลกสรรเสริญ ถวายข้าวตอก ดอกไม้ ผลไม้ต่างๆ เป็นการสำนึกในพระคุณของพระเป็นเจ้าที่ทรงมีเมตตากรุณา ตำนานพระอิศวรตอนหนึ่งกล่าวว่า เมื่อพระพรหมสร้างโลกแล้วและขอให้พระอิศวรไปรักษา และพระอิศวรทรงห่วงใยและเกรงกลัวว่าโลกนี้อาจจะไม่แข็งแรง จึงเสด็จลงมายังโลกด้วยพระบาทเพียงข้างเดียวแล้วให้พญานาคมาลัยีระหว่างภูเขาทั้งสองฝั่งของมหาสมุทร ปรากฏว่าโลกยังแข็งแรงอยู่ดี พญานาคทั้งหลายก็ดีใจเป็นอย่างมากยิ่งลงเล่นน้ำเฉลิมฉลองเป็นการใหญ่ ดังนั้น เสาชิงช้า จึงเปรียบเสมือนภูเขาทั้งสองฝั่งมหาสมุทร และชั้นสาคร เปรียบเหมือนมหาสมุทรที่กว้างใหญ่ ซึ่งเหล่าพญานาคพากันลงเล่นน้ำ รำเสนงสาดน้ำกัน

บำรุง คำเอก (2549: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบว่าหลักฐานที่บ่งชี้ถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดูมีอยู่มากมายไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม จิตรกรรม หรือวรรณกรรมซึ่งยังคงสมบูรณ์ ในขณะที่พระราชพิธีสิบสองเดือนบางอย่างได้เลิกปฏิบัติไปแล้ว เช่น พระราชพิธีไล่ชิงช้าและพิธีแรกนาขวัญ เป็นต้น ในส่วนของอิทธิพลทางด้านประติมากรรม มีการวิเคราะห์เกี่ยวกับ ศิวลึงค์สององค์ที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีคติการสร้างศิวลึงค์ในเทวาลัยในอินเดียเหนือจึง เป็นไปได้ว่าเป็นการได้รับอิทธิพลจากอินเดียใต้ เรื่องการเริ่มศักราชใหม่ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในยุคสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ในงานวิจัยนี้กล่าวถึงข้อมูลต่างๆอันอาจจะเป็นที่มาของข้อสันนิษฐานสมมติฐานนี้ทางด้านจิตรกรรมมี การวิเคราะห์ตำราเทวรูปและเทวदानพเคราะห์พบว่าไทยได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูตั้งแต่ยุคฟื้นฟูในอาณาจักรศรีวิชัยนครซึ่งเป็นยุคการฟื้นฟูวัฒนธรรมพราหมณ์-ฮินดูในอินเดียใต้ เช่นเดียวกันโดยผู้เขียนบทความจะแสดงการเปรียบเทียบลักษณะสำคัญในตำราภาพเทวรูปบางภาพกับประติมากรรม

วรรณกรรมศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมไทย ได้แก่ รามเกียรติ์ เนื้อหาบางส่วนได้รับอิทธิพลมาจากรamayana ของกัมบัร อันเป็นรามายณะฉบับอินเดียใต้เทวปางนารายณ์สิบปาง นารายณ์ยี่สิบปาง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับตำราภาพเทวรูป และคัมภีร์พระราชพิธีสิบสองเดือนต่างๆ ก็แปลมาจากอักษรคฤณต์ ซึ่งเป็นอักษรของทมิฬ ทางอินเดียใต้

จากการศึกษาเปรียบเทียบพบว่าไทยรับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูโดยนำมาประยุกต์ให้เข้ากับภูมิประเทศ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อดั้งเดิมได้อย่างกลมกลืนมีการปฏิบัติพระราชพิธีทางศาสนาพร้อมกันทั้งตามชนบศาศาสนาพราหมณ์และพุทธ จนเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อ

กาญจนา สอนประดิษฐ์ (2533: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ผีตาโชน : ศึกษากรณีเฉพาะอำเภอด่านซ้าย ผลการศึกษาว่า ผีตาโชนเล่นกันมานาน พร้อมกับประเพณีบุญหลวง การเล่นชนิดนี้จะมีเฉพาะในประเพณีบุญหลวงเท่านั้น จุดมุ่งหมายของการเล่นผีตาโชน คือ เล่นถวาย “เจ้านาย” ซึ่งเชื่อว่าเป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษชาวด่านซ้าย นอกจากนั้นยังมีจุดมุ่งหมายในการเล่นเพื่อขอฝน เพื่อความสนุกสนานและเพื่อประกอบขบวนแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง

สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร (2536: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผลการศึกษารูปได้ว่า ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุศรีสองรักมีลักษณะเป็นจารีตประเพณีเฉพาะท้องถิ่นและเป็นประเพณีที่มีประโยชน์อย่างชัดเจนต่อชาวด่านซ้ายโดยเฉพาะส่วนการนับถือผีได้แสดงถึงร่องรอยของการประกอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิมที่สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษ ของชนชาติไท – ลาว ที่มีมาตลอดระยะเวลายาวนาน

เรณู เหมือนจันทร์ไชย (2542: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องความเชื่อเรื่องผีของไทยซึ่งว่ามีพิธีเกี่ยวกับผีประจำหมู่บ้าน ซึ่งจะจัดพิธีกรรมไหว้ศาลพ่อปู่ หรือศาลตาปู่ในวันที่ 14 เมษายน ของทุกปี มีชะง้าเป็นผู้ประกอบพิธีชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นมากราบไหว้ประกอบด้วยข้าวต้มแดง ข้าวต้มมัดเหล้า น้ำดื่ม ขนม ผลไม้ มะพร้าวปอกเปลือกเกลาให้เกลี้ยง เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคล แก่หมู่บ้านและชาวบ้านโดยขอให้ผีตาปู่คุ้มครองให้พ้นจากภัยธรรมชาติ และเพื่อการปลูกข้าว และพืชพันธุ์ต่างๆ ได้ผลดี หลังจากพิธีบายศรีสู่ขวัญ แล้วผู้เฒ่าผู้แก่จะเล่นกลอนพ่อนแคน ชาวไทยซึ่งได้สืบทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ และวัฒนธรรม ของบรรพบุรุษมาในรูป ของประเพณีและพิธีกรรมที่ประพฤติปฏิบัติกันมาซึ่งประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีลาวซึ่งมีผลมาจากความเชื่อดั้งเดิม

วดีพร จิตต์สถาพร (2549: บทคัดย่อ) ศึกษาพิธีกรรมรำผีมอญของชาวไทยรามัญ ผลการศึกษาพบว่า การรำผีมอญมีความเป็นมาจากความเชื่อเรื่อง “ผีบ้าน” หรือ “ผีบรรพบุรุษ” ของชาวไทยรามัญบ้านม่วง ทำให้เกิดข้อปฏิบัติ และข้อห้ามต่างๆ ซึ่งเมื่อทำผิดถือว่าเป็นการ “ผิดผี” ต้องมีการขอขมาหรือรำผีมอญถวาย อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการรำผีคือ มีการบนบานเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา ซึ่งไม่ว่าจะบรรลุตามความประสงค์หรือไม่ก็ต้องจัดพิธีกรรมรำผีมอญถวายเช่นกัน ซึ่งจะประกอบพิธีกรรมในเดือน 4 และเดือน 6 ก่อนเข้าพรรษา โดยมีขั้นตอนพิธีกรรม คือ การไหว้ครู การเชิญผีบรรพบุรุษมาร่วมพิธี การเลี้ยงแมวตาฤๅษี การปิดเป่าเสนียดัจฉุไร การเปลี่ยนต้นผี การบวชพระ การสีก การเลี้ยงผีประจำตระกูล การส่งผี การเลี้ยงผีภรรยาบ่อยตามลำดับ พิธีรำผีมอญมีบทบาทต่อชาวไทยรามัญ ได้แก่ บทบาทหน้าที่ในการให้ความรู้แก่บุคคลในสังคม บทบาทหน้าที่ในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มชน

บทบาทหน้าที่ในการรักษาแบบแผนและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมและบทบาทหน้าที่ในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน

สุริยา บรรพลา (2545: บทคัดย่อ) ศึกษาพิธีกรรมเลี้ยงปี อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่าหมู่บ้านที่ใช้เป็นพื้นที่ทำการศึกษามีประวัติการก่อตั้งชุมชนมาเป็นเวลานานมีขนบธรรมเนียมประเพณีด้านความเชื่อความศรัทธาต่อการนับถือผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษอย่างแน่นแฟ้นดังปรากฏว่าเมื่อครบรอบวันเลี้ยงประจำปีผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษสมาชิกในแต่ละหมู่บ้านที่มีหน้าที่ต่าง ๆ ดำเนินการจัดเตรียมงานด้านสถานที่อุปกรณ์ เครื่องใช้ในพิธีกรรมเลี้ยงปีอย่างพร้อมเพรียงโดยมีความเชื่อเรื่องของผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษว่าจะช่วยคุ้มครองชีวิตให้ดำเนินไปอย่างปกติสุขพิธีกรรมเลี้ยงปีของชาวอำเภอวังสะพุงจะจัดขึ้นในช่วงต้นเดือนหกก่อนฤดูทำนา สันนิษฐานว่า ประเพณีนี้เกิดขึ้นมาก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแผ่เข้ามา พิธีกรรมเลี้ยงปีสะท้อนระบบความคิดของชาวบ้านที่มีต่อบรรพบุรุษว่าเมื่อตายไปแล้วจะยังคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุขเพื่อให้ข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ ชาวบ้านจึงจัดแต่งอาหารคาว อาหารหวาน น้ำ หมา กพลู บุหรี่ สุรา เทียน และดอกไม้เช่นสรวงและบูชาและอ้อนวอนให้ผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีเลี้ยงปีอำเภอวังสะพุง จากหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่าง 5 หมู่บ้านพบว่า ความเชื่อเรื่องผีที่ประจำอยู่ศาลดอนหน่อ หรือ ดอนคุ่มมีสองประเภทคือ หนึ่ง เรื่องผีเจ้านายพบว่าผีเจ้านายมีเฉพาะหมู่บ้านที่เก่าแก่และมีลูกหลานสืบทอดสายตระกูลเนื่องจากเคยตั้งบ้านเรือนสมัยเมื่อยังมีชีวิตอยู่ หมู่บ้านที่เคยมีเจ้านายระดับชั้นเจ้าฟ้า อันมีเชื้อสายเจ้าราชวงศ์ ได้แก่ บ้านทรายขาว จึงมีผีเจ้านาย คือ เจ้าฟาร์ม (ฮ่ม) ชาว ท้าวหล้า น้ำ บ้านวังสะพุง มีผีเจ้านายหลวงศรีสงคราม ซึ่งเป็นผีมหัศจรรย์หลักเมือง (ผิอาฮัก) ซึ่งเป็นผู้นำทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้าน ชาวเมืองแต่โบราณ สองผีบรรพบุรุษที่ปรากฏพบจากหมู่บ้านกลุ่มตัวอย่าง 5 หมู่บ้าน คือ บ้านทรายขาวมีผีบรรพบุรุษนามเจ้าพ่อราชวงศ์ เจ้าพ่ออุปฮาดบ้านวัว มีเจ้าพ่อดิน บ้านโพนงาม มีเจ้าพ่อคำแหง บ้านปากปวน มีเจ้าพ่อราดทไซ บ้านวังสะพุง ท้าวมหาแอ

ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมเลี้ยงปีกับโครงสร้างทางสังคมพบว่า การสืบทอดตำแหน่งชะจ้านางเทียน นางแต่ง สมุน มีการสืบทอดทางสายตระกูล โดยการมอบหมายให้บุตร ธิดา คนที่เหมาะสมที่จะปฏิบัติหน้าที่แทนได้ก่อนสิ้นชีวิตก็จะมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติสืบทอดหรือจะพาบุตรชายร่วมพิธีกรรมตั้งแต่ยังเล็ก ๆ โดยการเรียนรู้วิธีการและกระบวนการจัดพิธีกรรมเลี้ยงปีที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านว่ามีความเกี่ยวข้องกับบุคคลฝ่ายใดบ้าง เพื่อดำรงบทบาทหน้าที่ให้เกิดความสมบูรณ์ของพิธีกรรมจากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมเลี้ยงปีมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมระดับครอบครัว ระดับวงศ์ตระกูล ระดับหมู่บ้าน และระดับชุมชนเพราะความเชื่อเรื่องผีเจ้านายและผีบรรพบุรุษมีอิทธิพลต่อชาวบ้านทำให้โครงสร้างทางสังคมมีเอกภาพทางความคิด ความขัดแย้งมีน้อย เนื่องจากนับถือผีตนเดียวกันจึงพบว่าระบบเครือญาติช่วยให้ชาวบ้านมีการประนีประนอมกันและพึ่งพาอาศัยกัน และกันส่งผลให้สภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวอำเภอวังสะพุงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีอัตลักษณ์เฉพาะตน

วริยา ประสพธนกิจ (2538: บทคัดย่อ) ศึกษาความแตกต่างของกลุ่มคนที่มากราบไหว้บูชาองค์เทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่วัดแขก (สีลม) และโบสถ์พราหมณ์(เสาชิงช้า) และพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่ปฏิบัติเป็นประจำทุกปีทั้งที่วัดแขก (สีลม) และโบสถ์พราหมณ์ (เสาชิงช้า) รวมทั้งศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคม

ผลของการศึกษาพบว่าถึงแม้เทวสถานทั้ง 2 แห่งจะเป็นของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่ก็ยังมีส่วนที่แตกต่างกัน ดังเช่น พิธีกรรม พราหมณ์ และกลุ่มคนที่มาสักการบูชา โดยมีปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างกันหลายด้านเป็นต้นว่า ความเชื่อ ความเคารพนับถือในองค์เทพที่แตกต่างกัน และรูปแบบของพิธีกรรม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สรุปได้ว่าประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอยู่มากมายไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนไทย และผู้วิจัยจะนำมาใช้เป็นแนวทางการศึกษา พิธีกรรมและความเชื่อเทศกาลนวราตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี

บทที่ 3

ศาสนาฮินดูและศาสนสถานในประเทศไทย

การศึกษาเรื่องศาสนาฮินดูและศาสนสถานในประเทศไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยมีเนื้อหา
ต่างๆ ตามลำดับดังนี้

1. ประวัติของศาสนาฮินดูในประเทศไทย

1.1 สมัยก่อนรัตนโกสินทร์

จากร่องรอย หลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้สรุปได้ว่า ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู เข้า
สู่ดินแดนสุวรรณภูมิโดยพ่อค้าชาวอินเดีย 3 ทางด้วยกัน คือ

1. เข้ามาค้าขายทางภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีร่องรอยหลักฐาน
คือ โบสถ์พราหมณ์ หอพระอิศวร เสาชิงช้า และเทวรูปต่างๆ

2. เดินทางอ้อมหมู่เกาะชวามาขึ้นที่ประเทศเวียดนาม ทางตอนใต้แถบเขมร แล้วแผ่
อิทธิพลมายังภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย

3. เมื่อ พ.ศ.303 พระโสมนเฑระกับพระอุตรเฑระศาสนาพุทธของพระเจ้าอโศกมหาราช
เข้ามาแถบจังหวัด นครปฐม กาญจนบุรี ราชบุรี และเพชรบุรี เพราะมีหลักฐานปรากฏอยู่ คือ พระ
ปรารค์ เทวรูป เทวสถาน เสาชิงช้า ศิวลึงค์

ในสมัยกรุงสุโขทัย กษัตริย์ไทยได้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในขณะเดียวกัน ก็ทรงเอา
พระในศาสนาพราหมณ์ด้วย ในราชสำนักมีพราหมณ์พระศรีมโหสถ พระมหाराชครูเป็นปูโรหิต
ถวายความรู้ศิลปวิชาการต่างๆ แก่โอรสกษัตริย์และบุตรขุนนาง มีการประกอบพิธีกรรมตามพระเวท
จึงสืบเนื่องมาเป็นพระราชพิธี จนถึงปัจจุบัน โดยคู่กันไปกับพระพุทธศาสนา และเป็นอุปาสกบำรุง
พระพุทธศาสนา เหตุนี้พุทธกับพราหมณ์จึงสัมพันธ์กันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันพิธีพราหมณ์
บางพิธีมีพิธีพุทธเจือปน เช่น มีพระสงฆ์สวดมนต์ในพระราชพิธีพืชมงคล แล้วต่อด้วยพระราชพิธี
จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ซึ่งเป็นพิธีพราหมณ์และในเรื่องของพุทธก็มีพิธีพราหมณ์แทรก เช่น การ
เดินประทักษิณรอบวัดสุทัศนเทพวราราม การเจิมลูกนิมิต เป็นต้น

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พราหมณ์ มีสัมพันธภาพกับไทยโดยพระนารายณ์รามาริบัติ
แห่งรามนคร (พาราณสี) ในอินเดีย ได้ส่งเทวรูปพระนารายณ์ พระลักษมี พระมหेश্বর พรหมงส์
และชิงช้าทองแดงให้ราชทูตนำลงเรือมาถวายยังกรุงศรีอยุธยา แต่พายุพัดพาเข้ายังปากน้ำเมืองตรัง
เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชพร้อมด้วยคณะได้ไปรับมาไว้ที่เมืองนครศรีธรรมราช แล้วส่งไปยังกรุงศรี
อยุธยา แต่เกิดพายุจัดอยู่ 7 วัน สมเด็จพระนารายณ์จึงมีพระบรมราชโองการให้เจ้าเมืองหาที่ให้
เหมาะสมเพื่อประดิษฐานเทวรูป และจัดงานสมโภชแบบพราหมณ์เป็นประจำ สมเด็จพระนารายณ์
ทรงโปรดให้ออกกฎหมายคุ้มครองพราหมณ์ที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา สั่งสอนพระเวทและวิชาการ

ต่าง ๆ หนังสือจินตามณี ตันตำราการเรียนภาษาไทย สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงโปรดให้พระยาโหราธิบดี (พราหมณ์) แต่งขึ้นและใช้สอนกันมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

จากข้อความข้างต้นสรุปได้ว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิก่อนสมัยทวารวดี แต่ไม่มีบันทึกแน่ชัดว่าตรงกับช่วง พ.ศ.ใด ส่วนที่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัดคือ เมื่อ พ.ศ.303 โดยมีคณาจารย์พราหมณ์ที่ติดตามพระโสณเถระกับพระอุตรเถระศาสนทูตของพระเจ้าอโศมหาราชเข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ เพื่อเผยแพร่ศาสนาพุทธและพราหมณ์ควบคู่กันไป และเชื่อกันว่าก่อนหน้านี้ก็มีชาวอินเดียตอนใต้แล่นเรือมาขึ้นฝั่งในภาคใต้ของไทย รวมทั้งชาวอินเดียที่อพยพจากทางใต้ของพม่าเข้ามาในดินแดนของไทยในต้นคริสต์ศักราชอีกด้วย

1.2 สมัยรัตนโกสินทร์

พราหมณ์ในราชสำนักสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นส่วนใหญ่มาจากภาคใต้ของไทย คือ จากเมืองนครศรีธรรมราช โดย คนเผ่าทมิฬได้อพยพมาสู่ประเทศไทยซึ่งเข้ามาอาศัยอยู่ในหลายจังหวัดแถบภาคใต้ เช่น ภูเก็ต นครศรีธรรมราช ฯลฯ บางกลุ่ม ได้เดินทางเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร และตั้งหลักแหล่งอยู่ที่สีลม ดังที่ บำรุง คำเอก (2549: 205) กล่าวถึงศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูว่า พราหมณ์ใน ราชสำนักสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนใหญ่มาจากภาคใต้ของไทยคือจากเมือง นครศรีธรรมราชโดยมีหลักฐานว่าเป็นพราหมณ์ ที่มาจากรัฐทมิฬนาฑูซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่และสมบูรณ์แบบมากที่สุดทั้งในอดีตและปัจจุบันจากการสำรวจในรัฐทมิฬนาฑู อินเดียใต้ พบสถานที่เกี่ยวข้องทางศาสนาที่สามารถใช้ทำกิจกรรมทาง ศาสนา แม้จะมีอายุหลายร้อยศตวรรษ แต่ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ และตั้งหลักแหล่งอยู่ที่สีลม ปี พ.ศ.2422 ขุนนางอินเดียท่านหนึ่งชื่อ หลวงโยเซ (สันนิษฐานว่าเป็น หลวงยศเสเสวราช "ชิน") ได้ซื้อที่ดินแถวหัวลำโพงไว้ และจัดสร้างเทวสถานเพื่อเป็นที่สถิตของเจ้าแม่อุมาเทวี ซึ่งพวกแขกเรียกกันว่า ศาลศรีมารีอันหม หรือ มารีอันมะ (หมายถึงศาลของเจ้าแม่อุมาเทวี)

พราหมณ์ได้ปฏิบัติพระราชพิธีสำหรับกษัตริย์ และถือปฏิบัติมาทุกรัชกาล จนถึงรัชกาลที่ 7 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ให้เลิกพิธีพราหมณ์ ต่อมาในรัชกาลปัจจุบันทรงมีพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์ปฏิบัติพระราชพิธีสำหรับพระองค์และประเทศชาติต่อไป โดยให้ขึ้นตรงต่อสำนักพระราชวัง

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีต้นกำเนิดมาจากประเทศอินเดีย และเผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยทางตอนใต้ โดยมีอิทธิพลต่อพิธีกรรมและประเพณีของไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา จนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์

2. สมาคมฮินดูและศาสนสถานฮินดู

2.1 สมาคมฮินดู

2.1.1 สมาคม-ฮินดู ในกรุงเทพมหานคร มีอยู่ 5 สมาคมด้วยกัน

2.1.1.1 สมาคมอารยสมาช

ตั้งอยู่เลขที่ 9 ซอยดอนกุศล 3 แขวงทุ่งวัดดอน เขตยานนาวา สมาคมนี้
นับถือคัมภีร์พระเวท

2.1.1.2 คีตาอาศรมแห่งประเทศไทย

ตั้งอยู่เลขที่ 145 ซอยพร้อมศรี 1 ซอยที่ 39 ถนนสุขุมวิท สมาคมนี้นับถือ
พระกฤษณะและถือพระคัมภีร์ศรีมัททกวัทคีตาเป็นหลักปฏิบัติ

2.1.1.3 สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมพราหมณ์ - ฮินดู

ตั้งอยู่ที่ ซอยสมประสงค์ ถนนเพชรบุรี สมาคมนี้พิมพ์เอกสารทางศาสนวิทยา
จำหน่ายและเผยแพร่ธรรม

2.1.1.4 สมาคมฮินดูธรรมสภา

ตั้งอยู่ในซอยวัดปรก แขวงทุ่งวัดดอน เขตยานนาวา โดยก่อสร้างสำนักงาน
เมื่อ พ.ศ.2458 นอกจากนี้ยังเรียไ้เงินสมทบจากชาวฮินดูในประเทศไทย จัดสร้างโบสถ์วิษณุขึ้น
แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2463 และเรียกว่า วัดวิษณุ หลังจากนั้น ได้อัญเชิญเทวรูปต่างๆจากประเทศ
อินเดียมาประดิษฐานในปี พ.ศ.2465 ได้สร้างศาลาวิษณุ งานของสมาคมคือบริการสังคม
ส่งเสริมการศึกษาและเผยแพร่ศาสนา

2.1.1.5 สมาคมฮินดูสมาช

ตั้งอยู่เลขที่ 136/2 ถนนศิริพงษ์ เสาชิงช้า แต่เดิมเรียกว่า สมาคมฮินดูสภา
ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2468 ต่อมาในปี พ.ศ 2482 ได้ก่อตั้งโรงเรียนชื่อ ภารตวิทยาลัย

2.2 ศาสนสถานฮินดู

ในกรุงเทพมหานครที่สำคัญมี 3 แห่ง

2.2.1 วัดเทพมณเฑียร

ตั้งอยู่ถนนศิริพงษ์ เสาชิงช้า ซึ่งเป็นสถานที่ของสมาคมฮินดูสมาช สร้างขึ้น เพื่อ
ใช้ในการประกอบศาสนกิจ และประดิษฐานเทวรูปสำคัญได้แก่ พระพุทธรเจ้า พระศิวนหรืออิศวร
พระนารายณ์ พระราม พระพิฆเนศวร หนุมาน พระแม่ทุรคา พระแม่สตี สำคัญคือใช้ประกอบ
กิจกรรมทางศาสนาและในงานเทศกาลต่างๆ รวมทั้งมีพราหมณ์มาเผยแพร่ศาสนา

2.2.2 วัดวิษณุ

ตั้งอยู่เลขที่ 50 ซอยวัดปรก ตำบลทุ่งวัดดอน เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นในปี พ.ศ.2463 ทั้งนี้เนื่องจากศาสนิกชนที่ไปวัดพระศรีมหาอุมา มีจำนวนมากทำให้พื้นที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชนจึงได้มีการซื้อที่ดินและสร้างวัดวิษณุขึ้นในโบสถ์ใหญ่ของวัด มีรูป พระราม นางสีดา พระภรต พระแม่ทุรคา พระนารายณ์ พระศิวะ พระกฤษณะ พระแม่ลักษมี พระแม่ปารพตี พระนางราธา พระพิฆเนศวร พระศาลีคราม พระลักษมณ์ พระศัตรุชน์ หนุมาน ศิวลึงค์ ส่วนภายในโบสถ์ย่อย คือโบสถ์พระแม่ทุรคา โบสถ์ศิวลึงค์ โบสถ์พระหนุมานและโบสถ์ ศิวนาฏ นอกมณฑป มีรูปพระพุทธรูปปางต่างๆ และพระคัมภีร์พระเวท

2.2.3 วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

ตั้งอยู่เลขที่ 2 ถนนสีลม 15 หรือถนนปั้น แขวงสีลม เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร วัดพระศรีมหาอุมาเทวี หรือเรียกกันว่าวัดแขกสีลม สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2454 และจดทะเบียนเป็น “มูลนิธิวัดพระมหาศรีมหาอุมาเทวี” เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2458

3 วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

3.1 ที่ตั้ง

วัดพระศรีมหาอุมาเทวี หรือ วัดแขก (สีลม) ตั้งอยู่เลขที่ 2 ถนนสีลม 15 หรือถนนปั้น แขวงสีลม เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

ภายในเทวาลัย

ด้านในสุดเทวาลัยแบ่งเป็นห้องเล็กๆ 3 ห้องเรียงกัน

ห้องขวามือ เป็นที่ประดิษฐาน พระพิฆเนศวร ซึ่งเรียกกันว่าพระพิฆเนศ เป็นโอรสของพระศรีมหาอุมาเทวีและพระศิวะ มีศีรษะเป็นช้าง เป็นเทพเจ้าที่ได้รับการยกย่องว่า เป็นเทพผู้มีปัญญาปราดเปรื่องในศิลปวิทยาทุกแขนง ดังนั้น ไม่ว่าจะประกอบพิธีบูชาใดๆ จะต้องบูชาพระพิฆเนศวรก่อน เพื่อขอพรและเป็นการคารวะ มีผู้นิยมบูชาพระพิฆเนศวรเพื่อขอประทานความสำเร็จในด้านการเรียน การปฏิบัติงาน ศิลปิน นักแสดงก็นิยมบูชาพระพิฆเนศวร

ห้องกลาง เป็นที่ประดิษฐานพระศรีมหาอุมาเทวีซึ่งเป็นองค์ประธานของเทวาลัย เจ้าแม่เป็นพระชายา ของพระศิวะ มีพระกายปรากฏเป็น 3 รูปคือ

1. ภาคปารวตี หรือ บรรพตี หรือ อุมาเทวี เป็นภาคแห่งความเมตตากรุณา และทรงสิริโฉมงดงาม

2. ภาคนางภัทรากาลี หรือ เจ้าแม่กาลี เป็นภาคแห่งความดุร้ายและน่ากลัว รูปที่ท่ามักสร้างหรือเขียนเป็นลักษณะอ้วนลำแข้งแรง ผิวเนื้อดำ หน้าตาดุร้าย สยายผมประบ่า มี สิบกร (บางแห่งมี สี่ กร) ถืออาวุธครบทุกมือ บางแห่งวาดโลหิตไหลตามปากและตัว มีงูเป็นสังวาล บางแห่งก็ทำเป็นหัวกระโหลกหรือห้วยักษ์ที่ถูกตัดมาใหม่ ๆ ถือขุอยู่ในมือ ไม่ก็ทำทรงยืนเหยียบมเหสีสาอสุร

3. ภาคทุรคาเทวี หรือ เจ้าแม่ทุรคา ทรงเชี่ยวชาญในการสงครามและสามารถปราบศัตรูได้ทั่วทิศเป็นภาคที่ดุร้ายอีกภาคหนึ่ง มักเขียนให้มีรูปร่างน่ากลัว โดยใช้ศัพเป็นตุ้มหูสร้อยคอ ร้อยด้วยกะโหลกผี ใช้ซี่โครงมนุษย์มาผูกต่อกันแทนเข็มขัดนัยน์ตาทั้งสองกลนโปนแดงเป็นสายเลือด แลปลิ้นยาวจรดทรวงอก ถันยาวถึงสะเอว เล็บมือเล็บเท้ายาวดุจคมเล็บสิงห์ และมีอาวุธประจำกายถึง 12 อย่าง

ห้องซ้ายมือ เป็นที่ประดิษฐานพระขันธกุมาร ซึ่งพระองค์ทรงประทับบนมยุร (นกยูง) พระขันธกุมารเป็นโอรสของพระศรีมหาอุมาเทวีและพระศิวะ พระองค์ทรงเป็นนักรบผู้เกรียงไกร มักแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ผู้ที่นิยมบูชาจึงมักเป็นผู้ที่รับราชการ เพื่อให้มีความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ

นอกจาก 3 ห้องแล้ว ภายในเทวาลัย ด้านขวาของเทวาลัยประดิษฐานเทวรูปต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

1. พระแม่สุรัสวดี
2. เจ้าแม่กาลี
3. พระศรีมหาอุมาเทวี
4. พระขันธกุมาร
5. พระแม่ลักษมี
6. พระวิษณุ
7. พระนารายณ์
8. พระศิวะ
9. พระพิฆเนศวร

10. พระพุทธรูป (พระพุทธศรีชินราช) หรือเรียกว่า หลวงพ่อชินราชวัดแชกงภายในเทวาลัยด้านซ้ายมีเทวรูปของพระนาฏรายา (พระศิวะ) และพระแม่ศิวะกามิ (พระแม่ศรีมหาอุมาเทวี)

ส่วนหน้า ของเทวาลัยทางด้านขวาของเทวาลัยมีการจำหน่ายรูป เทียน เครื่องบูชาต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ กล้วย นม ดอกไม้ น้ำมัน โดยทางวัดจะจัดเตรียมไว้เป็นชุด ๆ และทางด้านซ้ายของเทวาลัยมีให้บูชาของค์เทพต่าง ๆ เพื่อนำไปบูชามีทั้งแบบเป็นรูปภาพ เหรียญพระ องค์พระสำหรับตั้งบูชา

บริเวณหน้าลานเทวาลัย

พระศิวะประดิษฐานอยู่หน้าลานเทวาลัย ขมวดผมเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งซีก มีววนนทิเป็นเทพพาหนะ สัญลักษณ์อันเป็นที่สักการะแทนพระองค์คือ “ศิวลึงค์” เป็นเครื่องหมายแห่งพลังการสร้างสรรค์ และบริเวณนี้จะเป็นที่สำหรับจัดรูป เทียนบูชาโดยนำเครื่องบูชาถวายด้านในเทวาลัย ซึ่งพราหมณ์จะเป็นผู้นำไปถวายต่อเจ้าแม่ศรีมหาอุมาเทวีที่ห้องตรงกลาง

พระกัตตวรายน ประดิษฐานอยู่ด้านขวานอกเทวาลัย เป็นเทพที่มีนิสัยรักการผจญภัย และต่อสู้ ทั้งยังนิยมการพนันขันต่อและนักเลงคอสรา-นารี ชอบท่องเที่ยว และอาศัยอยู่ตามป่าเขา เทพองค์นี้ผู้มีใจนักเลงนิยมนับถือมาก และด้วยเหตุที่เป็นเทพที่มีนิสัยมุทะลุจุดน จึงต้องอัญเชิญไว้นอกอุโบสถ และไม่นิยมเข้าทรงเพราะหากเข้าแล้วจะรุนแรง อาจเป็นอันตรายได้ และทางด้านขวาของพระกัตตวรายนจะมีเทพองค์อื่นๆ ประดิษฐานอยู่ ได้แก่ พระอัยยনারี พระชัษตระภรรณี พระเปชายี พระอัศนีวรีวัน พระเปริยาจี พระมาตุไรวีวัน ตามลำดับ ทางซ้ายมือของพระกัตตวรายนเป็นตึกที่พักของพราหมณ์ และเก็บของใช้ต่างๆ

3.2 ประวัติความเป็นมาการก่อตั้งวัดพระศรีมหาอุมาเทวี

วัดพระศรีมหาอุมาเทวีหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า วัดแขกสีลม เป็นวัดฮินดู ในประเทศไทย โดยสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2454 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยชาวทมิฬซึ่งเดินทางจากอินเดียเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งในปี 2422 ชาวทมิฬทยอยเข้าสู่บางกอก และตั้งรกรากหาเลี้ยงชีพตามที่ตนถนัด ซึ่งในระยะแรกๆ มีการตั้งรูปเคารพมารีอามัน หรือ พระศรีมหาอุมาเทวี ประดิษฐานอยู่ในศาลาเล็กๆริมทางในเขตสีลม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสอินเดียเมื่อเสด็จกลับเมืองไทย ได้รับสั่งกับชาวทราวิฑนาดูว่า ทางประเทศอินเดียได้ฝากเอาไว้ หากมีสิ่งใดให้ช่วยเหลือก็ให้แจ้งพระองค์ทราบ ซึ่งชาวอินเดียเชื้อสายทมิฬ มิได้ทูลขอสิ่งใด นอกจากขอสร้างเทวาลัย เพื่อไว้บูชา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระบรมราชานุญาต

เทวาลัยแห่งแรกของวัดสร้างขึ้นบริเวณหัวลำโพงโดยสร้างเป็นศาลาไม้ธรรมดา ต่อมาเมื่อทรุดโทรมลงจึงย้ายไปสร้างเทวาลัยที่สีลม บริเวณวัดพระศรีมหาอุมาเทวีปัจจุบันโดยมีพระศรีมหาอุมาเทวี ประดิษฐานเป็นประธาน และมีเทวรูปต่างๆ ที่นำมาจากอินเดียประดิษฐานอยู่ด้วย วันที่ 8 พฤษภาคม 2458 ได้จดทะเบียนเป็น” มูลนิธิวัดพระศรีมหาอุมาเทวี”

ใน พ.ศ.2498 คณะกรรมการรื้อหลังได้สร้างพระพุทธรชินราชขึ้นประดิษฐานไว้ภายในเทวาลัย ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อชินราชวัดแขก และใช้วัดนี้เป็นที่เวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาด้วยศิลปะการก่อสร้างเทวสถานของวัดนี้สร้างตามแบบศิลปะของเผ่าทราวิฑ ชาวอินดูลกล่าวว่าวัดนี้มีลักษณะคล้ายกับเทวาลัย มหาวิมานในเมืองตันจอร์ (Tanjore) และคล้ายกับ

มหาเทวาลัยโคปุรัม เมืองมทุรา (Madura) ในภาคใต้ของอินเดีย (สมพร สุขเกษม 2532 : 169 - 170)

3.3 งานพิธีประจำปี

กำหนดการจัดงานพิธีบูชา ประจำปี 2550

วัดพระศรีมหาอุมาเทวี (วัดแขก สีลม)

24-8-2550 วันบูชาพระแม่วาล่า ลักษมี

พิธีบูชาเริ่มเวลา 17.00 น

4-9-2550 วันคล้ายวันประสูติ องค์พระกฤษณะ

พิธีบูชาเริ่มเวลา 17.00 น

15-9-2550 วันคล้ายวันประสูติ องค์พระพิฆเนศวร

พิธีบูชาเช้าเริ่มเวลา 09.00 น

พิธีบูชาเย็นเริ่มเวลา 09.00 น

11-10-2550 พิธีบูชาองค์บรมครู พระพิฆเนศวร

พิธีบูชาเช้าเริ่มเวลา 09.30 น.

พิธีบูชาเย็นเริ่มเวลา 17.30 น.

เสร็จแล้วอัญเชิญองค์พระพิฆเนศวรออกแห่รอบโบสถ์วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

12-10-2550 วันเริ่มพิธีนวราตรี และอัญเชิญธงขึ้นสู่ยอดเสา และพิธีบูชาองค์พระแม่ศรีมหาอุมาเทวีเป็นกรณีพิเศษ พิธีเริ่มเวลา 17.00 น เป็นต้นไป

12-10-2550 - 20-10-2550 พิธีบูชาองค์พระแม่ศรีมหาอุมาเทวีในภาคบูชาต่างๆ กัน รวม 9 คี้น พิธีบูชาเริ่มเวลา 19.30 น ของทุกวัน

21-10-2550 งานแห่ประจำปีองค์พระศรีมหาอุมาและองค์เทวดาต่างๆ

23-10-2550 พิธีอัญเชิญธงลงและอาบน้ำคนทรงและพราหมณ์เพื่อจบพิธีงานแห่ประจำปี 2550 (คณะพราหมณ์จะผูกสายสิญจน์ให้ทุกท่านที่มาร่วมงานฟรี)

8-11-2550 พิธีบูชาองค์พระแม่ลักษมี เทพเจ้าแห่งโชคลาภและความมั่งคั่ง

พิธีบูชาเช้าเริ่มเวลา 9.30 น. พิธีบูชาเย็นเริ่มเวลา 17.30 น.

24-11-2550 วันบูชาองค์พระขันธกุมารเนื่องในวันเผ่าไบลาน พิธีบูชาเริ่มเวลา 17.30 น.

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่าวัดพระศรีมหาอุมาเทวี เป็นวัดเก่าแก่ของชาวฮินดู ซึ่งมีประวัติความเป็นมาอันยาวนานและสะท้อนให้เห็นว่าชาวอินเดียเมื่อเข้ามาตั้งหลักปักฐานในประเทศไทย มิได้เข้ามาเพื่อประกอบอาชีพอย่างเดียว แต่ได้นำเอาวัฒนธรรมของตนมาด้วย ด้วยเหตุนี้จึงได้สร้างวัดพระศรีมหาอุมาเทวีขึ้น เพื่อเป็นสถานที่เคารพสักการบูชา โดยนำเทวรูปต่างๆมาจากประเทศอินเดีย ทั้งยังนับได้ว่าเป็นสถานที่ชุมชนของชาวอินเดีย เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และจัดงานเทศกาลประจำปีของชาวฮินดู

บทที่ 4

การศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อ

พิธีกรรมและความเชื่อมีมาแต่โบราณกาลซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวความคิด อารมณ์จิตใจ และวิถีชีวิตของมวลมนุษยชาติมานับพันปี ทั้งยังคงหยั่งฝังลึกอยู่ในจิตใจ การที่มนุษย์มีความเชื่อจึงก่อให้เกิดพิธีกรรมเพื่อตอบสนองต่อความเชื่อ ซึ่งความเชื่อบางเรื่องเป็นข้อเท็จจริง บางเรื่องถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างขวัญและกำลังใจ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเตือนสติ พร้อมทั้งยังเป็นการสั่งสอนมนุษย์ทางอ้อม เพื่อไม่ให้ปฏิบัติตนขัดต่อกรอบประเพณีและศีลธรรมอันดีงามและยังอาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมและความเชื่อเป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคมได้อีกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากพิธีกรรมและความเชื่อเป็นผลอันเนื่องมาจากศาสนาดังที่ จีวรธรณ บัวผื่น (2538 : 50) ได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกคนและเป็นสิ่งที่มิมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์เป็นอย่างมากเมื่อมนุษย์มีความเชื่ออย่างใดก็จะมี การปฏิบัติตามความเชื่อนั้นจึงทำให้เกิดแนวปฏิบัติและพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมากมาย

สมฤทธิ บัวระมวล (2537 : 1) ได้กล่าวถึงความเชื่อว่าเป็นสิ่งที่มีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติที่ถูกเล่าขานสืบต่อมาในรูปของตำนาน และลัทธิความเชื่อต่างๆ ทุกตำนานทุกเรื่องราวล้วนมีที่มาจากความเชื่อและความศรัทธาของมนุษย์ทั้งสิ้นสิ่งเหล่านี้กลายเป็นแบบอย่างและสั่งสอนให้มนุษย์ได้รู้จักตัวเองมากยิ่งขึ้นและช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของตนเองได้อย่างมีความสุข

การจัดงานเทศกาลนพวราตรีเป็นการสะท้อนความเชื่อและความศรัทธาในองค์พระศรีมหาอุมาเทวีให้ปรากฏเป็นรูปธรรม การประกอบพิธีนี้เป็นการบูชาพระศรีมหาอุมาเทวีในปางต่างๆ ของชาวฮินดู ซึ่งตรงกับวันขึ้น 1-9 ค่ำของเดือนอศวิณ หรือ อาสวยุช (คือเดือน 11) ซึ่งจัดขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองการที่เจ้าแม่ทุรคาประทานพรให้พระรามปราบทศกัณฐ์ได้สำเร็จ ซึ่งเทศกาลนี้ได้จัดขึ้นมาช้านานและในปัจจุบันนี้ยังคงมีการสืบทอดอย่างไม่ขาดสาย

ในการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเทศกาลนพวราตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลักคือ

1. พิธีกรรมเทศกาลนพวราตรี
2. ความเชื่อในพิธีกรรมเทศกาลนพวราตรี
3. บทบาทของพิธีกรรมเทศกาลนพวราตรีที่มีต่อสังคม

1. พิธีกรรมเทศกาลนพวราตรี

พิธีกรรมหมายถึง การปฏิบัติตามความเชื่อ โดยมีขั้นตอนเพื่อให้เกิดความสบายใจ และบรรลุมงคลประสงฆ์ตามความต้องการ ในการศึกษาพิธีกรรมเทศกาลนพวราตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อย ๆ ดังนี้

1.1 พิธีบูชาพระศรีมหาอุมาเทวี

1.2 พิธีแห่พระศรีมหาอุมาเทวีหรือพิธีแห่เจ้าแม่วัดแขก

1.1 พิธีบูชาพระศรีมหาอุมาเทวี เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อบูชาพระศรีมหาอุมาเทวีในภาคต่างๆ กล่าวกันว่าในรัฐเบงกอลเรียกเทศกาลนี้ว่า ทูรคาปูชา ซึ่งในการประกอบพิธีมีองค์ประกอบของพิธีที่สำคัญดังนี้

1.1.1 ผู้ประกอบพิธี

ผู้ประกอบพิธีคือ พรหมณ์ ที่มีความสงบ ความชำนาญ และมีความรู้ในพระเวทเป็นอย่างดี ผู้ที่มีความชำนาญในพิธีกรรมกราบไหว้บูชาต่อพระแม่เพื่อให้เป็นมงคลเป็นที่โปรดปรานแห่งพระแม่ ทูรคา - อุมา

1.1.2 ผู้เข้าร่วมพิธี

ผู้เข้าร่วมพิธีนพวราตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวี ประกอบไปด้วยผู้นับถือศาสนาฮินดู และผู้นับถือศาสนาอื่นๆ ที่มีความเลื่อมใสและศรัทธาในพระศรีมหาอุมาเทวี ผู้เข้าร่วมพิธีจะแต่งกายด้วยชุดขาวซึ่งมีทุกเพศทุกวัยแต่ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นวัยกลางคนโดยจะนำของบูชามาถวายที่กระทำเช่นนี้เพราะมีความเชื่อว่าตลอดระยะเวลาแห่งนพวราตรีพระศรีมหาอุมาเทวีและบรรดาทวยเทพจะมาสถิตอยู่ ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ผู้ที่บูชาจะเป็นที่โปรดปรานของพระศรีมหาอุมาเทวีและพระองค์จะประทานพรให้สมความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ ผู้บูชาจะต้องกล่าวคำสรรเสริญต่อพระแม่อุมาว่า “ข้าแต่พระมารดาพระแม่แห่งจักรวาลข้าพพุทธเจ้าจะเริ่มประกอบพิธีนพวราตรีที่ยิ่งใหญ่ขึ้นขอทรงโปรดช่วยเหลือต่อข้าพพุทธเจ้า ในทุกด้านให้สำเร็จลงด้วยดีทุกประการเถิด พระเจ้าข้า” (อุษณีย์ เกษมสันต์. 2546 : 121)

ผู้เข้าร่วมพิธีจะกราบไหว้ต่อพระแม่และถวายของบูชาซึ่งทางวัดจะมีจัดเตรียมจำหน่ายโดยใส่ถาดเตรียมไว้เป็นชุด

1.1.3 สถานที่

พิธีกรรมนพวราตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวีจะจัดขึ้นภายในวัดพระศรีมหาอุมาเทวี โดยจัดเวทีบูชาหรือบัลลังก์ ซึ่งคณะกรรมการวัดจะช่วยกันจัดสร้างปะรำพิธีบูชาชั่วคราวขึ้น โดยมีความกว้าง 24 ฟุต บนพื้นดิน และในระหว่างกลางปะรำนั้นจะต้องจัดเวทีให้สูงขึ้นจากพื้นดินสูงหนึ่งฟุตครึ่ง กว้างและยาว 6 ฟุต เพื่อเป็นบัลลังก์ประทับของพระแม่ทูรคา - อุมา และบริเวณประตูเข้าออกของวัดได้มีการจัดประดับประดาอย่างงดงาม

1.1.4 วันและเวลา

กำหนดการในการประกอบพิธีนวราตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวีจะจัดทั้งหมด 9 วัน 9 คืนด้วยกัน โดยเริ่มต้นตั้งแต่วันขึ้น 1-9 ค่ำ เดือน 11 โดยทุกวันจะมีพิธีบูชาไฟ และสวดปลุกเสก ร่ายพระเวท ตลอดเช้า กลางวัน เย็น ซึ่งทางวัดจะจัดให้บุคคลที่เข้าร่วมพิธีมาสักการบูชาตั้งแต่เช้า จนถึง 23.00 น.

1.1.5 เครื่องประกอบพิธี

- แป้งจันทน์
- ไม้หอม
- การบูร
- ดอกไม้ 5 ชนิด 5 สีได้แก่ ดาวเรือง กุหลาบ กล้วยไม้ ดอกกรัก บานไม่รู้โรย
- รูปหอมอย่างดี 5 ดอก
- ใบพลู
- มะพร้าว
- ผลทับทิม
- กล้วย
- ส้ม
- ข้าวสุก
- น้ำตาลหม้อ
- น้ำมันเนย

เครื่องประกอบพิธีดังกล่าว นำมาเพื่อใช้ดังนี้ ผงหอมจันทร์ใช้เจิมผู้เข้าร่วมพิธีให้เกิดสวัสดิมงคล ไม้หอมและการบูรนำมาถวายไฟ โดยมีความเชื่อว่าไฟนั้นจะเป็นสื่อผ่านการติดต่อกับองค์เทพได้ ส่วนดอกไม้และผลไม้เพื่อนำมาบูชาให้เกิดมงคล เช่น ดอกดาวเรืองจะทำให้ชีวิตรุ่งเรือง หรือ กล้วย จะทำให้ทำอะไรแล้วประสบความสำเร็จได้ง่าย ส่วนรูปที่บูชาถือว่าวันรูปนั้นเป็นพลังที่สื่อในการนำเครื่องสักการและคำภาวนาไปถวายต่อเทพเจ้า จะเห็นว่าเครื่องประกอบพิธีนั้นมีส่วนทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีมีขวัญและกำลังใจในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพราะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ

1.1.6 วัสดุ – อุปกรณ์

- พระศรีมหาอุมาเทวีปางต่างๆ หรือเทวรูปของพระแม่
- เวทีบูชา
- ผ้าไหม
- หม้อดิน
- ภาชนะบูชาไฟ

1.1.7 ดนตรี

ดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีนพเคราะห์ ได้แก่ การบรรเลงดนตรีและตีกลอง โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการเปิดเพลงดนตรีบรรเลงซึ่งเป็นเพลงแขกวัดอุประสงค์ของการใช้ดนตรีในการประกอบพิธีนั้นเพื่อให้พิธีกรรมดูศักดิ์สิทธิ์และเป็นการกล่อมเกล่าจิตใจผู้เข้าร่วมพิธี

1.1.8 ขั้นตอนพิธีกรรมนพเคราะห์วัดพระศรีมหาอุมาเทวี พิธีกรรมนพเคราะห์มีทั้งหมด 9 วัน 9 คืน ด้วยกัน ซึ่งมีขั้นตอน ต่างๆ ดังนี้

1.1.8.1 วันเตรียมพิธี

- รวบรวมของบูชา
- สร้างปะรำพิธีบูชาชั่วคราว
- จัดประดับธงทิวด้วยสีสันทันต่าง ๆ
- จัดสร้างเวทีให้สูงขึ้นจากพื้นดินกว้าง 6 ฟุต สูง 1 ฟุตครึ่ง
- จัดทำที่สำหรับเป็นบัลลังก์ที่ประทับของพระแม่ทุรคา-อุมา
- จัดทำประตูเข้าออกให้สวยงามโดยประดับสิ่งของต่าง ๆ

1.1.8.2 วันประกอบพิธี

พิธีบูชา นพเคราะห์ในช่วงนี้ถือว่าเป็นช่วงที่ถือว่าองค์เทพเทวาและเจ้าแม่ศรีมหาอุมาเทวีจะเสด็จมารับการคารวะบูชา 9 วัน 9 คืน ซึ่งทุกวันนี้จะมีการปลุกเสกร่ายพระเวทตลอดเข้า กลางวัน เย็น โดยจะมีการสวดมนต์และสั่นกระดิ่งเชิญองค์เทพพร้อมถวายเครื่องบูชาต่างๆ โดยแต่ละคืนจะมีการเปลี่ยนเครื่องทรงขององค์พระศรีมหาอุมาเทวีในปางต่างๆ และบริเวณด้านหน้าเทวรูปจะมีแท่นบูชาไฟซึ่งจะมีไฟลุกสว่างตลอดเวลาในขณะเดียวกันก็จะมีผู้เข้ามาถวายเครื่องสักการและนั่งฟังพระเวท

1.2 พิธีแห่พระศรีมหาอุมาเทวีหรือแห่เจ้าแม่วัดแขก

1.2.1 องค์ประกอบของพิธีแห่พระศรีมหาอุมาเทวีหรือแห่เจ้าแม่วัดแขก พิธีนี้มีองค์ประกอบ ได้แก่ ผู้ประกอบพิธีกรรม ผู้เข้าร่วม พิธีกรรม สถานที่ เวลา

1.2.1.1 ผู้ประกอบพิธี

ผู้ประกอบพิธี คือ พราหมณ์ ร่างทรง ซึ่งร่างทรงนั้น มี 3 คน ด้วยกัน คือ

- ร่างทรง พระศรีมหาอุมาเทวี
- ร่างทรง พระแม่มหากาลี
- ร่างทรง พระขันธกุมาร

1.2.1.2 ผู้เข้าร่วมพิธี

ผู้เข้าร่วมพิธีงานแห่นพเคราะห์จะมีทั้งผู้ที่นับถือศาสนาฮินดู ผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ ที่มีความศรัทธาในพระแม่ศรีมหาอุมาเทวีซึ่งผู้คนที่มาร่วมพิธีมีมากมายโดยเฉพาะผู้ที่เป็ร่างทรงจะมาเปิดซุ้มตำหนักทรงหลายร้อยซุ้มและทุกคนจะแต่งกายด้วยชุดขาว

1.2.1.3 สถานที่

ขบวนแห่จะตั้งขบวนที่บริเวณหน้าวัดพระศรีมหาอุมาเทวี ฝั่งถนนปิ่นเพื่อจะ เลี้ยวขวาออกไปยังถนนสีลมกลับเข้าแยกเดโช ถนนปิ่น ถนนสาทรเหนือ ถนน สุรศักดิ์ ถนนสีลม และกลับเข้าสู่พระอุโบสถตามลำดับแต่เดิมขบวนแห่จะเริ่มที่สามแยกเดโชทั้งนี้เนื่องจากสถานที่ ดังกล่าวเป็นสุสานเก่าของชาวอินเดียการไปเริ่มขบวนที่นั่นเพื่อให้วิญญาณบรรพบุรุษได้มีโอกาสเคารพ บูชาพระศรีมหาอุมาเทวีตลอดเส้นทางที่ขบวนแห่ผ่านจะมีผู้คนมารอรับขอพรกันมากมายพร้อมทั้งมี การตั้งเทวรูปและจัดซุ้มอย่างสวยงาม กลิ่นธูปและเครื่องหอมฟุ้งกระจายไปทั่ว ประกอบกับเสียงสวด มนต์ที่ดังกระหึ่ม

1.2.1.4 วันและเวลา

พิธีแห่พระศรีมหาอุมาเทวีหรือเจ้าแม่วัดแขกจะมีในวันสุดท้ายของงานนวราตรี โดยเริ่มตั้งแต่เวลาประมาณ 15.00 น. จนกระทั่งถึงเวลาประมาณ 1 นาฬิกา

1.2.1.5 เครื่องประกอบพิธี(วัสดุ-อุปกรณ์)

- ร่างทรงพระศรีมหาอุมาเทวี, ร่างทรงพระแม่กาลีและร่างทรงพระขันธกุมาร
- หม้อกลาฮัม
- เหล็กแหลม
- ตริศูล
- น้ำ เหยียญบาท เครื่องบูชา
- ไฟ
- ตะขอ
- มะนาว
- กาวาดี
- หางนกยูง
- มะพร้าว
- พัก

- เครื่องบูชา เช่น กล้วย หมาก รูป กายาน การบูร เครื่องประกอบพิธี ดังกล่าวข้างต้นนำมาใช้ดังนี้ หม้อใช้ทุนอยู่บนศีรษะ เหล็กแหลม ตริศูลใช้แทงปาก น้ำ เหยียญใส่ไว้ในหม้อ ไฟใช้จุดนำทาง ตะขอใช้เกี่ยวผลมะนาว และนำมาเกี่ยวตามร่างกาย พักและมะพร้าว นำมาใช้ถวายเป็นการบูชาแทนหัวแพะ(พิธีกรรมเดิมในอินเดียใช้มนุษย์บูชายัญ) ส่วนกล้วย หมากเพื่อ บูชารูปกายานและการบูรนำมาจุดบูชา(กล่าวกันว่ากลิ่นของกายานจะขับกระแสดความชั่วร้ายออกไป ได้) กาวาดีและหางนกยูงนำมาแบกจะเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ นั้น สื่อให้เห็นว่าร่างทรงมีจิตเข้าผานจึงไม่รับรู้ ถึงความเจ็บปวดใด ๆ ส่วนการปามะพร้าวเป็นการสื่อเพื่อสอนทางอ้อมว่า มนุษย์เราควรตัดความไม่ดี อัดตาในตัวตนออกไปเสียเพื่อถวายแด่พระแม่อุมา

1.2.2 พิธีแห่

พิธีแห่พระศรีมหาอุมาเทวี หรือเจ้าแม่วัดแขกประกอบไปด้วย

1.2.2.1 พราหมณ์อาบน้ำล้างทรงและทำพิธีอัญเชิญเทพ ซึ่งได้แก่ พระศรีมหาอุมาเทวี, พระแม่มหากาลี และพระขันธกุมาร มาประทับร่าง

1.2.2.2 ตั้งขบวนแห่โดยจะตั้งขบวนที่บริเวณหน้าวัดพระศรีมหาอุมาเทวี ฝั่งถนนปั้นเพื่อ จะเลี้ยวขวาออกไปยังถนนสีลมกลับเข้าแยกเดโช ถนนปั้น ถนนสาทรเหนือ ถนนสุรศักดิ์ ถนนสีลม และกลับเข้าสู่พระอุโบสถตามลำดับ

1.2.2.3 ขบวนแห่นี้จะมีโคมไฟซึ่งเป็นตะเกียงนำทางมา 1 คู่ ด้วยกันวัดอุประสงค์ในการใช้โคมไฟตะเกียงนำทางนั้นเพื่อให้แสงสว่างของไฟนำทางบรรดา องค์เทพต่าง ๆ ที่เสด็จมาในขบวนพิธี

1.2.2.4 การจัดขบวนนั้นเริ่มต้นด้วยตะเกียงซึ่งมีแสงไฟนำทางและตามด้วยร่างทรงพระศรีมหาอุมาเทวี โดยร่างทรง จะทูนหม้อกลาฮัมที่ทำด้วยทองเหลือง ภายใน บรรจุ น้ำ เหริยญ และเครื่องบูชา ร่างทรงของพระศรีมหาอุมาเทวี จะไม่ใช่ของแหลมทิ่มแทงตามร่างกาย ขณะเดินอยู่ในขบวนแห่บางช่วงร่างทรงจะทำการรำรำไปด้วย ส่วนบรรดาศาสนิกชนผู้นับถือศาสนาฮินดู ผู้เปิดตำหนักทรง หรือประชาชน ผู้มีศรัทธาในพระศรีมหาอุมาเทวีนั่น จะจัดซุ้มและนำเทวรูปมาตั้งโต๊ะบูชาเพื่อรอรับการประทานพรจากพระศรีมหาอุมาเทวีและบรรดาเทพต่าง ๆ ก่อนที่ร่างทรงพระศรีมหาอุมาเทวีจะมาถึงยังโต๊ะบูชาของแต่ละคน เจ้าหน้าที่ของวัดจะมาเจอะมะพร้าวให้ ซึ่งแต่ละซุ้มที่ตั้งโต๊ะบูชาจะเตรียมไว้ล่วงหน้าแล้ว จากนั้นเจ้าของโต๊ะบูชาจะนำน้ำมะพร้าวมาล้างหน้าโต๊ะบูชา โปรยดอกไม้ ไรยผงขมิ้น หรือผงไม้จันทร์น้ออย่างใดอย่างหนึ่งหรือทั้งสองอย่าง แล้วรอรับการประทานพรจากพระศรีมหาอุมาเทวี

ภาพประกอบ 1 มะพร้าวเพื่อนำมาล้างบริเวณหน้าโต๊ะบูชา

ภาพประกอบ 2 รำทรงพระศรีมหาอุมาเทวี

Phithan (2008). Newindexphithan. (online)

1.2.2.5 เมื่อขบวนของพระแม่ศรีมหาอุมาเทวีผ่านไปจะเป็นขบวนของราชรถ “พระกัศัตวรายัน” ซึ่งพระกัศัตวรายันเกี่ยวข้องกับพระศรีมหาอุมาเทวีคือท่านเป็นโอรสแต่บางตำนานกล่าวว่า เป็นทหารหรือองครักษ์ของพระศรีมหาอุมาเทวี เมื่อขบวนของพระกัศัตวรายันผ่านศาสนิกชนที่จัดตั้งโตะบูชาจะนำของบูชาซึ่งเตรียมใส่พานไว้แล้วนั้นไปถวายโดยประกอบด้วย ผลไม้ ดอกไม้ ส้ม มะพร้าว ฯลฯ เครื่องบูชาที่นำไปถวายนั้น สิ่งสำคัญที่สุดที่จะขาดไม่ได้คือมะพร้าว มะพร้าวที่นำมานั้นจะ เป็นมะพร้าวที่เจาะไว้แล้วตั้งที่กล่าวไว้ข้างต้น (มะพร้าวที่เจาะนั้นนำไปล้างบริเวณหน้าโตะบูชาก่อนที่พระศรีมหาอุมาเทวีจะเสด็จผ่านในรำทรง) โดยมะพร้าวที่เจาะนั้นมีสองซีกจะนำซีกหนึ่งไปใส่การบูร กายาน และเครื่องหอมต่างๆ จากนั้นจึงจุดไฟ วิธีการถวายเครื่องบูชาให้กับ พระกัศัตวรายันทำโดยพราหมณ์เป็นผู้ทูลถวายให้ จากนั้นก็จะดับไฟในมะพร้าวและผู้ถวายเครื่องบูชาก็จะรับกลับมา

1.2.2.6 เมื่อขบวนของราชรถ “พระกัศัตวรายัน” ผ่านไป จะเป็นขบวนของรำทรงพระขันธกุมาร โดยรำทรงของพระขันธกุมารจะใช้เหล็กแหลมแทงทะลุแก้ม ส่วนบริเวณร่างกายนั้นจะมีตะขอเกี่ยวหนังบริเวณปลายตะขอจะร้อยด้วยผลมะนาว แบกกาวาดี ทำด้วยโครงเหล็กประดับหางนกยูงดอกไม้ นานาชนิด และมีตรีศูลเมื่อเข้ามายังซุ้มที่จัดโตะบูชาท่านจะถอดออก และให้พรพร้อมกับโปรยผงสีเหลือง สีแดง หรือตบลงบนศีรษะ

ภาพประกอบ 3 รำทรงพระขันธกุมาร

Phithan (2008). Newindexphithan. (online)

1.2.2.7 เมื่อขบวนของรำทรงพระขันธกุมารผ่านไปจะเป็นขบวนของราชรถ พระขันธกุมาร ซึ่งเป็นเทวรูป เมื่อขบวนผ่านผู้ที่จัดซุ้มตั้งโต๊ะบูชาจะบูชาโดยนำเครื่องบูชาใส่พานประกอบด้วย ผลไม้ ดอกไม้ ส้ม ฯลฯ เป็นต้น และนำมะพร้าวหนึ่งซีกใส่การบูร กายาน และเครื่องหอมต่างๆ จากนั้นจึงจุดไฟวิธีถวายเครื่องบูชาทำโดย พรหมณ์เป็นผู้ทูลถวายให้จากนั้นดับไฟในมะพร้าวและผู้ถวายเครื่องบูชาจะรับกลับมา ซึ่งวิธีการถวายบูชานี้กระทำเช่นเดียวกับการถวายบูชา “พระกัศตรายัน”

1.2.2.8 เมื่อขบวนของพระราชรถพระขันธกุมารผ่านไป จะตามด้วยรำทรงของพระแม่มหากาลี โดยรำทรงจะใช้เหล็กแหลมแทงที่ปลายลิ้น มือข้างหนึ่งถือภาชนะลักษณะคล้ายกะลาภายในภาชนะนั้นมีไปลูกโชติช่วง บางช่วงของการร่วมขบวนนั้นจะรำรำเมื่อรำทรงของพระแม่มหากาลีผ่านผู้บูชาจะใช้ผลมะพร้าวทุ้มลงกับพื้นและรำทรงของพระแม่มหากาลีจะมายังซุ้มที่จัดโต๊ะบูชาเพื่อประทานพร พร้อมทั้งโปรยผงสีแดง สีเหลือง (ผงขมิ้น หรือผงไม้จันทน์อย่างใดอย่างหนึ่งผสมกัน) และถัดจากรำทรงของพระแม่มหากาลีจะเป็นบุษบกของพระศรีมหาอุมาเทวี

ภาพประกอบ 4 ร่างทรงพระแม่มหากาลี
Phithan (2008). Newindexphithan. (online)

ภาพประกอบ 5 นุชบกของพระศรีมหาอุมาเทวี

1.2.2.9 ขบวนกลับเข้าสู่เทวาลัย เวียนรอบอุโบสถ 3 รอบ จากนั้นจึงตีระฆังเพื่อส่งเทพกลับไปยังที่ประทับพร้อมกันนั้นร่างทรงจึงหมดสติลง ตลอดระยะเส้นทางที่ขบวนเทพผ่านนับตั้งแต่ถนนปิ่น แยกถนนเดโช ถนนสาทรเหนือ ถนนสุรศักดิ์ และถนนสีลม จะมีผู้ศรัทธาอันประกอบด้วยชาวฮินดู ร่างทรงตำนานทรงต่างๆ จะมาจัดตั้งโต๊ะบูชาโดยนำเทวรูปของพระศรีมหาอุมาเทวีทูลศร และกาลี มาตั้งและจัดแต่งด้วยดอกไม้ธูปเทียนงดงาม เพื่อบรรเทาทุกข์จากบรรดาองค์เทพ ชุมมองค์เทพ ชุมโต๊ะบูชานั้นมีมากมายหลายร้อยชุดด้วยกัน โดยผู้ร่วมพิธีทุกคนจะแต่งชุด

ชาว โตะบูชาบางโตะจะเปิดเพลงแขก หรือโตะบูชาบางโตะที่แต่งกายด้วยชุด紗หรี จะร้องเพลง ภาษาฮินดี และนอกจากนี้ยังมีประชาชนนับพันคนมาร่วมพิธีเพื่อรอรับการประทานพรจากบรรดา องค์เทพต่างๆ ซึ่งประชาชนดังกล่าวแต่งกายด้วยชุดขาวเช่นกัน

ภาพประกอบ 6 ชุ่มโตะบูชา

ภาพประกอบ 7 ชุ่มโตะบูชา

ภาพประกอบ 8 บรรดาผู้เข้าร่วมพิธีนพราตรี

2. ความเชื่อในพิธีกรรมเทศกาลนพราตรี

2.1 ความเชื่อของบุคคลที่เข้าร่วมพิธี

ผู้ที่เข้าร่วมพิธีมีความเชื่อว่าช่วงของงานนพราตรีหรือดูเซรา 9 วัน 9 คืนนั้น เป็นช่วงที่เทพทั้งหลายมาสถิตยังวัดแขกตลอดเวลา 9 วัน 9 คืน ซึ่งถ้ามาขอพรในช่วงดังกล่าวจะทำให้สมความปรารถนาทุกประการ และการเข้าร่วมขบวนแห่วันวิชัยทัสมิ หรือแห่เจ้าแม่วัดแขกอาจจะเป็นการร่วมขบวนหรือการรอต้อนรับสักการบูชาก็ตามจะทำให้ผู้ร่วมพิธีมีชัยชนะต่อศัตรูตลอดทั้งปี

2.1.1 สาเหตุของความเชื่อที่ประชาชนเคารพ ศรัทธาเจ้าแม่กาลิ

โหรโยธยา. (ม.ป.ป. : 219 - 220) กล่าวถึงสาเหตุที่ประชาชนศรัทธาเจ้าแม่กาลิว่า เนื่องจากพระนางเป็นผู้ปราบอสูรและนำความสงบมาสู่โลก ตามตำนานกล่าวว่า ครั้งหนึ่งพวกอสูรได้รับพรวิเศษจากพระพรหมให้เป็นอมตะ ด้วยความหลงอำนาจพวกอสูรจึงระราน และก่ียวพาราสิทธิบรรดานางฟ้าอย่างไม่เกรงใจเทวดา และทำให้เทวดาเดือดร้อน พระพรหมจึงให้พระศิวะไปปราบอสูร แต่ชายาของพระศิวะอาสาปราบอสูรแทน โดยอวตารเป็นเจ้าแม่กาลิทำสงครามกับอสูรเป็นเวลานาน เพราะขณะสู้รบกันถ้าเลือดของอสูรหยดลงพื้นดินเพียงหยดเดียวจะเกิดอสูรขึ้นหนึ่งตน ในที่สุดพระนางจึงตัดสินใจแลบลิ้นรับเลือดเหล่านี้อสูรตลอดเวลาที่ทำสงครามกับอสูร และวิธีนี้เองที่ทำให้พระนางปราบอสูรได้สำเร็จ

2.1.2 ความเชื่อในการล้างบาป

ในงานแห่พระศรีมหาอุมาเทวีนี้นั้นจะมีร่างทรงซึ่งแบกกาวาดี และใช้เหล็กแหลมทิ่มแทงตามร่างกายในการกระทำดังกล่าว พอจะอนุมานได้ว่า เพื่อเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ แสงจันทร์งาม (2537 : 65 - 66) กล่าวว่า เหตุผลในการทรมานตนมีต่างๆ กัน บางคนทำเพราะเลื่อมใสอย่างจริงใจ บางคนทำกับนเพราะรอดตาย ได้งาน หรือได้บุตรหรือทำเพื่อลบล้างบาปกล่าวกันว่าผู้

ล้างบาปมักตกอยู่ในภาวะจิตเข้าฌานแต่เข้าใจว่าจะอยู่ในภาวะบังคับตัวเองได้ถึงขั้นส่งความรู้สึกนึกคิดไปที่อื่นมากกว่า ไม่มีความรู้สึกกลัวหรืออารมณ์ใดๆ บนใบหน้าเขาเลยทั้งๆ ที่ถูกเบ็ดเสียบเกาะแผ่นหลัง การจ้องมองของเขาคล้ายกับมองเข้าภายในเขาอาจรู้เห็นเหตุการณ์รอบตัว แต่ไม่ยอมให้มีอิทธิพลเหนือจิตใจ

2.1.3 การบูชาเจ้าแม่กาลีด้วยมะพร้าวและฟัก

กล่าวกันว่าการบูชาเจ้าแม่กาลีในยุคแรกๆ มีการนำหญิงพรหมจารีไปพลีกรรม โดยนำเลือดบริสุทธิ์ไปบูชา เจ้าแม่กาลี

โหรอโยธยา. (ม.ป.ป. : 221) กล่าวถึงการนำหญิงพรหมจารีไปทำพลีกรรมต่อเจ้าแม่กาลีว่าเกิดจากตำนานที่เจ้าแม่กาลีปราบอสูรแล้วดื่มเลือดอสูร และมีชัยชนะต่ออสูรประชาชนจึงจัดงานเฉลิมฉลองเพื่อรำลึกถึง พระคุณของพระนาง โดยนำเลือดสดๆ ไปบูชา ต่อมาเมื่ออังกฤษเข้าปกครองอินเดียได้สั่งไม่ให้นำมนุษย์มาใช้ในการบูชาจึงทำให้เหลือเพียงการนำแพะมาบูชาแทน ในระยะหลังเห็นว่าการนำแพะมาบูชายัญเป็นเรื่องโหดเหี้ยม เนื่องจากต้องนำแพะมาบั่นคอจึงใช้ฟักเป็นสัญลักษณ์แทนสำหรับพิธีที่ทำกันในประเทศไทยเขาใช้ฟักเป็นสัญลักษณ์แทนหัวแพะ

กล่าวโดยสรุปคือการบูชาเจ้าแม่กาลีแต่เดิมใช้หญิงพรหมจารีต่อมาเมื่ออังกฤษเข้าปกครองอินเดียจึงห้ามไม่ให้นำมนุษย์มาบูชา จึงใช้แพะบูชาแทน จากนั้นอังกฤษไม่ยอมให้ทำพิธีนี้อีกเพราะเห็นว่าเป็นการทารุณสัตว์ส่วนในประเทศไทยใช้ฟักเป็นสัญลักษณ์แทนแพะ

พิธีแห่พระศรีมหาอุมาเทวี มีการขว้างมะพร้าว ขณะขบวนเสด็จผ่านเพื่อเป็นการบูชายัญให้กับพระศรีมหาอุมาเทวีในร่างร้าย คือ เจ้าแม่กาลีโดยใช้ลูกมะพร้าวแทนหัวกะโหลกมนุษย์ นำมะพร้าวใช้แทนเลือดที่จะนำมาบูชายัญ เพื่อแทนการฆ่ามนุษย์ในการประกอบพิธีกรรม

2.1.4 การจุดไฟประทีป

ในพิธีแห่นวราตรีจะมีผู้นำถือไฟประทีปนำขบวนเสด็จบรรดาเทพเทวาต่างๆ ซึ่งการจุดประทีปดังกล่าวเป็นการบูชาและต้อนรับบรรดาเทพเทวา บำรุง คำเอก (มปป.: 192) กล่าวว่าเทศกาลที่ปาวลี (ระหว่างเดือนตุลาคม และพฤศจิกายน) เวลาเย็นมีการบูชาพระลักษมี และ พระคเณศ บูชาประทีปแก่เทวดาทั้งหลายประทีปจะวางหรือปักไว้ ที่เทวาลัย บ่อน้ำ ทุ่งนา พื้นดิน และจุดประทีปด้วยถั่วดิน ตามระเบียบบ้าน กำแพงบ้าน เล่ากันว่าจุดประทีปเวลากลางคืน เป็นการต้อนรับพระรามหลังจากได้ชัยชนะพระราवณะและเดินทางกลับมายังเมืองอโยธยา เวลากลางคืนทำการเปิดประตูเพื่อต้อนรับพระลักษมีและจุดประทีป ดอกไม้ไฟ

2.1.5 การบูชาไฟ

การบูชาไฟในพิธีนวราตรีนั้นเพื่อเป็นการบูชาพระศรีมหาอุมาเทวีในปางต่างๆ และเป็นสื่อกลางระหว่างเทพกับมนุษย์ (คณปติ. 2543 : 196) ไฟและแสงสว่าง จากดวงประทีปเสมือนธาตุไฟ เชื่อกันว่าเป็นพลังบริสุทธิ์ช่วยเผาผลาญสิ่งชั่วร้ายและทำลายความมืดเปรียบประดุจดั่งดวงปัญญาที่สามารถจัดสันซึ่งความโง่เขลาการจุดประทีปยังเป็นการเชื่อมโยงกับพลังรัศมีอันรุ่งโรจน์ระหว่างทวยเทพกับมนุษย์อีกด้วยซึ่งสอดคล้องกับ สมฤทธิ บัวระมวล (2537 : 210) กล่าวว่าไฟหรือพระอัคนีเป็นประธานในการทำพิธีสักการบูชาในยุคโบราณ แทนบูชาไฟนั้นจะถูกตั้งขึ้น

และหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นทิศที่ดวงอาทิตย์ทอแสงในยามเช้าซึ่งถือกันว่าการปรากฏของพระอาทิตย์ในวันใหม่ เป็นการเริ่มต้นใหม่ นอกจากนี้พระองค์ยังอยู่ในฐานะผู้มอบความเป็นอมตะและเป็นผู้ทำหน้าที่ชำระบาปให้แก่มนุษย์หลังจากที่ตายไปแล้ว เทพอัคนี จะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างเทพเจ้าและมนุษย์ กล่าวกันว่าเทพแห่งไฟองค์นี้ถือกำเนิดขึ้นมาจากดอกบัวที่พระพรหมสร้าง

2.1.6 การจัดชุ้มเทวรูปหรือรับขบวนแห่พระศรีมหาอุมาเทวี

การจัดชุ้มบูชานั้นมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อเป็นการสักการะต่อพระศรีมหาอุมาเทวี และเทวรูปบางองค์ที่ได้มาอาจยังไม่ผ่านการเบิกเนตรหรือเบิกเนตรแล้วก็เพื่อเสริมพลังเทวรูป (ส.พลายน้อย. 2544 : 111 - 113) กล่าวว่า การเบิกพระเนตรนั้นถือเป็นพิธีสำคัญในงานฉลองรูปปฏิมามาแต่โบราณ เพราะรูปนั้นจะเป็นที่ถือนบูชาไม่ได้ นอกจากเป็นรูปที่มีชีวิตโดยมีเทวดาเข้ามาสิงอยู่ หรือเชืวุญญานของผูววยชนม์มาสิงในรูปนั้น ดังนั้นจะเห็นว่าหลังจากได้เชืวุเทวดาเข้าสิงแล้วรูปปฏิมาจะมีชีวิตขึ้นนั่นคือ การที่รูปถูกเบิกเนตร ก็เท่ากับรูปนั้นมีชีวิตขึ้นเอง คือลืมตาได้

2.1.7 การแต่งชุดขาวในการร่วมพิธี

การแต่งชุดขาวในการเข้าร่วมพิธีนั้น อนุমানได้ว่าชุดขาวหรือสีขาวเป็นเครื่องหมายของความบริสุทธิ์ เหมาะที่จะใช้สวมใส่ในพิธีกรรม เช่น บวงสรวงเทพยดา (แปลงนาม. 2549 : 25 - 26) ช่วงเทศกาลกินเจทั้งในกรุงเทพฯ และภูเก็ต จะพบคนแต่งชุดขาว และห้ามมิให้คนแต่งชุดสีเข้าร่วมพิธีกรรม เอกสารเกี่ยวกับพิธีกินเจล้วนให้คำอธิบายว่าชุดขาวเป็นเครื่องหมายของความบริสุทธิ์

2.2 สัญลักษณ์ของความเชื่อของเครื่องประกอบพิธี

โหรโยธยา (ม.ป.ป. : 311-312) กล่าวถึง สัญลักษณ์ของความเชื่อของเครื่องประกอบพิธีว่า

มะนาว ชาวอินเดียถือว่า เป็นผลไม้ที่เป็นสัญลักษณ์ระหว่างพระเจ้ากับวิญญาน ฉะนั้นวัดพระศรีมหาอุมาเทวีแตกต่างจากเทวาลัยอื่นตรงที่มัลยที่บรรจุจรรยเรียงเป็นอยางดินั้น จะมีผลมะนาวอยู่ด้วย เชื่อกันว่ามะนาวสามารถจัดภูตผีปีศาจและสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายได้

กล้วย-มะพร้าว เป็นผลไม้ที่มีประโยชน์และเป็นของที่บริสุทธิ์ ต้นกล้วยแต่ละต้นจะให้ผลเพียงครั้งเดียวเท่านั้น หรือบางที่เมื่อคนโบราณนำมาเป็นส่วน “กล้วยๆ” นั้น แปลว่า ง่ายเข้า การสิ่งใดซึ่งยาก จึงนิยมบูชากล้วยเพื่อให้่ายเข้า โดยเฉพาะมะพร้าว จัดว่าเป็นผลไม้ชนิดเดียวที่มีน้ำเกิดกลางหวา จึงนิยมนำมาเพื่อบูชาพระเจ้า

ฟัก เป็นสิ่งที่นำมาใช้บูชาญแแทนแพะ เพราะในสมัยก่อน การบูชาเจ้าแม่กาลีนันตองนำแพะมาปั้นคอกเพื่อบูชาญแแทนองค์เจ้าแม่ มาในระยะหลังเห็นว่าเป็นเรื่องที่เหี้ยมโหด จึงใช้ฟักเป็นสัญลักษณ์แทน

การบูร คือสิ่งที่จะเผาผลาญเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์

ชรวัฒน์. (2550 : 103) กล่าวถึง สัญลักษณ์ของความเชื่อของเครื่องประกอบพิธีว่า

ธง สีธงของพระแม่เจ้านั้น เป็นสีแดง สีแดงเป็นสัญลักษณ์ของความรุ่งเรืองและความประเสริฐยิ่ง เป็นความสูงส่งของธง คุณสมบัติของความประเสริฐหรือความรุ่งเรืองเราก็ค้นพบว่ามียู๋ในบุคคลเหล่านี้ ผู้มีคุณลักษณะอันบริสุทธิ์ ชีวิตของเขาเปี่ยมล้นไปด้วยความภักดี และผู้พิจารณาเห็นว่า หน้าที่สำคัญของเขาก็เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงของพระเป็นเจ้าและผู้มีศรัทธาอันมั่นคงในพระเป็นเจ้า การปรับคุณสมบัติของพระเป็นเจ้าเหล่านี้ให้เข้าไปอยู่ในตนก็หมายถึงการยกทรงของพระแม่เจ้าศรีทศคาเท่านั้น

ไบพลู และหมาก มีคุณสมบัติที่จะทำการย่อยอาหาร และสิ่งเหล่านี้สอนเราให้รู้ว่า ความรู้ที่บรรจุกว้างในคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ และได้ให้ไว้ในคำสอนของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งเราควรรับเอาไว้อย่างเหมาะสม และทำให้มันย่อยออกมา และเราควรหล่อหลอมชีวิตของเรา ตามคำสอนเหล่านี้ ดังนั้นเราต้องมอบชีวิตที่หล่อหลอมแล้วของเรา คือ ไบพลูและหมากเท่านั้น ควรถวายแด่พระแม่เจ้าศรีทศคา

3. บทบาทของพิธีกรรมนราตรีที่มีต่อสังคม

ความเชื่อและความศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่มิมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์แต่ละบุคคลหรือแต่ละชุมชนเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ความเชื่อและความศรัทธาที่ยังส่งผลให้เกิดพิธีกรรมเพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นอีกด้วย และเมื่อพิธีกรรมได้รับการยอมรับและปฏิบัติสืบทอดกันตลอดอย่างต่อเนื่อง พิธีกรรมจากความเชื่อนั้นก็จะได้รับผลต่อการยอมรับในฐานะเป็นประเพณีของสังคม ซึ่งมีผลต่อการส่งเสริมให้ความเชื่อนั้นมีความหนักแน่น น่าเชื่อถือเพิ่มขึ้นอีกด้วย

เทศกาลนราตรี เป็นเทศกาลหนึ่งที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรม ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตของผู้นับถือศาสนาฮินดูในประเทศไทยรวมทั้งชาวพุทธที่เลื่อมใสในพระศรีมหาอุมาเทวีผู้วิจัยได้ศึกษาบทบาทของพิธีกรรมนราตรีที่มีต่อสังคมโดยใช้แนวทางของ กุหลาบ มลลิกะมาส และคณะ (2528 : 760) ดังต่อไปนี้

3.1 เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

พิธีกรรมจากเทศกาลนราตรีสามารถแสดงได้ว่าความเชื่อและความศรัทธาเป็นสิ่งที่มิมีอิทธิพลต่อจิตใจในฐานะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในยามที่มีความทุกข์ ต้องการกำลังใจหรือยามที่มีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อย่างแรงกล้า แต่เดิมพิธีกรรมนี้ถูกจัดขึ้นเพื่อบูชาพระศรีมหาอุมาเทวีในปางพระแม่ทศคาปราบอสูรที่ระรานเหล่านางฟ้าและเทวดาบนสวรรค์ ดังนั้นชาวฮินดูจึงมีความเชื่อและศรัทธาพระศรีมหาอุมาเทวีปางพระแม่ทศคาและเชื่อว่าใน 9 วันที่จัดพิธีศักดิ์สิทธิ์นี้เหล่าทวยเทพทั้งหลายจะมาสถิต ณ ที่แห่งนี้ด้วย ดังนั้นผู้ใดมีความทุกข์ร้อนหรือปรารถนาสิ่งใดหากได้มา

สักการะและอธิษฐานขอพรเทพเจ้าทั้งหลายในช่วงนี้ จะประสบความสำเร็จดังปรารถนา ซึ่งความเชื่อและการปฏิบัติเช่นนี้ เป็นการกระทำที่เคารพศรัทธาเทพเจ้าของฮินดูทำให้มีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเสริมสร้างกำลังใจให้มีมากยิ่งขึ้นไปอีก

3.2 เป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม

จากการศึกษาพิธีกรรมในเทศกาลนวราตรีพบว่าความเชื่อเป็นสิ่งควบคุมความประพฤติและการปฏิบัติตนของคนในสังคมได้เป็นอย่างดีดังเห็นได้จากเงื่อนไขในการสร้างความสำเร็จจากคำอธิษฐานต่างๆ กล่าวคือ หากผู้ใด ต้องการให้คำอธิษฐานนั้นเป็นจริงสมความปรารถนาต้องงดจากการทำชั่วทำบาปทั้งปวง ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตของผู้อื่นและควรจะทำดีกับเจตมีย ซึ่งการสร้างเงื่อนไขตามพื้นฐานความเชื่อนี้ มีอิทธิพลต่อการควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ให้อยู่กันอย่างสงบสุข และเป็นผู้มีศีลธรรมจรรยา

3.3 เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกัน

นอกจากเทศกาลนวราตรีจะมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อและแนวทางปฏิบัติตนต่อผู้เลื่อมใสศรัทธาแล้ว เทศกาลนวราตรียังส่งผลต่อการสร้างความผูกพันความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันต่อผู้ที่นับถือศาสนาฮินดู และผู้ที่นับถือพระศรีมหาอุมาเทวี และเทพเจ้าทั้งหลายของฮินดูด้วย เนื่องจากคนเหล่านี้มีความเชื่อความศรัทธาในสิ่งเดียวกันและยังได้ร่วมพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ความผูกพันในฐานะผู้นับถือศาสนาเดียวกัน ทั้งนี้คนเหล่านั้นได้รู้จักและใกล้ชิดกัน ซึ่งผลจากความรู้สึกใกล้ชิดเป็นพวกเดียวกันนั้น ก็ส่งผลให้กลุ่มชนผู้มีศรัทธาใน ร่วมกันสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมนี้กันต่อไปอีกด้วย

3.4 เป็นเครื่องมือผสมผสานความเชื่อ

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แม้มีใช้ศาสนาหลักที่ชาวไทยนิยมนับถือ แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าความเชื่อและพิธีกรรมบางประการของชาวพุทธมีความเชื่อมโยงมาจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น การตั้งศาลพระภูมิ การรดน้ำสังข์ในพิธีแต่งงาน เป็นต้น ในเทศกาลนวราตรีมีข้อสังเกตอยู่ประการหนึ่งว่า นอกจากจะมีผู้ที่นับถือศาสนาฮินดูเข้าร่วมพิธีกรรมแล้วยังมีชาวพุทธจำนวนมากไม่น้อยที่ให้ความสนใจและเข้าร่วมพิธีกรรมด้วย โดยไม่รู้ถึงถึงความขัดแย้ง หรือความแตกต่าง แต่อย่างใด

3.5 เป็นสัญลักษณ์ชี้ให้เห็นสาระสำคัญของชีวิต

แนวคิดที่แฝงในพิธีกรรมจากเทศกาลนวราตรีมี 2 ประการ ด้วยกันดังนี้

3.5.1 ผู้กระทำความดีย่อมได้รับการยกย่อง ดังเห็นได้จากการคงอยู่ของเทศกาลนวราตรี กล่าวคือ ตามตำนานกล่าวว่า พระแม่ทุรคา คือปางหนึ่งของพระแม่อุมาเทวีที่ได้ลงมาปราบ

อสูรร้ายเพื่อดับทุกข์เข็ญของบรรดาทวยเทพ พุทธกรรมดังกล่าวเป็นการเสียสละ และทำให้เห็นว่า ในที่สุดแล้วความดีก็ชนะความชั่วผู้ที่เคารพนับถือพระศรีมหาอุมาเทวีหรือพระแม่ทุรคาก็ยังคงนับถือ และสืบทอดความศรัทธานี้ต่อไป กันมา

3.5.2 ในการปราบคนชั่วบางครั้งต้องใช้ความรุนแรง เป็นที่น่าสังเกตว่าพระศรีมหาอุมาเทวีนั้นเป็นผู้ที่รูปโฉมงดงามและมีน้ำพระทัยดีแต่ในปางที่เป็นพระแม่ทุรคาและกาลนั้นจะมีความดุร้าย โหดเหี้ยม ซึ่งเป็นไปเพื่อปราบอสูรร้ายจึงสะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ว่า ในการปราบคนชั่วที่ไม่สามารถจะกลับใจเป็นคนดีได้นั้น ในบางครั้งต้องใช้ความรุนแรง ความเด็ดขาดเพื่อแก้ไขปัญหา

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อในเทศกาลนพวราตรี ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวีโดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและนำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และ เก็บข้อมูลภาคสนามจากแหล่งข้อมูลพื้นที่ศึกษาโดยการสังเกตและมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ช่วงเดือน กันยายน 2550 ถึง มีนาคม 2551

สรุปผล

เทศกาลนพวราตรี หรือ “ดูเซร่า” เป็นประเพณีที่สืบเนื่องมาจากชาวอินเดียผู้นับถือศาสนาฮินดู ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยเพื่อนำอารยธรรมของอินเดีย ออกไปเผยแพร่ในภาคพื้นเอเชียเทศกาลนี้ถือว่าเป็นเทศกาล เฉลิมฉลองที่พระศรีมหาอุมาเทวี ในภาคทูลศา มีชัยชนะต่ออสูร โดยประเพณีนี้จัดขึ้น ตั้งแต่วันขึ้น 1-9 ค่ำเดือน 11 เพื่อเป็นการระลึกถึงวันแห่งชัยชนะของพระศรีมหาอุมาเทวี ที่มีต่ออสูร โดยในแต่ละวันจะมีพิธีบูชาพระศรีมหาอุมาเทวีในปางต่างๆ ส่วนในวันสุดท้ายเรียกว่า “วันวิชัยทัสมิ” หรือวันแห่งชัยชนะ จะมีการนำพระศรีมหาอุมาเทวีและบรรดาเทพเทวดาต่างๆ ออกไปแห่รอบวัด หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่างานแห่เจ้าแม่วัดแขก ผู้เข้าร่วมพิธีนพวราตรีมีความเชื่อว่าเป็นเวลา 9 วัน 9 คืน ดังกล่าว เหล่าทวยเทพจะพร้อมกันมาสถิตอยู่ ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี และหากใครเข้าร่วมพิธีนี้จะมีชัยชนะไปตลอดปี

พิธีกรรมนพวราตรีมีบทบาทต่อสังคมกล่าวคือความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลหลายประการด้วยกัน ประการที่หนึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในยามที่มีความทุกข์ ประการที่สอง ควบคุมความประพฤติของคนในสังคม ทั้งนี้เพราะเงื่อนไขในการขอประทานพรจากบรรดาเทพเจ้าให้สมความปรารถนานั้นต้องตั้งมั่นอยู่ในความดีงาม ประการที่สาม เป็นเครื่องผูกพันความเป็นพวกเดียวกันกล่าวคือผู้เข้าร่วมพิธีกรรมด้วยกันจะใกล้ชิดกันและรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน และประการสุดท้ายเป็นเครื่องผสมผสานความเชื่อโดยเชื่อมโยงศาสนาฮินดู เข้ากับศาสนาพุทธดังเห็นได้จากผู้เข้าร่วมพิธีมีชาวพุทธอยู่ไม่น้อยแต่บุคคลดังกล่าวมิได้แสดงออกถึงความขัดแย้งแต่ประการใด

อภิปราย

พิธีนวราตรีวัดพระศรีมหาอุมาเทวีเป็นผลมาจากความเชื่อในเรื่องเทพเจ้าในศาสนาฮินดู ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ศาสนาและวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ว่ามีการประกอบพิธีกรรมผู้เข้าร่วมพิธียังรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน พร้อมทั้งแสดง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมของชาวฮินดูที่อาศัยอยู่ ณ กรุงเทพมหานคร พิธีนวราตรีนี้สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อในศาสนาฮินดูมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตของคนไทยอยู่ไม่น้อย แม้พิธีกรรมทางพุทธศาสนาจะได้รับอิทธิพลของศาสนาฮินดูด้วยเช่นกัน และในพิธีกรรมนี้ได้สื่อให้เห็นว่า ความดี ย่อมชนะความชั่ว บุคคลผู้สร้างความดีให้กับสังคมย่อมได้รับการยกย่องเสมอ ดังพระศรีมหาอุมาเทวีซึ่งท่านได้สละตนเองต่อสู้กับอสูร เพื่อความสงบสุขของเหล่าทวยเทพแม้เวลาผ่านไปนาน พระองค์ยังคงได้รับการยกย่องเสมอ และพิธีกรรมดังกล่าวจะยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยสืบไปหากยังมีชาวฮินดูอาศัยอยู่ในประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้จะเป็นแนวทางให้มีผู้ศึกษาเปรียบเทียบการแพร่กระจายพิธีกรรมและความเชื่อในศาสนาฮินดูด้านต่าง ๆ ตลอดจนการศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมและความเชื่อศาสนาฮินดูระหว่างท้องถิ่น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาญจนา สวนประดิษฐ์. (2533). ฝิดาโชน ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- กิ่งแก้ว อัทธการ. (2525). ลักษณะพิธีกรรมในสังคมไทย, ในเอกสารการสอนชุด
วิชา ภาษาไทย ศึกษา : อารยธรรม. กรุงเทพฯ :โอเดียนสโตร์.
- กิตติ วัฒนะมหาตม์. (2549). คู่มือบูชาเทพ. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- กীরติ บุญเจือ. (2530). ศาสนศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.
- กุลหลาบ มัลลิกะมาส และคณะ. (2528). ความเป็นมาของประเพณีและพิธีกรรมในเอกสาร
การสอนชุดวิชาภาษาไทย 8. (คติชนวิทยาสำหรับครู). หน่วยที่ 8-15. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- คณปติ. (2543). 108 เทพแห่งสรวงสวรรค์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เซเวนพรีนติ้ง.
- จินดา จันท์แก้ว และคณะ. (2546).ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4.กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิรวรรณ บัวเผียน. (2538). ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับศาลพระภูมิของชาวบ้านอำเภอนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี. ปริญญาานิพนธ์ ศป.ม. (ไทยคดีศึกษา)
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.ถ่ายเอกสาร.
- เจริญ ตันมหาพราน. (2541). พิธีกรรมพิสดาร. กรุงเทพฯ : แสงแดด.
- ดวงธิดา ราเมศวร์. (2537). 2 อารยธรรมอันยิ่งใหญ่แห่งเอเชีย อินเดีย-จีน. กรุงเทพฯ :
เคล็ดไทย.
- ธนเดช เดชสวัสดิ์. (2549). 108 เทพแห่งสวรรค์. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา.
- ธนู แก้วโอภาส. (2542). ศาสนาโลก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- ธวัช ปุณโณทก. (2528). ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมอีสาน ในวัฒนธรรม
พื้นบ้าน : คติความเชื่อ. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2545). วัฒนธรรมและศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นันทา ขุนภักดี. (2535). การวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา. กรุงเทพฯ :
คุรุสภาลาดพร้าว.
- นิคม วงเวียน.(2533).บทวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวส่วย. ในวัฒนธรรม
ลุ่มแม่น้ำมูล : กรณีเขมรลาวส่วยสุรินทร์ , หน้า 181 – 197. กรุงเทพฯ :
สารมวลชน.

บำรุง คำเอก. (2549) กรกฎาคม - ธันวาคม). อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดูต่อประเพณี
และวัฒนธรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วารสารดำรงวิชาการ. 5 (2) : 189.

..... (2549). การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูต่อวัฒนธรรม
ประเพณีรูปแบบศิลปะและวรรณกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. วารสารดำรง
วิชาการ ช่วงปี พ.ศ.2549. งานวิจัยคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประทีป สาวาโย. (ม.ป.ป). สิบเอ็ดศาสนาของโลก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ประมวล ดิดคินสัน. (2521). คติชาวบ้าน : การศึกษาในด้านมนุษยวิทยา. กรุงเทพฯ :
แพรววิทยา.

ประสาร สมพงษ์. (2544). ศาสนาเปรียบเทียบ พุทธ - ฮินดู. นครราชสีมา : สถาบันเทคโนโลยี
ราชมงคลวิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นครราชสีมา.

แปลงนาม. (2549). ความเข้าใจเรื่องการกินเจ. กรุงเทพฯ : สมาคมเผยแผร์คุณธรรม.

พูนพิสมัย ดิศกุล (ม.ป.ป). พิธีของทุกคน. กรุงเทพฯ : พรานนกการพิมพ์.

พวงนิล คำปึงสู่. (2547). ฮินเดีย. กรุงเทพฯ : หน้าต่างสู่โลกกว้าง.

พวงผกา คุโรวาท. (2549). ศิลปะและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.

ภัทรพร สิริกาญจน์. (2546). ความรู้พื้นฐานทางศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. (2518). ความเชื่อ, ใน วารสารรามคำแหง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

เรณู เหมือนจันทร์เชย.(2542) .ความเชื่อเรื่องผีไทยไซ่ง. กรุงเทพฯ : สหธรรมมิกา.

วดีพร จิตต์สถาพร. (2549). การศึกษาการรำผีมอญของชาวไทยรามัญ ตำบลบ้านม่วง อำเภอ
บ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. สารนิพนธ์ กศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

วนิดา ขำเขียว. (2543). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : พรานนกการพิมพ์.

วิทยา ศักยาภินันท์. (2549). ประวัติศาสดาฮินดู. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.

วิริยา ประสพธนกิจ. (2538). ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มคนที่เข้ามา
สักการบูชาที่วัดแขก (สีลม) และโบสถ์พราหมณ์ (เสาชิงช้า). สารนิพนธ์
มานุษยวิทยา คณะโบราณคดี. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิราพร ณ ถลาง. (2548). ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน - นิทาน
พื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิลปากร, กรม. (2519) ลัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ. พระนคร : คลังวิทยา.

שרวัฒน์. (2550). เทพบูชาอย่างไรให้ใจเป็นสุข. กรุงเทพฯ : คณะบุคคลประกายพฤษ.

ส. พลายน้อย. (2544). เกร็ดโบราณคดีประเพณีไทย. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น.

- สมปราชญ์ อัมมะพันธุ์. (2536). **ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สมพร สุขเกษม. (2532). **ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- สมฤทธิ์ บั้วระมวล. (2537). **ตำนานแห่งศาสนาลัทธินิยมและความเชื่อปรัมปรา**. กรุงเทพฯ : คัมคำ.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- (2541). **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ : อักษรพิทยา.
- (2545). **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุทัศน์พงษ์ กุลบุตร (2536). **ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรักอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย**. ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาไทยคดีศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- สุริยา บรรพลา.(2545).**พิธีกรรมเลี้ยงปีอำเภอวังสะพุงจังหวัดเลย** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาไทยศึกษาเพื่อพัฒนาสำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏเลย.
- สุริยา รัตนกุล. (2549). **พิธีกรรมในศาสนา**. นนทบุรี : เพชรรุ่งการพิมพ์.
- สุวัฒน์ จันทรจำนง. (2540). **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). **สังกัปพิธีกรรม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- เสรี วุฒิธรรมวงศ์. (2540). **ฝ่าปมปัญหาพุทธ-ฮินดู**. ม.ป.ท.
- เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. (2528). **วรรณกรรมเอกของไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- แสง จันทร้งาม (2537). **ความเชื่อพิสดารของคน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ดาว.
- โหรโยธยา. (ม.ป.ป). **พระแม่ศรีมหาอุมาเทวี**. กรุงเทพฯ : ยอดมालา.
- อุษณีย์ เกษมสันต์ ณ อยุธยา. (2546). **ประวัติศาสตร์พราหมณ์และมหาเทพ 7 พระองค์**. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮ้าส์.
- อารี วิชาชัย. (2543). **ปรัชญาธรรมของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู**. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

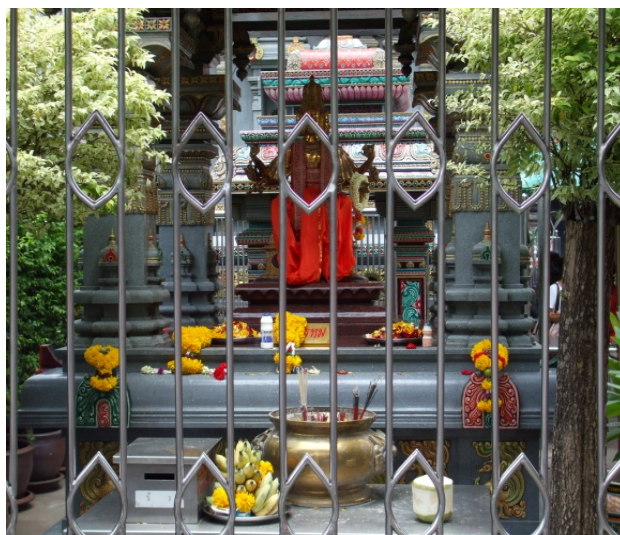
ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ภาพประกอบพิธีนรารตรี วัดพระศรีมหาอุมาเทวี สิลม
กรุงเทพมหานคร

ภาพประกอบ 9
วัดพระศรีมหาอุมาเทวี

ภาพประกอบ 10
พระพรหมซึ่งประดิษฐานภายในวัดพระศรีมหาอุมาเทวี

ภาพประกอบ 11 เครื่องบูชาพระศรีมหาอุมาเทวี
phithan. (2008). Newindexphithan. (online)

ภาพประกอบ 12
ดอกไม้ซึ่งใช้ในการถวายการบูชาพระศรีมหาอุมาเทวี

ภาพประกอบ 13

ฐัมบรูชา

ภาพประกอบ 14

ฐัมบรูชา

ภาคผนวก ข
เทพเจ้า และประวัติ

ภาพประกอบ 15 พระพรหม
 ษรวัณน์. (2550). เทพบูชาอย่างไรให้ใจเป็นสุข. 14

พระพรหม (Brahma)

พระพรหมทรงเป็นผู้สร้างโลกและสวรรค์ถือเป็นเทพผู้สร้าง ลิขิต และควบคุมสรรพสิ่ง มีพระมเหสีพระนามว่า สรัสวดี พระพรหมมีพระวรกายสีแดง จลองพระองค์ขาว มี สี่ พักตร์ หรือ สี่ เติร์ สี่ กร แต่ละกรถือสิ่งใดสิ่งหนึ่งใน 5 สิ่งคือ คนโท หรือคัมภีร์พระเวท สังวาลลูกประคำ ลูกศร จลองพระหัตถ์ซ้อน และคทา ประดับพระศอด้วยสังวาลลูกประคำ ทรงหงส์เป็นพาหนะ ในบางตำนานกล่าวว่า เดิมพระพรหมทรงมี ห้า เติร์ แต่เนื่องจากกล่าววจาสบประมาทพระศิวะทำให้ท่านโกรธ พระศิวะจึงใช้พระเนตรดวงที่ สาม แลดูเศียรหนึ่งของพระพรหมทำให้เกิดไฟเผาผลาญเศียรที่ ห้า ของพระพรหมใหม่เป็นจุณไป พระพรหมจึงเหลือเพียง สี่ เติร์ และบางตำนานกล่าวว่าเนื่องจากพระพรหม พุดจาอุหมิ่นพระแม่ปารพตี(พระอุมาเทวี) มเหสีของพระศิวะ พระองค์ทราบเรื่องจึงบันดาลโทษและเกิดการสู้รบกันขึ้นในที่สุดพระพรหมเป็นฝ่ายพ่ายแพ้จึงถูกพระศิวะตัดเศียรไปหนึ่งเศียร

พระพรหมเป็นผู้มีน้ำพระทัยดี จึงมีแต่ผู้นับถือแต่ไม่เกรงกลัวเหมือนพระศิวะและพระนารายณ์ ปัจจุบันในประเทศอินเดีย พระพรหมไม่ได้เป็นที่เคารพบูชาอย่างแพร่หลายเหมือนในประเทศไทย ส่วนใหญ่จะนับถือ พระวิษณุและอวตารปางต่าง ๆ ของพระวิษณุ พระศิวะและชายาพระศิวะ เครื่องสังเวศคือ ขนมหุขนิมมีสีขาวเป็นหลัก หรือเป็นธัญพืช เช่น ถั่ว งา เผือก มัน การขอพรต่อพระองค์ผู้บูชาต้องทำความดี ตั้งมั่นอยู่ในพรหมวิหาร 4 จึงจะสมปรารถนา

ภาพประกอบ 16 พระศิวะ

ษรวัฒน์. (2550). เทพบูชาอย่างไรให้ใจเป็นสุข. 16

พระศิวะ (Siva)

พระศิวะหรือพระอิศวรเป็นเทพเจ้าแห่งการทำลาย มีพระเหล็ขอพระศรึมหาอุมาเทวี พระศิวะมีพระวรกายสีแดงบางคัมภีร์กล่าวว่าสีขาวมีพระเกศาสีแดงเกล้าเป็นมวยสูง มีรูปร่างงดงาม มี สี่ กร สี่ พักตร์ มีพระเนตร สามดวง ดวงที่สาม อยู่กึ่งกลางพระนลาฏ ซึ่งลูกเป็นไฟตลอดเวลา หากพระองค์มองไปยังสิ่งใด สิ่งนั้นจะติดไฟทันที สังวาลเป็นงู พระหัตถ์ถือไม้เท้า ธนู หนึ่งกวาง ลูกปัด กะโหลกศีรษะหรือกลองทามรู มีดวงจันทร์ และพระนางคงคาอยู่ตรงพระเมาลีทรงหนึ่งเสื่อ มีโคเป็นพาหนะ พระศิวะจะทรงประทานพรวิเศษให้แก่ผู้หมั่นทำความดี โดยเฉพาะเหล่าโยคี และผู้อุทิศตัวเพื่อความหลุดพ้น พระองค์จะคุ้มครอง บันดาล ความสามารถในการบำเพ็ญเพียรการฝึกจิต การใช้เวทมนตร์ และการประกอบพิธีกรรม ผู้ที่ได้รับพรของพระศิวะ หากสมความปรารถนาแล้วไม่ยึดมั่นในศีลธรรม กระทำผิดจากความดีงาม พระศิวะจะกลายเป็นเทพผู้ทำลายทันที

ภาพประกอบ 17 พระวิษณุ
 ษรวัฒน์. (2550). เทพบูชาอย่างไรให้ใจเป็นสุข. 15

พระวิษณุ (Visnu)

พระวิษณุ หรือพระนารายณ์ทรงเป็นเทพเจ้าผู้รักษาลोक มีพระมเหสีชื่อพระลักษมี พระวิษณุมีพระวรกายสีดำ บางตำนานกล่าวว่าพระองค์มีพระวรกายสีน้ำเงินหรือสีฟ้าเข้ม สวมอาภรณ์หรือเครื่องประดับอย่าง กษัตริย์ พาหนะประจำพระองค์คือพญาคูรุฑ มี สี กร แต่ละกรถือ สังข์ จักร ดอกบัวและคทาและเมื่อใดที่โลกเกิด ยุคเข็ญ พระวิษณุหรือพระนารายณ์จะทำหน้าที่ไปปราบปรามทำลายอธรรม ซึ่งได้รับโองการจากพระศิวะบ้าง หรือ ถูกเชิญจากเทวดาทั้งหลายบ้าง พระวิษณุหรือพระนารายณ์ ทรงแสดงพลังอำนาจหลายรูปแบบ ซึ่งเรียกว่า อวตาร หรือ แบ่งภาคมาจุติ กล่าวกันว่า พระวิษณุมีปางอวตารถึง 28 ปาง แต่มีอยู่ 10 ปางที่มีอยู่ในตำนานของชาวฮินดู อวตาร 10 ปาง ของพระวิษณุหรือพระนารายณ์มีลำดับดังนี้

1. ปางมัตสยา ลงมาเกิดเป็นปลา ช่วยเหลือนมนุษย์ให้พ้นความตาย เมื่อเกิดน้ำท่วมโลกครั้งใหญ่
2. ปางกูรมา ลงมาเกิดเป็นเต่าใช้หลังรองรับภูเขาไว้เพื่อให้กวนน้ำในสมุทรให้สำเร็จ
 เป็นน้ำเป็นอมฤต
3. ปางวราหะ ลงมาเกิดเป็นหมูป่า ปราบยักษ์ที่กดโลกให้จมลงใต้บาดาล
4. ปางนรสิงห์ ลงมาเกิดเป็นนรสิงห์ (ครึ่งคนครึ่งสิง) เพื่อปราบยักษ์
5. ปางวามานะ ลงมาเกิดเป็นคนแคระ เพื่อนปราบยักษ์ให้อยู่ใต้บาดาลและป้องกัน
 มิให้กษัตริย์ที่ไม่มีศีลธรรมได้ครองบ้านเมือง
6. ปางภาราสูราม ลงมาเกิดเป็นพราหมณ์ทำลายพวกกษัตริย์ไร้ธรรม
7. ปางทศราชาราม ลงมาเกิดเป็นพระรามปราบทศกัณฐ์
8. ปางกฤษณะ ลงมาเกิดเป็น พระกฤษณะ ปราบคนชั่วในสงครามมหาภารตะ
9. ปางพุทธเจ้า ลงมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อช่วยเหลือนมนุษย์ให้พ้นทุกข์

10. ปางกัลกิ ลงมาเกิดเป็นพระกัลกิ บุรุษผู้มีขาว เพื่อนปราบคนชั่วหรืออธรรม พระองค์จะทำลายโลกซึ่งเต็มไปด้วยความชั่วร้าย และสร้างโลกขึ้นใหม่และยุคแห่งความสมบูรณ์พูนสุข จะเริ่มขึ้นอีกครั้ง

ภาพประกอบ 18 พระศรีมหาอุมาเทวี
โหรโยธยา. (ม.ป.ป.). พระแม่ศรีมหาอุมาเทวี. 4

พระศรีมหาอุมาเทวี (UMA)

พระศรีมหาอุมาเทวีเป็นชายาของพระศิวะ มีพระวรกายปรากฏเป็น 3 รูปคือ

1. ภาคปารวตี หรือ บรรพตี หรือ อุมาเทวี เป็นภาคแห่งความเมตตากรุณา และทรงสิริโฉมงดงาม
2. ภาคนางภัทรากาลี หรือ เจ้าแม่กาลี เป็นภาคแห่งความดุร้ายและน่ากลัว รูปที่ทำมักสร้างหรือเขียนเป็นลักษณะอ้วนล่ำแข็งแรง ผิวเนื้อดำ หน้าตาดุร้าย สยายผมประบ่า มี 10 แขน (บางแห่งมี 4 แขน) ถืออาวุธครบทุกมือ บางแห่งวาดโลหิตไหลตามปากและตัว มีงูเป็นสังวาล บางแห่งทำเป็นหัวกระโหลกหรือหัวยักษ์ที่ถูกตัดมาใหม่ๆ ถือขุอยู่ในมือ ไม่ก็ทำทรงยืนเหยียบบอสูร
3. ภาคทศคาเทวี หรือ เจ้าแม่ทศคา ทรงเชี่ยวชาญในการสงครามและสามารถปราบศัตรูได้ทั่วทิศเป็นภาคที่ดุร้ายอีกภาคหนึ่ง มักเขียนให้มีรูปร่างน่ากลัว โดยใช้ศพนเป็นตุ้มหูสร้อยคอร้อยด้วยกะโหลกผี ใช้ซี่โครงมนุษย์มาผูกต่อกันแทนเข็มขัดนัยน์ตาทั้งสองกลนโปนแดงเป็นสายเลือด แลบลิ้นยาวจรดทรวงอก ถิ่นยาวถึงสะเอว เล็บมือเล็บเท้ายาวดุจคมเล็บสิงห์ และมีอาวุธประจำกายถึง 12 อย่าง

ภาพประกอบ 19 พระแม่กาลี
โหรโยธยา. (ม.ป.ป.). พระแม่ศรีมหาอุมาเทวี. 10

พระแม่กาลี

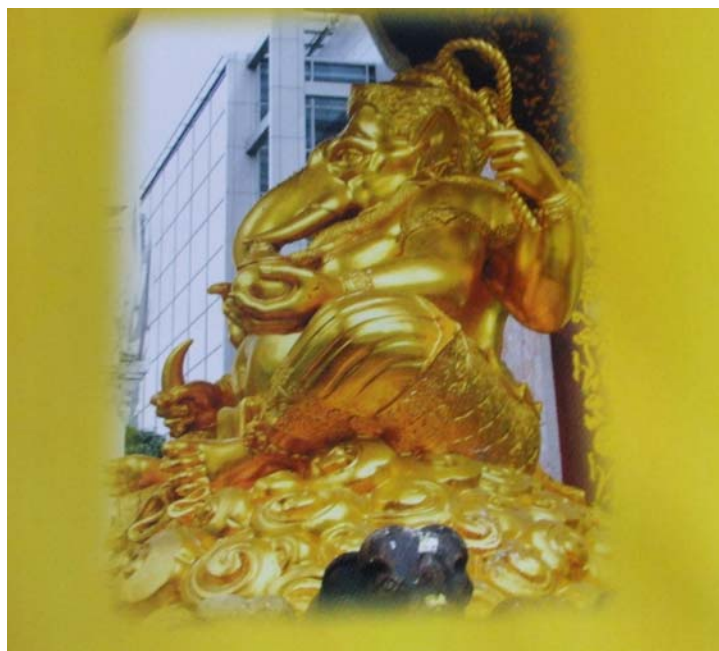
พระแม่มหากาลีทรงอยู่ในฐานะเทพแห่งความตาย ความหมายของคำว่ากาลีหมายถึง สีดำ ดังนั้น พระแม่กาลีเป็นปางหนึ่งของพระศรีมหาอุมาเทวี ซึ่งเป็นปางที่ดุร้ายที่สุด ชั่วร้าย มีพระวรกายสีดำ ลิ้นสีแดงห้อยยาว ออกมานอกปาก สวมสร้อยที่ร้อยด้วยกระดูกโกลกมนุษย์ มักเปลือยกายมีพระเนตร สามดวง เช่นเดียวกับพระคิเวะ ประดับพระวรกาย ด้วยกระดูกโกลกศีรษะ หรือแขนขาอสูร บางพระรูป พระนางเหยียบบนพระอุระของพระคิเวะซึ่งนอนทอดพระวรกายพระแม่กาลีทรงมีอำนาจภาพสูงสุดในการปราบสังหารชั่วร้าย ด้วยพลังและวิธีการที่รุนแรงบางคนได้อธิษฐานว่าพระแม่กาลี ได้ต่อสู้กับอสูรซึ่งอสูรได้รับพร จากพระคิเวะ ให้มีชีวิตเป็นอมตะ อสูรนั้นอีกเหิมในความเก่งกาจของตนกลั่นแกล้งผู้คนและเทวดาและคิดที่จะครอบครองโลกทั้งสามเทวดาทั้งหลายจึงขอให้พระคิเวะหาทางปราบอสูร แต่ไม่มีเทวดาองค์ใดอาสาสู้รบพระแม่อุมาจึงอาสาปราบอสูรพร้อมทั้งขอพรให้พระคิเวะประทานพรให้พระองค์มีชัยชนะและไปบำเพ็ญตบะหลังจากนั้นจึงเข้าเผชิญหน้ากับอสูรต่อสู้กันยาวนานเนื่องจากพระองค์ทรงใช้ดาบฟันคออสูรเลือดแต่ละหยดที่ตกลงสู่พื้นดินกลายเป็นอสูรเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ดังนั้นพระแม่กาลีจึงทรงดูดเลือดอสูรก่อนที่เลือดจะตกพื้นดิน อสูรตนนั้นจึงสิ้นฤทธิ์ลงด้วยความดีพระทัยพระองค์จึงเต็นรำและยกเท้าสูงจะกระแทกพื้นโลก พระอิศวรจึงทรงลงไปนอนขวางพื้นโลกไว้พระแม่กาลีจึงชะงัก ดังจะเห็นได้จากรูปเคารพของพระแม่กาลี ผู้ที่บูชาพระแม่กาลีจะบังเกิดสันติสุข พระองค์จะประทาน ความสุขในระดับโลกียะแก่ผู้ครองเรือน แต่หากผู้ที่ขอประทานพรจากพระองค์ ประพฤติตนไม่อยู่ในศีลธรรม เอาไรต์เอาเปรียบทำร้ายบุคคลอื่นด้วยเวทมนตร์ จะไม่ได้รับพรสมดังปรารถนา หากแต่จะถูกพระองค์ทำร้ายโดยไม่ละเว้นอีกด้วย

ภาพประกอบ 20 ทูรคา
โหรโยธยา. (ม.ป.ป.). พระแม่ศรีมหาอุมาเทวี. 29

ทูรคา

เป็นปางหนึ่งของพระศรีมหาอุมาเทวี ในปางที่อยู่ในฐานะนักรบหญิงและเป็นปางที่มีความใกล้เคียงกับปางกาลิมากที่สุด ส่วนคำว่าทูรคาแปลว่าไปไม่ถึงหรือเข้าถึงไม่ได้ ทรงสิงโตเป็นพาหนะ ในยามที่ต้องออกสู้รบ ปางทูรคานั้นมีทั้งด้านของความเมตตา สงามและน่ากลัว และในยามปกติพระองค์จะปรากฏอยู่บนดอกบัวหรือกระบือ และปางนี้เองจึงได้รับการยกย่องให้เป็นเทพสูงสุด ส่วนรูปของ พระนางนั้นมีหลายรูปด้วยกัน บางปางมีสี่กรหรือแปดกร สิบกร, สิบแปดกร และ ยี่สิบกรฉลองพระองค์สีแดงมีพระเนตร สามดวง รูปร่างของพระองค์น่ากลัวมีศพเป็นตุ่มหู กะโหลกผีเป็นสังวาลซี่โครงมนุษย์เป็นเข็มขัด นัยน์ตาโปนแดงผมยาวถึงสันนมยาวถึงสะเอวและลิ้นยาว เล็บมือเล็บเท้ายาวบางตำนานกล่าวว่า พระแม่ทูรคามีพระวรกายสีเหลืองรูปร่างงดงาม ใช้เสือเป็นพาหนะ ในกรทั้งแปดของพระองค์มีดังนี้ จักร ตัลวาร(ดาบ) ลูกศร อาชีรวาท(ท่าทางของการให้พร) พวงมาลัย สังข์ คทา (ไม้พลอง) ดอกบัว พระนางเป็นตัวแทนของอำนาจและพลังของเทพเจ้า พระองค์ทรงปราบอสูร ซึ่งทำให้โลกได้รับความเดือดร้อน ผู้บูชาพระองค์จะมีชัยชนะ เหนือบุคคลทั้งหลายผู้ภักดีในพระองค์ควรกระทำแต่ความดี ละเว้นความชั่ว ตัดความโกรธ ความหยิ่งยโสออกให้หมดเพื่อถวายแด่พระแม่ทูรคา

ภาพประกอบ 21 พระคณศ
 ษรวิวัฒน์. (2550). เทพบูชาอย่างไรให้ใจเป็นสุข. 14

พระคณศ (Ganesa)

คณศหรือคนไทยเรียกว่าพิฆเนศ หรือพระพิฆเนศวร เป็นโอรสของพระศิวะ และพระนางปารวตี (พระแม่อุมา) พระคณศมีเศียรเป็นช้าง งาหักข้างหนึ่ง มีหูเป็นพาหนะ ฉลองพระองค์สีเหลือง พระองค์ได้รับการยกย่องว่า เป็นเทพผู้มีปัญญาปราดเปรื่องในศิลปวิทยาการ ทุกแขนง ทรงโปรดงานศิลปะและดนตรีผู้บูชาพระองค์จะสามารถผ่านพ้นอุปสรรค ไปสู่ความสำเร็จได้ จะพ้นความทุกข์ไปสู่ความสุข ความอุดมสมบูรณ์ พระองค์จะปกป้องจากอำนาจลี้ลับภูตผีปีศาจ ขจัดภัยต่างๆ ในการบูชาพระองค์นั้น ต้องไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคไม่เบียดเบียนผู้อื่น และเสียสละตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การตีเกยะ (Kantikaya)

เป็นโอรสของพระศิวะ บางทีเรียก สกัณฑะ แต่คนไทยเรียกว่า พระขันธกุมาร ซึ่งเป็น เทพเจ้า แห่งสงครามและการสู้รบ พระหัตถ์ถือคทา และคณโท มีพระวรกายสีขาวนวล เป็นเทพบุตรเยาว์วัย ส่วนในคำภีร์ รามายณะ กล่าวว่าพระองค์มี พระวรกายสีแดง หนึ่งพัคตร์ สีกร เครื่องฉลองพระองค์สีแดงสด

พระกัถตวรายน(Lord kathavarajan)

มีนิสัยรักการผจญภัยและต่อสู้ ทั้งยังนิยมการพนันขันต่อและนักเลงคอสุรา นารี ชอบท่องเที่ยว และอาศัยอยู่ตามป่าเขา เทพองค์นี้ผู้มีใจนักเลงนิยมนับถือมาก และด้วยเหตุที่เป็นเทพที่มีนิสัยมั่วสุมลุ่มด้น จึงต้องอัญเชิญไว้นอกอุโบสถ และไม่นิยมเข้าทรง เพราะหากเข้าทรงแล้วจะรุนแรง อาจเป็นอันตรายได้ วิริยา ประสพพร กิจ.(2538:3)กล่าวว่าพระกัถตวรายนเป็นโอรสพระศรีมหาอุมาเทวีและพระศิวะซึ่งสอดคล้องกับ เจริญ ตันมหาพราน(2536:70)ได้กล่าวว่าพระกัถตวรายนเป็นโอรสพระศรีมหาอุมาเทวีและพระศิวะส่วนเอกสารอื่นๆที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าส่วนใหญ่กล่าวว่าพระศรีมหาอุมาเทวีมีโอรสสององค์คือพระขันธกุมารและพระพิฆเนศวร

พระกฤษณะ (Krishna)

ทรงเป็นภาคหนึ่งของพระวิษณุตามทฤษฎี อวตาร (avatar) พระกฤษณะเป็นพระสหาย ที่ปรึกษาของ พวก ปาณฑพ เป็นสารathiให้อรชุนและพี่น้องปาณฑพทำสงครามจนมีชัยเหนือพวกเคารพ พระกฤษณะมีรูปเป็น บุรุษงามฉลองพระองค์ด้วยผ้าสีเหลือง ไม่ประดับตกแต่งพระวรกายมากทรง โปรดศิลปะการแสดง ดนตรี และ นาฏศิลป์

ภาพประกอบ 22 สัญลักษณ์ “โอม”

ษรวัฒน์. (2550). เทพบูชาอย่างไรให้ใจเป็นสุข. 16

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวสุกัญญา ประเสริฐศรี
วันเดือนปีเกิด	13 พฤษภาคม 2520
สถานที่เกิด	อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	824 ถนนอุดมสุข แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร 10260
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	ครูผู้ช่วย
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนสิริรัตนาร สังกัดคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2539	มัธยมศึกษาตอนปลาย จากโรงเรียนคุรุประชาสรรค์
พ.ศ. 2543	คบ. วิชาภาษาไทย จากสถาบันราชภัฏสวนสุนันทา
พ.ศ. 2551	กศ.ม. วิชาเอกภาษาไทย จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ